

T.C
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN "YABAN" ADLI ROMANININ
METİNDİLBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELMA ERDAĞI

TEZ YÖNETİCİSİ

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA ŞENEL

KARS - 2008

ÖZET

1889 Kahire doğumlu olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yaşadığı dönem içinde farklı edebi topluluklara katılmıştır. 1908 Meşrutiyetinden önce Mısır'dan İstanbul'a gelen Karaosmanoğlu 1909 yılında Resimli Kitap'ta, Nirvana adlı tek perdelik piyesini yayınlar. Daha sonra bir müddet Servet-i Fünun Mecmuası'nda yazan Yakup Kadri, edebiyat dünyasına Fecr-i Âtî ile girer. 1909 yılında kurulan bu edebi topluluğun sözcüsü olan Yakup Kadri Servet-i Fünun'un karşısında olur. Fecr-i Ati'nin önde gelen tenkitçilerinden biri olan Yakup Kadri, Yeni Lisan Hareketi'nin de karşısında yer alır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Milli Mücadeleye katılmak isteyen Yakup Kadri, Atatürk'ün tavsiyelerinde uyararak İstanbul'da hareketi yazılarıyla desteklemeye karar verir. Bu dönemde Milli Mücadele'nin ruhunu yansıtan hikâyeler de yazmaya başlar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikâyeciliği Fransız hikâye yazarı Guy de Maupassant'ı tanımasıyla başlar. Yakup Kadri'nin ikinci dönem hikâyelerinde, kendi "ben"i dışına çıkararak, Türk toplumunun yaşadığı siyasi ve sosyal hadiseleri edebi türün imkânları dâhilinde dikkatlere sunma gayretindedir.

Yakup Kadri roman yazmaya 1920'de başlar. Artık o ferdi bunalımlardan çok, toplum meselelerine yönelmiş birisidir. Bütün dikkatini Türk insanı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu insanın meseleleri ve haldeki görünüşü onun romanının konumu olur. Yakup Kadri'nin romanlarında Batı medeniyeti ile karşılaşan insanımız ve cemiyetimizin değişme çizgisini takip edebilmek mümkündür.

Karaosmanoğlu Yaban romanını 1932 yılında yazmıştır. Dilde sadeleşmeyi savunan yazar, yabancı dillerin etkisinde kalarak yazmış olduğu eserlerini de zamanla sadeleştirir. Üslubu çok kuvvetli olan Yakup Kadri'nin eserleri birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu çalışmada yazarın savaş zamanında aydınköylü çatışmasını işlediği Yaban romanının metindilbilimsel çözümlemesi yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, dil, metindilbilim, Yaban.

ABSTRACT

Yakup Kadri Karaosmanoğlu was born in 1889 in Cairo. He joined some different literary community. In 1908, before constitutional government, he come from Egypt to Istanbul and published a single scene play, “Nirvana” in “Resimli Kitap” after than he wrote in “Servet-i Funun Mecmuası” in a short time, but he introduced with literature world with “Fecr-i Ati”.

After Armistice of Moudros, Yakup Kadri Karaosmanoğlu joined Turkish War Of Independence and he supported Turkish Independence Struggle with his articles according to Atatürk’s instructions. He wrote about national independence idea, during the War For Turkish National Independence.

In fact, Yakup Kadri Karaosmanoğlu started to write as a novelist in 1920’s. In his novels, it is possible to see, social and cultural changing in Turkish Society because in this period his novels included problems of Turkish society.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu wrote the best known novel “Yaban” in 1932. In the early time of his life of writers, he defended to simplicity in Turkish Language.

Researcher to sign that Yakup Kadri used very strong writing style in his written work. In this reason, a lot of studies are being done about his novels by the researchers. In this study, a linguistic analysis was done about “Yaban” which included the conflict between intellectuals and villagers.

KEY WORDS: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, Linguistic, Textology

ÖN SÖZ

Dil ve edebiyatımızda bilimsel inceleme alanında kaydedilen hızlı değişme ve gelişmeler roman çözümlemesinde de kendini hissettirir. Roman çözümleme yöntemlerini günün şartlarına uygun hale getirme çabaları; bu alandaki çözümleme unsurlarının yenileşmeye açık olmasına ve daha iyi inceleme yöntemleri oluşturularak başarılı, çok boyutlu ve zengin içerikli çözümleme yöntemlerinin geliştirilmesine imkân sağlamakta; bu inceleme yöntemleriyle farklı boyutlarda çözümleme teknikleri dil ve edebiyat alanına katılmaktadır. Ülkemizde dil ve edebiyat alanında gelişmeleri takip edip bunları kullanımını sağlama görevi genç araştırmacılara düşmektedir. Bu doğrultuda klasik yöntemlerin dışında, farklı ve yeni yöntemlere açık bir zihniyetle, dünya dillerinde mevcut olan bütün inceleme yöntemlerinin taranarak Türk diline uygunluk gösterenlerin dil ve edebiyat alanına girmesinin sağlanması gerekmektedir.

Türk dili ve edebiyatında bugüne kadar romanların çözümlenmesine yönelik birçok yenilik yapılmış ve yöntemler geliştirilmiştir. Son dönemde ise hem dili hem de edebiyatı kapsayıcı tarzda yöntemlerin araştırma konusu yapılmasına yönelik eğilimler gerçekleşmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatımızda, değişik türlerde eser vermiş, gazetecilik yapmış, siyasetle uğraşmış önemli bir yazarımızdır. Eserleri bütünüyle incelendiğinde, bir değişim geçirdiği gözlenir. Bu değişim, toplumsal yaşama ilişkin, politik yaşamın içinden verilen ayrıntılarla ilgilidir. Özellikle romanlarında gördüğümüz bu özellik, Yakup Kadri'nin eserlerinin, belli bir dönemin sosyal – politik olaylarına ilişkin ayrıntıları vermesini sağlamıştır. Yakup Kadri'nin romanları incelenirken, Tanzimat Dönemi'nden, 1950'li yıllara kadar uzayan bir süreç takip edilmiş olur; çünkü yazar, romanlarını böyle bir kronoloji içerisinde yazmıştır. Bu romanlar takip edildiğinde, aşamalarla Tanzimat Dönemi insanı, Meşrutiyet Dönemi'nin buhranlı yapısı, Milli Mücadele süreci, Atatürk İnkılâpları, Mustafa Kemal'in ölümü, demokrasi deneyimi ve çok partili yaşama geçişin yarattığı sorunlar görülebilir.

Bu çalışmada, metindibilimsel çözümleme esas alınarak Milli edebiyat döneminde Türk edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan Yakup Kadri

KARAOŞMANOĞLU'NUN “Yaban” romanını incelemeğe çalıŐacaĐız. Bu inceleme yapılırken metinde en sık rastlanan metindibilimsel unsurlar ele alınmıştır.

ÇalıŐmamın baŐlangıcından bitimine kadar benden desteklerini esirgemeyen, çalıŐmamı görüş ve önerileriyle yönlendiren, yakın ilgi ve desteğiyle beni yreklendiren değerli hocam ve danıŐmanım Sn. Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENEL'e saygı ve Őukranlarımı sunuyorum.

Beni yetiŐtiren, okutan ve bu tezin hazırlanma aŐamasında benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme minnet ve sevgilerimi sunuyorum.

Ayrıca bu çalıŐmamın hazırlanma aŐamasında EĞitim Fakültesinde görev yapan, benden kitaplarını esirgemeyen bölüm hocalarıma, bu süreçte benden dostluk ve desteklerini esirgemeyen beni her zaman motive eden oda ve mesai arkadaŐlarıma teŐekkürlerimi sunuyorum.

KARS - 2008

SELMA ERDAĞI

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Çoğul Adıllar Tarafından Karşılanan Dilsel Kullanımlar.....	34
Tablo 2: Roman Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderimler.....	36
Tablo 3: Adıl Kullanımı ile Yapılan Çokbağımlı Artgönderimler.....	44

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
TABLO LİSTESİ.....	IV
1. GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hayatı Ve Eserleri.....	3
3. Dilbilim.....	6
4. Metnin Tanımı.....	11
5. Artgönderim.....	19
5.1. Adıl Kullanımı İle Artgönderim.....	20
5.2. Sözcüksel Artgönderim.....	21
5.3. Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim.....	21
5.4. Gösterenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim.....	21
5.5. Göndergenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim.....	21
5.6. Çağrışımsal Artgönderim.....	21
5.7. Belirteçle Yapılan Artgönderim.....	21
5.8. Ortak Göndergesi Olan Artgönderimler.....	21
5.9. Çok Bağımlı Artgönderim.....	21
5.10. Önvarsayımsal Artgönderim.....	22
6. Artgönderimsel Tespitler.....	26
6.1. Adılla Yapılan Artgönderim Tespitleri.....	26
6.1.1. Tekil Adıllar Tarafından Karşılanan Dilsel Kullanımlar.....	26
6.1.1.1. Birinci Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler.....	27
6.1.1.2. İkinci Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler.....	28
6.1.1.3. Üçüncü Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan	

Artgönderimler.....	30
6.1.1.4. Dönüştürülük Adılı Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler.....	32
6.1.1.5. İşaret Adılı Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler.....	33
6.1.2. Çoğul Adıllar Tarafından Karşılanan Dilsel Kullanımlar.....	34
6.2. Göndergenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim Tespitleri.....	35
6.2.1. Roman Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderimler.....	36
6.2.2. Romanın İkinci Derecede Aktif Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	38
6.2.3. Romanda Tümcelere Yönelik Göndergenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	39
6.3. Çok Bağımlı Artgönderim Tespitleri.....	43
6.3.1. Adıl Kullanımı ile Yapılan Çokbağımlı Artgönderimler.....	44
6.3.2. Farklı Kavramlara Yönelik Çokbağımlı Artgönderimsel Tespitler.....	45
6.4. Belirteçle Yapılan Artgönderim Tespitleri.....	47
6.5. Gösterenin Yineleneşmesi Olarak Artgönderim Tespitleri.....	49
6.5.1. Sözcüğü Karşılan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	50
6.5.1.1. “O” İşaret Adılıının Karşılanmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	51
6.5.1.2. “Bu” İşaret Adılıının Karşılanmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	51
6.5.1.3. “Bunlar” İşaret Adılıının Karşılanmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	52
6.5.1.4. “Onlar” İşaret Adılıının Karşılanmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	52
6.5.2. Sözcük Öbeğini Karşılan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	53
6.5.2.1. “Bu” İşaret Adılıının Karşılanmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yineleneşmesiyle Yapılan Artgönderim.....	53

6.5.2.2. “O” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	54
6.5.2.3. “Bunlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	54
6.5.2.4. “Onlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	55
6.5.3. Cümleyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	56
6.5.3.1. “Bu” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	56
6.5.3.2. “O” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	57
6.5.3.3. “Bunlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim.....	58
6.6. Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim Tespitleri.....	58
7. Öngönderimsel İlişki (Cataphorique).....	59
8. Öngönderimsel Tespitler.....	59
9. Yineleme.....	61
10. Yineleme Biçimleri.....	62
10.1. Açık Gönderim.....	62
10.2. Örtük Gönderim.....	63
11. Yineleme Tespitleri.....	64
11.1. Sözcük Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler.....	64
11.2. Sözcük Öbeklerinin Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler.....	66
11.3. Tümcelerin Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler.....	67
12. Eksilteli Yapılar.....	68
13. Eksilteli Yapılara Yönelik Tespitler.....	72
13.1. Özne Eksikliği.....	73

13.1.1. Roman Kahramanlarına Yönelik Olarak Yapılan Özne Eksikliği.....	73
13.1.2. Sözcüklere Yönelik Olarak Yapılan Özne Eksikliği.....	78
13.2. Yüklem Eksikliği.....	79
13.2.1. Noktalama İşareti ile Yapılan Yüklem Eksikliği.....	79
13.2.2. Tasvir Edici Anlatımın Kullanımıyla Yapılan Yüklem Eksikliği.....	81
13.3. Nesne Eksikliği.....	82
13.3.1. Sözcüğün İfade Edilmediği Nesne Eksikliği.....	82
13.3.2. Sözcük Öbeğinin İfade Edilmediği Nesne Eksikliği.....	83
13.4. Tümleç Eksikliği.....	84
13.4.1. Uzaklaşma Tümlecine Yönelik Tümleç Eksikliği.....	84
13.4.2. Yönelme Tümlecine Yönelik Tümleç Eksikliği.....	85
13.4.3. Bulunma Tümlecine Yönelik Tümleç Eksikliği.....	86
13.5. Tamlayan ve Tamlanan Eksikliği.....	87
14. Bağıntı Ögeleri.....	89
15. Bağıntı Ögelerinin Tespiti.....	93
15.1. Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	93
15.1.1. Karşıtlık İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	93
15.1.2. Sebep İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	96
15.1.3. Sonuç İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	96
15.1.4. Zaman İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	97
15.1.5. Birlik İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	98
15.1.6. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	98
15.2. Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	99
15.2.1. Karşıtlık İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	99
15.2.2. Sebep İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	99
15.2.3. Sonuç İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	100
15.2.4. Zaman İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	100

15.2.5. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	100
15.3. Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	101
15.3.1. Karşıtlık İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	101
15.3.2. Sebep İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	102
15.3.3. Sonuç İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	102
15.3.4. Amaç İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	103
15.3.5. Zaman İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	104
15.3.6. Katkı/ Sürerlilik Anlamı İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	105
15.3.7. Birlik İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	105
15.3.8. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri.....	106
16. Metinlerarasılık.....	107
17. Metinlerarasılık Tespitler.....	108
18. Örtük Yapılar.....	110
19. Önvarsayım	112
19.1. Önvarsayım (Çıkarım) Tespitleri.....	113
20. Sezdirim.....	116
20.1. Sezdirimsel Tespitler.....	117

İKİNCİ BÖLÜM

21. Anlatıcı.....	120
22. Anlatıcı Tespitleri.....	121
23. Üslûp.....	123
24. Üslûp Tespitleri.....	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ.....	133
KAYNAKLAR.....	149
ÖZGEÇMİŞ.....	14

1. GİRİŞ

Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlıktır. O gerek insan, gerek toplum, gerekse insan ve toplumdaki ayrı düşünülmemeyecek olan bilim sanat, teknik gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur. (Aksan, 2003:11)

İnsanın insan olmasını sağlayan ve onu diğer tüm canlılardan ayıran temel özelliklerin başında düşünebilme ve konuşabilme yetileri gelir. Bu özellikleri sayesinde insan diğer canlılara ve doğaya hükmedebilmiştir. Belirli bir düzen içinde düşünebilme ve bu düşünceleri diğerleriyle paylaşma arzusu, dil denilen soyut iletişim düzeneği ile olabilmektedir. Dil her toplumun ayrılmaz iletişim aracıdır. Bu iletişim aracını kullanmak ve ondan yararlanmak teknolojik ya da bilimsel olarak gelişmiş olmaya ya da ilkelliğe bağlı değildir. En ilkel koşullarda yaşayan toplumun bir dili olduğu gibi, bilgi çağını yaşayan toplumun da bir dili vardır (Günay, 2004:9).

Dilin gramer bakımından incelenmesi ve araştırılması birçok prensipler dayanmaktadır. Dünyada hiç bir dil ansızın doğmuş veya türemiş değildir; o birçok yüzyıllar içerisinde gelişme devreleri geçirmiş, kendine mahsus takâmül dereceleri edinmiştir. Ve her gelişme devri, özelliğine göre yenilikler vücuda getirerek, yeni yeni tabakalarının da kurulmasını temin etmiş ve bu yolla, daha sonraki gelişmelere bir hazırlık teşkil etmek üzere, belirsiz bir halde; yeni safhaya girmiştir. Dil bilgisinin esas araştırma konularından birini de, işbu dil gelişmesindeki tabakaları birbirinden ayırt etmek, onların gerçek durumlarını meydana koymak teşkil etmektedir (Ceferoğlu, 1984:2).

Dile ilişkin bilimsel çalışmalar yirminci yüzyılın ilk yıllarında başlar. Bir başka deyişle, bilimsel yöntemlerden yararlanarak dilleri inceleyen bilim dalı olan dilbilim verimliliği geçen yüzyılın başlarına rastlar. Bu yüzyılda dile ilişkin kuramların çoğunda yine dilin işlevsel yanı, yani anlam bileşeni ya dışlanmış ya da yeteri kadar incelenememiştir. Bu biraz anlamın doğasından kaynaklanmaktadır. Bu alanda çalışanların çoğu anlamı ya erişilmez ve dokunulmaz olarak görmüşler ya da biçimden yola çıkıldığında anlama ulaşılacağını varsaymış olmalı ki, ona ilişkin doğrudan bir çalışma yapmamışlar. Daha sonraları, dilin işlevsel yanını vurgulayan

kimi çalışmalar yapılmıştır kuşkusuz. Bunun dışında geçen yüzyılın başlarından günümüze değin dilbilim alanında oldukça verimli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır (Kılıç, 2002:24).

Dünya üzerinde dille ilgili çalışmaların tarihi çok eskiye uzanır. Eski Hintten, eski Yunandan beri çeşitli dillerin inceliklerinden, adına dil dediğimiz kurumun ortak niteliklerine, sırlarına kadar bin bir konu ele alınmış, filoloji çalışmalarının yanı sıra, özellikle XVIII. Yüzyıldan sonra dilin ana sorunlarına eğilen *genel dilbilimi* adını verdiğimiz yeni bir bilim alanı ortaya çıkmıştır. XX. Yüzyıl, bu bilim alanında bütün dil çalışmalarını ve başka bilim dallarını da etkileyen, yeni bir görüş getiren, yeni doğrultular ve yöntemler gösteren bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemi 1913 yılında ölen İsviçreli ünlü bilgin Ferdinand de Saussure'e ve onun kuramına kadar götürmek yerinde olur (Aksan, 2004:145).

Her şeyden önce belirtmeliyiz ki, Türklerde eski ve doğu dünyasıyla bağlantılı bir dilbilgisi ve sözlükçülük geleneği vardır. Bunun en iyi tanıkları, XI. Yüzyıldan kalan Kâşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't Türk'ü, Ali-Şir Nevai'nin Muhakemetü'l Lügatayn'i, özellikle ünlü Kamus Çevirisiyle Mütercim Asım ve Şemsettin Sami'nin sözlükleridir. Yurt dışında Türk dili üzerindeki çalışmalar XVII. Yüzyılın başlarına kadar uzanmakta, ancak Türkoloji özellikle XIX. Yüzyılın sonlarıyla XX. Yüzyılın başlarında Rusya, Almanya, Macaristan gibi ülkelerde önemli ürünlerle büyük adımlar almış bulunmaktadır (Aksan, 2004:378).

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kahire doğumludur. İzmir'de, Mısır'da ve İskenderiye'deki Fransız okullarında eğitimini tamamlayan Yakup Kadri Türkiye'ye döndükten sonra Fecr-i Ati topluluğuna katılarak edebiyat dünyasına girmiştir. Oyun, makale, düzyazı, deneme ve roman yazan Yakup Kadri, Milli Edebiyat topluluğuna katıldıktan sonra eserlerinde milli şuura dayalı konulara ağırlık vermiştir. Servet-i Fünun devrinde bulunduğu ortamın etkisiyle dili ağır ve yabancı kelimelerle dolu olan Yakup Kadri, daha sonra dilde de sadeleşmeye gitmiştir. İyi bir üslup yazarı olan Yakup Kadri, *Yaban* romanını 1932'de yazmıştır. Biz bu çalışmada, Sakarya savaşı yıllarında yaşanan aydın- köylü çatışmasını konu edinen bu romanı metindilbilimsel açıdan inceleyeceğiz.

2. YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. İlköğrenimine ailesiyle birlikte gittiği Manisa'da başladı. 1903'te İzmir İdadisi'ne girdi. Babasının ölümünden sonra annesiyle yine Mısır'a döndü, öğrenimini İskenderiye'deki bir Fransız okulunda tamamladı. 1908'de başladığı İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmedi. 1909'da arkadaşı Şehabettin Süleyman aracılığıyla Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. 1916'da tedavi olmak için gittiği İsviçre'de üç yıl kadar kaldı. Mütareke yıllarında İkdam gazetesindeki yazılarıyla Kurtuluş Savaşı'nı destekledi. 1921'de Ankara'ya çağrıldı ve bazı görevler verildi.

1923'te Mardin, 1931'de Manisa milletvekili oldu. Bir yandan da gazeteciliğini ve roman yazarlığını sürdürdü. Kadro Dergisi 1932'de Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte Kadro dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Savunduğu bazı görüşler aşırı bulunduğu için Kadro dergisinin 1934'te yayımına son vermek zorunda kalmasından sonra Tiran elçiliğine atandı. Daha sonra 1935'te Prag, 1939'da La Haye, 1942'de Bern, 1949'da Tahran ve 1951'de yine Bern elçiliklerine getirildi. 27 Mayıs 1960'tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. Siyasal hayatının son görevi 1961-1965 arasındaki Manisa milletvekilliği oldu 13 Aralık 1974'te Ankara'da öldü.

Yazı Hayatı:

Karaosmanoğlu yazarlığa Ümit, Servet-i Fünun, Resimli Kitap gibi dergilerde başladı. Fecr-i Âticiler'in "sanat şahsî ve muhteremdir" görüşünü paylaştığı ve "sanat için sanat" yaptığı bu ilk döneminde Nirvana adlı bir oyun, makaleler, denemeler, düzyazı şiirler ve öyküler yazdı. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında ülkenin durumu, sanat anlayışını değiştirmesine yol açtı. Türk toplumunun çeşitli dönemlerdeki gerçekliğini sergilemek istediği için bir ikisi dışında eserlerinde belli tarihi dönemleri ele aldı. Kiralık Konak I. Dünya Savaşı öncesinin, *Hüküm Gecesi* II. Meşrutiyet'in, *Sodom ve Gomore* Mütareke döneminin, *Yaban* Kurtuluş Savaşı yıllarının, *Ankara* Cumhuriyet'in ilk on yılının, *Bir Sürgün* II. Abdülhamid

döneminin işlendiği romanlardır. *Panorama* 1923–1952 yıllarını kapsar. Karaosmanoğlu 1920'lerden sonra iyimser bir devrimci görünümündeyken, sonra umutlarını yitirerek romancılığını devrimci yönde kullanmaktan vazgeçmiştir. 1955'ten sonra da anı kitaplarından başka bir şey yazmamıştır. Romanları arasında en ünlüleri Nur Baba, Kiralık Konak ve Yaban'dır. Nur Baba, Karaosmanoğlu'nun ilk romanıdır. 1922'de kitap olarak çıkmadan önce gazetede yayımlanmıştır. Ama yazılışı ondan sekiz dokuz yıl öncesine gider. O yıllar Karaosmanoğlu'nun Eski Yunan ve Latin edebiyatıyla ilgilendiği ve Çamlıca'daki bir Bektaşî tekkesine devam ettiği dönemdir. Nur Baba'yı Euripides'in Bakkhalar'ından esinlenerek ve tekkedeki gözlemlerine dayanarak yazmıştır. Roman, tekkenin şeyhiyle, evli bir kadın arasındaki tutkulu bir aşkın öyküsünü anlatır. İçki, müzik ve sevişmeyle sabahlara değin süren ayinler, Bektaşî töreleri ve tekke yaşamı kitapta büyük yer tutar. Bu ayinlerle Bakkhalar'ın ayinleri arasında benzerlik bulan Karaosmanoğlu, romanın kadın kahramanı Nigâr'ın cinsi ilişkileriyle bu benzerliği anlatmaya çalışır. Ancak okur için romanın ilginç yönü Bektaşîlik'e ilişkin bilgiler olmuş ve bu yönü, yapıtın çok satılmasını sağladığı gibi Karaosmanoğlu'nun ününü de yaygınlaştırmıştır. Ancak Karaosmanoğlu Bektaşîlik'in sırlarını açıklamak ve üstelik Bektaşîlik'i küçük düşürmekle suçlandığı için romanın ilk ve ikinci baskılarına yazdığı "izah"larla bu suçlamalara karşı kendini savunmak gereğini duymuştur. Kiralık Konak Kiralık Konak'ta Karaosmanoğlu, II. Meşrutiyet yıllarında Batılılaşma hareketinin yol açtığı değer kargaşasını, geleneklerden ve eski hayat biçiminden ayrılışı ve kuşaklar arasındaki kopukluğu sergiler. Romanda yazar adına konuşan Hakkı Celis, başlangıçta yurt sorunlarına karşı ilgisiz, âşık, içli bir şairken, sonradan bilinçlenerek değişir ve "milli ideal" sevdasına tutulur. Bu ideal geleceğin Türkiye'sidir. Karaosmanoğlu romanın öbür kişilerini ve dolayısıyla toplumu, bu yeni bilince ulaşmış Hakkı Celis'in gözleriyle değerlendirir ve yargılar.

ESERLERİ

Roman:

Kiralık Konak, 1922; Nur Baba, 1922; Hüküm Gecesi, 1927; Sodom ve Gomore,

1928; Yaban, 1932; Ankara, 1934; Bir Sürgün, 1937; Panaroma, 2 cilt, 1953-1954; Hep O Şarkı,1956.

Hikâye: Bir Serencam, 1913; Rahmet, 1923; Milli Savaş Hikâyeleri, 1947.

Hatırat:

Zoraki Diplomat, 1955; Anamın Kitabı, 1957; Vatan Yolunda, 1958; Politikada 45 Yıl,1968; Gençlik ve Edebiyat Hatıraları,1969.

Çeşitli: Bütün Eserleri (bibliyografya içerir), ilk 15 cilt, (ö.s.), A.Özkırmı (yay.), 1977–1984. (<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=272>)

Fecr-i Âtî’de bulunduğu zamanlar bu topluluğun bütün özelliklerini benimseyen ve tamamıyla ferdiyetçi bir sanat anlayışına sahip bulunan Yakup Kadri, Balkan Harbi’nin hemen hemen bütün Türk aydınlarında meydana getirdiği uyanıklıkla “sanat için sanat” formülünün pek doğru olmadığına inanmıştı. Ancak, gerek alışkanlıkları gerekse kendi iç dünyasına yönelmekten hoşlanan yaradılışı yüzünden, bu inanç değişikliğine rağmen, hayata kolay kolay yönelemedi. Fakat Balkan Harbi’nden sonra I. Dünya Savaşı’nın da bütün memlekete çok açık ve acı gerçekleri karşısında, 1916’dan başlayarak, yurdun gerçeklerini ve milli duyguları ele alan hikâyeler yazmaya başladı. Böylece Milli Edebiyat hareketine katılmış olan yazar yenilgi ile biten savaşın acılarını unutabilmek için, bir ara, romantizmle karışık bir mistisizme gömüldü. Erenlerin Bağından (1919) adlı nesirler dizisi bu psikolojinin ifadesidir. Türk sosyal yaşayışının meseleleri, Yakup Kadri’nin romanlarının başlıca temalarıdır. Hatta yazar, bunu kronolojik bir sıra altında yapmayı da ihmal etmemiş ve Tanzimat devrinden Cumhuriyet devrine kadar, sosyal yaşayışımızın çeşitli tarihi devirlerdeki safhalarını ve meselelerini canlandırmaya çalışmıştır. Bütün romanlarını ve –Bir Serencam’daki ilk hikâyeleri hariç- bütün hikâyelerini sosyal temalara dayandıran Yakup Kadri’de, sağlam bir gözlemcilik ve ona dayanan kuvvetli bir realizm vardır. Ancak bu realizm, onun romanlarındaki tarihi olaylar ve sosyal meseleler hakkındaki kendi düşüncelerini belirtmesine de engel değildir. Sağlam bir tekniğe sahip olan ve karakterlerini çok başarılı bir şekilde canlandırmasını bilen yazar, fikir bakımından oldukça yüklü olan roman ve

hikâyelerini kuruluştan kurtarmak için, onlara birer aşk olayı eklemeyi de unutmamıştır. Fakat ikinci planda kalan bu aşk olaylarından başka, roman ve hikâyelerini cazipleştiren asıl mühim amil, son devir Türk romanında görebildiğimiz en sağlam üslûptur (Akyüz, 1995:182).

Yakup Kadri, imparatorluk döneminden millet dönemine geçişte insanımızın uğradığı değişiklikleri sergilerken milletin vücudu için gerekli anlayış ve yaşayış tarzının özelliklerini de ifadeye çalışır. *Yaban*'daki köyden, İstanbul'u Sodom ve Gomora'ya çeviren şehir hayatından millet dönemine geçiş kolay olmayacaktır. Aslında Yakup Kadri bir anlamda bu geçişi sağlayacak insan tipini aramaktadır. Bu arayışla Yakup Kadri, Atatürk inkılâplarını yerleştirecek ve Türk toplumunu imparatorluk döneminden millet dönemine taşıyacak elit zümrenin yokluğunu sezdirir (Büyük Türk Klasikleri, 2004:170).

İstanbul dışında Anadolu'nun romana konu edilmesi Nabizâde Nazım'ın *Karabibik*, Samipaşazâde Sezai'nin *Sergüzeşt*, Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa*, Mehmet Celal'in *Cemile*, *Elvâh-ı Sevda*, *Küçük Gelin* ve *İsyân*, Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri*, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusu*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* adlı eserleriyle başlar. Türk aydını Anadolu'yu ve Türk köylüsünü Millî Mücadele döneminde tanır ve eserlerinde işlemeye başlar. Cumhuriyet'le birlikte yazarların başlıca konularından biri köy konusudur (http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Tempdosyalar/164968_TurkRomanlarındaDestan.pdf).

3. DİLBİLİM

İnsanoğlunun dili, yalnız, onu konuşabilmesi, düşündüğünü başkalarına iletebilmesi demek değildir. Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir; düşüncesi ruhudur. Ama insan beyninin nasıl gizli yönleri, bilinmeyen noktaları varsa, dilin de çözümlenemeyen, apaçık ortaya konamayan birçok yönü vardır. Özellikle işleyişi, ruhla mantıkla olan ilişkisi açısından. Beynin bu gizliliklerine karşın her dil, evreni, doğa olaylarını, duygu ve düşünceleri, insanlar arasındaki ilişkileri kendince, kendine yeterli bir biçimde anlatır; açığa vurmaya yarar. Bu nedenle dilbilimciler genellikle “yoksul” ya da daha doğrusu “ilkel dil” olarak nitelenebilecek bir dilin varlığından söz etmezler (Aksan, 2005:13).

Modern dilbilim, dili “kendi içine kapalı bir sistem” (in sich geschlossenes system) ve “sistemlerin sistemi” (system von systemen) olarak görür (Selen, 1989:1).

Dilin kökeninde bulunanlar ve işleyişindeki karmaşıklıklar, dil teorisinin ortaya çıkmasına ve dilde farklı yaklaşımların izlenmesine neden olmuştur. Belki de dilin açıklanmasında ya metafiziğe veya mekanik davranışçılığa yönelmenin temel nedeni dilin yapısında ve işleyiş sürecindeki bu karmaşıklık ve belirsizliktir (Karakaya, 2007:7).

Dilbilimin en kısa tanımı, “dili inceleyen bilim, dilin bilimi” biçiminde yapılabilir. Dil nasıl, insanın fizik, düşünce ve ruh yapısıyla ve çeşitli eylemleriyle ilişkili ise, dilbilim de bütün bu eylemleri kendisine konu olarak alan öteki bilim dallarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Konuları bir yandan –konuşma eylemi bakımından- fizik ve fizyoloji, bir yandan da felsefe, ruhbilim, toplumbilim, insanbilimle ilgili ve kimi zaman ortak olan dilbilim, ayrıca budunbilim (etnoloji), coğrafya, matematik gibi çeşitli araştırma alanları içine giren çok çeşitli sorunlara eğilmek zorundadır. Kişisel dilin, sanatçıların dilin incelenmesine yönelen anlatımbilimden (stilistik) dil öğrenimine değin pek geniş alanlara yayılır. Yüzyılımızda, özellikle yüzyılımızın ikinci yarısına doğru dilbilim dallanmış, budaklanmış, yeni akımlar, yeni buluşlar, yeni inceleme alanlarıyla büyük bir aşama geçirerek bilimler arasında seçkin bir yer kazanmıştır (Aksan, 2003:14).

Dilbilimin görevi, çok yönlü, karmaşık ve gizemli bir varlık olan dili tüm boyutlarıyla incelemektir. Dil bir iletişim aracıdır demek, dilin birçok önemli özelliğini ve işlevini görmezden gelmek olur. Dil, o dili konuşan toplumun kültürünü yansıtan bir ayna, o kültürün düşünüş biçimi, dünyayı algılayışını belirleyen belki de en önemli etken, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin önkoşuludur. Kişilerin duygu ve düşüncelerinin aktarımını gerçekleştirmesinin yanı sıra, edebiyatta sanatsal kullanımıyla bu en yaygın ve eski sanat dalının varoluş nedenidir. Sözüün temelini oluşturan bir gösterge¹ varlığı olarak dil, kendisini oluşturan öğeler ve bu öğeler arasındaki ilişkilerden oluşan bir dizgedir². Dizgeyi, kendi içinde kapalı, kendisini oluşturan tüm parçaların birbiriyle ve bütünlükle ilişki içinde olduğu, düzenlenmiş ve

---

¹ Genel anlamda, bir başka nesnenin, anlamın, değerini yerini tutan, onların yerine kullanılan im. İlk F. de Saussure tarafından oluşturulan, bugün göstergebilimin temel kavramı olan düzenleme. Bu düzenlemeye göre dil bir göstergeler simgesidir. Gösterge, biri dilin ses- biçim etkileşimine dayanan gösteren, diğeri anlam-kavram etkileşimine dayanan gösterilen olan bir ikilikten oluşur. Bunlar bir kâğıdın iki yüzü gibidir, aralarındaki ilişki nedensiz ve çağrışımsaldır (Hengirmen, 1999:195).

² Meydana geldiği öğelerin, kendisini oluşturan parçaların aralarında kurallı, ilkeli bağlantıların bulunduğu bütün (Hengirmen, 1999:126).

belirli işlevler içeren bir bütün olarak tanımlayabiliriz. Yapı ise bir bütünü oluşturan öğelerin bağlanış ya da bir dizgedeki parçaların bir araya geliş biçimi olarak tanımlanabilir (Toklu, 2003:9–12).

Dilbilim, üç karşıtlık içinde incelenebilir: Eşsüremlî dilbilim-artsüremlî dilbilim, kuramsal dilbilim-uygulamalı dilbilim, makro-dilbilim-mikrodilbilim. Eşsüremlî (eşzamanlı) dilbilim, dili belli bir andaki durumuyla ele alır, evrim dışında ve zamandan bağımsız bir sistem olarak inceler; artsüremlî (artzamanlı) çözümleme dilin evrimini inceler. Kuramsal dilbilimin amacı, dilin yapısıyla ilgili genel bir kuram oluşturmak ya da dillerin incelenmesi için genel bir kuramsal çerçeve oluşturmaktır; uygulamalı dilbilim dil incelemelerinden çıkan sonuçları ve yöntemleri, dil öğretiminin geliştirilmesi gibi pratik disiplinlere ve konulara uygular. Makrodilbilim dilin biyolojik ve ruhsal boyutlarına, kültürel bağlamına eğilir (psikolojik dilbilim gibi bileşik disiplinler bu yaklaşımın ürünüdür); mikro-dilbilim, dillerin toplumsal işlevlerinden bağımsız başlı başına bir alan olarak incelenmesini öngörür (<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Dilbilim>).

Dilbilimin görevi:

- a) Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek, bir başka deyişle, dil ailelerinin evrimini göstermek, her ailedeki ana dillerin ilk biçimlerini olanaklar çerçevesinde ortaya koymak;
- b) Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak;
- c) Kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır.

Dilbilim, bazen veriler sunduğu, bazen de verilerinden yararlandığı başka bilimlerle çok sıkı ilişkiler kurar. Dilbilimi onlardan ayıran sınırlar her zaman açık seçik değildir. Örneğin, dilbilim; budunbilgisiyle³ (etnografyayla) tarihöncesini inceleyen bilimden titizlikle ayrılmalıdır. Çünkü bu bilimlerde dilin yalnız belge

---

³ Budundilbilim: Dil ile kültür ilişkilerini ele alan, dili kültürel etmenler, koşullar, çevreler vb. etkisinde inceleyen, bu açılarından dildeki özellikleri ortaya koyan çalışmaların ait olduğu dilbilim alanı (Hengirmen, 1999;83).

değeri vardır. Dilbilim insanbilimden de ayrılmalıdır. Bu bilim, insanı tür olarak inceler, oysa dil toplumsal bir olgudur (Saussure, 2001:36).

Modern anlamda Türk dilbilimi (Turkic linguistics) çalışmaları Batıda geçen yüzyıl ortalarında Otto Böhtlingk'in ünlü Yakutça grameri (Über die Sprache der Jakuten, Sankt Peterburg 1851) ile başlamıştır denilebilir. Başka bir deyişle, Türk dilbiliminin Batıda geçen yüzyıl ortalarından günümüze kadar aşağı-yukarı yüz elli yıllık bir geçmişi vardır. Bu bilim dalının Türkiye'deki başlangıcı ise, karşılaştırmalı Türk dilbilimi araştırmalarının kurucusu olan W.Bang'ın öğrencisi Rahmeti Arat'ın İstanbul Üniversitesinde göreve başladığı yıllara, yani 1930'lu yılların ortalarına kadar gider. Başka bir deyişle, Türk dilbilimi çalışmalarının Türkiye'de ancak altmış yıllık bir geçmişi vardır. Bu süre Türk dilbilimi gibi çok geniş bir uzmanlık alanı için gerçekten çok kısadır. Belki bu nedenle Türkiye'deki Türk dilbilimi çalışmaları ve araştırmaları bugün hala bu bilim dalında batıda yapılan çalışma ve araştırmaların çok gerilerindedir (Tekin, 1997:1).

Çağdaş dilbilimin kurucularından sayılan Ferdinand de Saussure ölümünden sonra yayımlanan *Genel Dilbilim Dersleri* adlı yapıtında dili bir dizge olarak görür. Ona göre bu dizgenin iki temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar *söz* ağızdan çıkan *ses imgesi*, ötekisi ise dil kavramı ya da *edinci*, yani tüm insanların ortak malı olan dil dizgesi (Kılıç, 2002:24).

Çağdaş dilbilimin en belirgin özelliği – birtakım öteki bilimlerle paylaştığı özellik- (çoğu zaman kötü anlamda kullanılan adı kullanırsak) yapısalcılıktır. Kısaca söylemek gerekirse, bu, her bir dilin öğelerinin (ses, sözcük, vb.) aralarında bulunan eşdeğerlik ve karşıtlık ilişkilerinden ayrı bir geçerliği olmayan, bir ilişkiler dizgesi (daha doğrusu iç içe geçmiş ilişkiler dizgesi) olarak düşünüldüğü anlamına gelir (okur “dizge” ve “ilişki” anahtar terimlerinin, Saussure'ün eşzamanlı, artzamanlı ayrımını tartışılmasında kullanıldığını gözlemiş olmalıdır. Gerçekte Saussure her dilin belli bir zamanda bütünleşmiş bir ilişkiler dizgesi olduğu yolundaki inancının bir sonucu olarak bu ayrımı çizmişti) (Kocaman, 1983:54).

Dil çalışmalarında daha çok sesbirimler yönünde fikirler ortaya koyan işlevsel dilbilim, sözcük boyutunda kalırken dilin soyut yapılarını açıklamaya çalışan üretici dönüşümsel dilbilgisi ise, cümle boyutunda kalmıştır. Bu nedenle 1960 yıllarından sonraki genel eğilim, cümle düzeyini aşan dilin daha büyük birimleri üzerinde

çalışma yönünde olmuştur. Sözü edilen kuramların yanı sıra üçüncü bir dilbilim olarak da değerlendirilen bu yeni alan “sözcelem”, “metin”, “söylem⁴”, gibi adlarla anılmıştır. Bazı araştırmacılar, cümle üstü birimleri inceleyen “söylem”in dilbilim başlığı altında yer almadığını, çünkü dilbilimin sadece cümle düzeyinde kaldığını savunmuşlardır. Ancak bu görüşte olanlar da söylemin dilbilimden kalkılarak incelenmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Bazı araştırmacılar ise, söylemi dilbilimin konusu kabul etmekle birlikte yine de onu dilbilimden özerk bir çalışma alanı olarak değerlendirmektedirler. “Söylem çözümlemesi”, “metindilbilim” gibi terimlerle anılan bu yeni alan, öncekilerden farklı olarak, cümleleri içinde buldukları metinsel bağlama göre değerlendirmeyi amaç edinmiştir. Hemen şunu belirtmekte de yarar vardır ki kimi dilbilimciler, herhangi bir fark gözetmeksizin bu iki terimi birbirinin yerine kullanırken kimileri ise, bunların arasında belirgin farklar olduğunu savunmaktadır (Gülen, 2007:285).

20. yüzyılda kendisine önemli bir çalışma ortamı bulmuş olan dilbilimi, dilin çeşitli sahalarında çalışmalar yapmış ve yeni dilbilgisel kurallar ortaya çıkarmıştır. Dilbilimin kendisine çalışma ortamı bulduğu alanlardan birisi de metindilbilimdir. Herhangi bir konunun dilsel bütünlük içerisinde ele alınması sonucu oluşan, bir bildirişim görevi üstlenen yani metin değeri taşıyan yazıları kendisine inceleme alanı olarak seçen metindilbilim bağdaşıklık kuramı adı altında metni; artgönderim ve öngönderim, eksilteli yapılar, örtük anlatım (sezdirimler, çıkarsamalar), örgeler ve izlek, dilbilgisel eylem zamanları v.b. başlıkları altında inceler (Şenel, Erdağı, 2008:2).

---

⁴ Dilin konuşma ortamında üretilen ve incelemeye alınan bölümü. Bu anlamda tek bir sözcük, cümle olabildiği gibi cümleler tutan bir bölüm de söylem olabilir (Hengirmen, 1999: 335).

4. METNİN TANIMI

Metin sözcüğünün Fransızca'daki (*texte*) ya da İngilizce'deki (*text*) karşılıklarının kökenine baktığımızda, bunların Latince'de '*kumaş*' anlamına gelen *textus* sözcüğünden geldiğini görmekteyiz. Kumaş nasıl ipliklerden dokunarak bir bütün oluşturuyorsa, metin de kendisini oluşturan öğelerin birbirlerine aşama aşama eklenmesiyle, bir dokuma süreci sonunda ortaya çıkar (Akbayır, 2005:11).

Metin, belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür. Bir başka deyişle, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütündür. Bildirişim işlevi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge, metin değildir. Kısaca metin, başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir. Her metnin göndergesi, öncelikle kendi üzerinedir. Yazınsal metin "kendi içinde ve kendisi için" biçiminde tanımlanan bir kapalılık içinde değerlendirilmelidir. Yazınsal ürün, insan yaşamındaki bildirişim biçimlerinden biridir. Bu metin dilsel düzenlenişleriyle bir kurmaca dünyayı taşıdığı gibi, kendisini çevreleyen gerçek toplumsal-kültürel yapıdan, geçmiş yazın dönemlerinden, kendi dışında başka iletişim olanaklarından öğeler de içerir. Her metin, anlam bütünlüğü oluşturan metin parçalarının (cümle ve cümle değerindeki birliklerin) toplamıdır. İşte bu metin parçacıklarının birliği "metnin içeriğini" oluşturur. Yazınsal bir metnin anlamı da, metnin yansıttığı varsayılan tüm anlamları vermesi amaçlanan biçimsel anlatımı ile içeriği arasında gidip gelen karmaşık bir edimdir (Günay, 2003:35).

Metin, cümle birliklerinden oluşmuş bir bütündür. Bu bakış açısının temelinde parçadan bütüne gitmek yatar. Metin, onu oluşturan cümleler toplamından farklı kendine özgü bir bütündür. Sözcükler ya da cümlelerle değil, metinlerle bildirişim sağlanır. Metin bildirişim amaçlı kullandığımız bildirişim ortamındaki dildir. Hiçbir zaman dil, diğer yapılarda metin yapısındaki kuruluşuyla ortaya çıkmaz. Kısaca metin, dilsel işlevi vurgulanarak açıklanmalıdır. Bu hususiyetleri taşıyan ve sonuçta bir bildirişim aktaran bütün yazım türleri de birer metindir. Bir şiir, bir hikâye, bir hava raporu ya da yasa taslağı cümlelerden oluşmuş metinlerdir (Güllü, 1994: IIV).

Bir bütünsellik anlatacak biçimde zamanda ve mekânda düzenlenmiş her türlü cümle dizilimi "metin" olarak adlandırılır. Metni anlamlı bütün yapan da, art arda ve

birbiri yerine kullanılan kavramlardır. Her metin anlam bütünlüğü oluşturan metin parçacıklarının (cümle ve cümle değerindeki birlikler) toplamıdır. İŖte bu metin parçacıklarının birliği metnin içeriğini oluŖturur. Türü ne olursa olsun, her metin dilsel iŖlevi vurgulanarak da açıklanabilir. Dilsel iŖlev vurgulanırken, tekil dil kullanımlarından bağımsız olarak metinlerin bütünü ele alınmalıdır. İŖte böyle, tekil dil kullanımlarından bağımsız olarak metinlerin dil yapılarının incelenmesine “Metindilbilim” denir. Metindilbilime göre inceleme konusu metin içindeki tek tek cümleler değil, metnin tümü, metni oluŖturan öğeler arasındaki bağlar ve metnin bir bütün olarak yapısı ve iŖlevidir. Cümle ötesi bir anlayıŖla edebî metinleri inceleme konusuna eğilen metindilbilim, bir Ŗiir, bir öykü, bir dilekçe, bir gazete makalesi ya da herhangi bir bilimsel yazı olsun, hemen her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları tespit eder. Metindilbilimin amacı, dil nesnesi olan metinleri belirleyen genel ilkeleri bulmak ve açıklamaktır. İletiŖim amaçlı kullandığımız bildiriŖim ortamındaki dile de metin denir. Zaten bildiriŖim iŖlevi olmayan metin, metin değildir (Sağlık,2002:81).

Bir metin dilbilgisi geliŖtirme giriŖimlerine yol açan düşünceler deęiŖik yönlerden gelmiŖtir. Bazı yapısalcı dilbilimciler, özellikle Harris ve Pike, bir sözce⁵yi oluŖturan cümlelerin tutarlı bir söylemin parçası olduğunu anlamıŖlardı. Harris’in geliŖtirmiŖ olduğu “söylem çözümlemesi”, doğrudan doğruya bu düşüncelerin bir sonucuydu (Rifat, 2005: 192).

Metinler, kendi içinde yapılabilecek tümevarım ya da tümdengelimsel bir yaklaŖımla incelenebileceği gibi, metinler arası karŖılaŖtırmalarla da aynı yapıdaki metinlerle ilgili genel yaklaŖımlar çıkarılabilir. Farklı biçimlerde inceleme olanağı bulunan metinlerde, yönteme dayalı her okumada tutarlı bir yaklaŖım vardır. Her sanat yapıtı, dolayısıyla yazınsal ürün, görünür kıldığı ve ortaya koyduğu Ŗeyin bir alıcı tarafından anlamlandırılması ile iŖlevini tamamlamıŖ olur (Bu yönüyle yazınsal metinlerin bir ürün ve süreç olduğu vurgulanır) (Günay, 2003:35).

Bir metni açıklamanın birçok yöntemi vardır. Ama her Ŗeyden önce metni okumak ve genel bir bağlam içinde neden söz edildiğini bilmekle iŖe baŖlamak gerekir. Yani metni açıklamanın birinci ve zorunlu aŖaması, okumaktır. Yüzeysel

---

⁵ Sözce, dilin, konuŖmada söze baŖlama ile ilk suskunluk arasında kalan bölümü (Oymak, 2007).

okuma ile birlikte metin dışı bazı bilgilerin öğrenilmesi, incelenecek metinle ilgili kolaylıklar sağlayacaktır (Günay, 2003:35).

Günay, dilbilimsel ve metin kuramları açısından metni çözümlemede üç yapıdan söz eder:

- a) **Küçük yapı** (fr. *microstructure*): Cümleler arası düzenlemeyi ilgilendirir. Bağıntı, yineleme⁶, artgönderim ve öngönderimler, eksilteli yapı, eylem zamanı, cümleler arası bağıntı öğeleri, metnin belirtecileri, çıkarsamalar gibi durumlar, metnin küçük yapısına yönelik incelemelerde ele alınır.
- b) **Büyük yapı** (fr. *macrostructure*): Değişik boyuttaki metin birimlerinin düzenlenmesi ile ilgilidir. Paragraf, bölüm, fasikül, cilt gibi metnin temel bölümleri ya da tutarlılık gibi metin içi genel anlamsal yapının incelenmesi büyük yapı ile ilgili bir betimlemedir. Olay örgüsü, anlatı izlencesi, anlatıcı (bakış açısı anlatıcı tipleri vb.), uzam ve zaman gibi metnin bütünü ele alınarak yapılacak her türlü inceleme de büyük yapı bağlamında düşünülmelidir. Yine metnin genelini göz önünde bulundurarak yapılabilecek çözümleme işi ve metnin özetlenmesi de büyük yapıyı ilgilendirir. Burada şu da belirtilmelidir: Büyük yapı, özetlenebilir metinler üzerinde yapılabilen bir inceleme biçimidir.
- c) **Üstyapı** (fr. *superstructure*): Her türlü metnin sahip olduğu temel özelliklerle ilgili durumları belirtir. Yani, metin türleri (özyaşamöyküsel, komik, öğretici, dramatik, destansı, mektup, içsel, olağanüstü, hitabetle ilgili, polemik, romanesk, trajik türler), tonları (öğretici, esenlikli, içsel dokunaklı, dramatik, trajik, destansı, düşlemsel, kalem kavgasına yakın ve değişik biçimleri ile komik metinler: absürd, gülmeceye dayalı, alaycı vb.) ve tipleri (anlatısal, betimleyici, kanıtlayıcı, söyleşimsel, açıklayıcı, buyurucu, önceden haber verici tipler) bir anlatı için belirtilerin

---

⁶ Dilimizdeki yabancı kelimelerin yerine Türkçe yeni karşılıklar bulma ihtiyacından doğan bir uygulama ile, sayıları az da olsa bir kısım yazarlarımızca *tekrarlamak* kelimesi yerine *yinelemek* kelimesi kullanılmaktadır (Korkmaz, 1995: 815).

genel özellikler, mektup deneme ya da bir başka anlatımın genel özellikler üstyapı incelemelerinde ortaya konulur. Yalnızca metin bağlamı ile yetinilmeyen yorumlama işi de üstyapı ile ilgilidir (Günay, 2003:55).

Her cümle dizisi, kendini metin olarak tanımlamaz. Metin olmanın bazı ölçütleri vardır. Bu ölçütler şunlardır:

1. Bağdaşıklık: Dilsel birimlerin derin yapıları arasında bulunan ilişkiye bağdaşıklık denir. Derin yapıdaki ilişki anlam ilişkisinden başkası değildir. Bir metindeki kavramlar arasındaki ilişkilerdir bağdaşıklık. Bir iletişim ortamında sözü söyleyenin ya da metni yazanın dinleyen ya da okur ile paylaştığı bilgidir bu ilişki (Kılıç, 2002:115).

“Bağdaşıklık” (coherence) ve “bağlılık” (cohesion) kavramları uzun süredir metinselliği belirleyen iki temel özellik olarak metin incelemelerinde kullanılmaktadır. Bağdaşıklık, metnin içeriğinin genel yapısı ile ilgiliyken; bağlılık, metin içi yapıların cümlecikler içinde birbirleriyle olan ilişkileriyle ilgilidir. Her iki terim de bir metinde olması gereken farklı ancak birbirleriyle ilişkili olan özellikleri anlatmaktadır (Koçbaş-Akar, 2007).

Metindeki dilsel, dilbilgisel uyum, yani bütünlüktür. Bir metnin yüzey yapısındaki dilsel birimler birbirlerine dilbilgisel kurallar çerçevesinde ardıl bir biçimde bağlıdırlar. Başka bir deyişle, dilbilgisel bağımlılık da denilebilir bu duruma. Sözcüklerin cümleleri, cümlelerin daha büyük bir birimi yani metni oluşturmak için birbirlerine hangi dilbilgisel kurallarla bağlandıklarını konu edinir (Akbayır, 2005:13).

Her metin, önvarsayılmış ya da ansiklopedik bilgiler ile sözceden sözceye geçmekle gelişen yeni bilgiler arasında bir denge kurar. Burada yineleme-bağdaşıklık ilkesi ile gelişme ilkesinden söz edilir. Metne eklenen her yeni sözce, daha önce metindeki sözcelerle sağlanmış bilgilerden destek alır (izlekle sağlanan yineleme-bağdaşıklık ilkesi); ancak kendisi de metne yeni bir bilgi ekler (anlam odağı ile sağlanan gelişme ilkesi) (Günay, 2003:35).

2. Tutarlılık: Ducrot ve Schaeffer’e göre, “tutarlılık anlam parçalarının metne konu olan izleğin etrafında bütünlük ve süreklilik oluşturacak biçimde gelişerek birbirlerine eklenmesini sağlar; bu da, metin evreninin biçimini belirleyen

ve ussal bir yapı olarak tasarlanan kavramların kabul edilebilirliğini önvarsayar”. Görüldüğü gibi, *tutarlılık* söz konusu olduğunda, metinde sözü edilen izleğin dil dışı dünya gerçeklikleriyle kurduğu ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir. Böylelikle, *bağdaşıklık*, kendisini yalnızca metnin yüzeyinde somut bir biçimde gösterirken, *tutarlılık* olgusu soyut anlam düzeyinde incelenir. Bu nedenle, *tutarlılık* ilk bakışta metnin yüzeyinden algılanamaz, belli bir yorum süreci gerektirir. Bu yorumu yapacak kişinin “karmaşık bir belirtiler ağına dayanarak, sahip olduğu dilsel, söylemsel ve ansiklopedik bilgiler bütünlüğünü harekete geçirmesi” gerekmektedir. Bu olgu metinde yer alan eylem, durum ya da olayların, yani göndergelerin, alıcının sahip olduğu metin dışı dünya gerçeklerine ilişkin bilgiler doğrultusunda anlamlandırabileceği biçimde ortaya çıkmasına bağlıdır. Başka bir deyişle, metnin göndergelerin, alıcının dış dünya gerçekleriyle örtüşmesi gerekmektedir. Bir metnin *uyumluluğu*, o metnin *tutarlılığını* kolaylaştırır ve desteklerse de, *tutarlılığın* tek önvarsayımı *bağdaşıklık* kurallarına uygun biçimde üretilmesi değildir. Kimi zaman metnin tümü ya da çeşitli bölümleri, *bağdaşıklık* sağlayan dilsel öğeler kullanılmadan da *tutarlı* (Fr. cohérent) olabilir (Onursal: 2003:14).

3. Amaçlılık: Metnin iletişimsel amaçlarına uygun biçimde bağlaşıklık ve tutarlı kılınmasıdır. Kabuledilebilirlik taşıyan bir metin, iletişimsel amaçlarına uygun bir biçimde bağlaşıklık ve tutarlı kılınmış ve uygun bir durum bağlamında kullanılmıştır.

4. Kabuledilebilirlik: Metnin durum bağlamı ile uyumlu olmasıdır.

5. Durumsallık: Metnin iletişimsel amaçlarının durum bağlamı içinde belirginleşmesidir.

6. Bilimsellik: Metnin alıcısı için yeni bir bilgi taşımasıdır. Yeni bilgi değeri taşımayan cümle yığınlarının metinsellik değerleri çok azalır ya da yoktur.

7. Metinlerarası İlişkiler: Bir metnin önceki metinlerle kurduğu ilişkidir. Her metin, önceki diğer metinlerle ilişkiye girer. Bu metnin anlamlandırılması sırasında alıcının o metni ilişkili olduğu diğer metinleri de düşünerek kavramasını sağlar. Bir bilimsel yazıdaki alıntılar, bir gazete köşe yazısındaki göndermeler ya da bir karşılıklı konuşmada geçen önceki sözlere yönelik hatırlatmalar metinlerarası ilişkinin örnekleridir (Akbayır, 2005,13–15).

Metindilbilimin kendi başına bir dilbilim alanı olarak ortaya çıkışı, 1960’lı yılların sonunda gerçekleşen edimbilimsel dönüm noktası ile yakından ilişkilidir. Dil

incelemelerinde dilin edimsel boyutunun, yani kullanım biçiminin de araştırılması ve dil kullanımını incelerken sosyolojik ulamların da dikkate alınması, dilbilimde cümleden büyük bir dilsel birimden yola çıkılması gerekliliğini doğurmuştur. Sonuçta cümleler de belli bir bağlam içerisinde, yani metinde kullanılmaktadır. Cümlelerin birçok özelliğini, içinde buldukları bağlamsal koşullardan yola çıkarak açıklamak olanaklıdır (Ayata Şenöz, 2005:21).

Almanya'da metindilbilim dalındaki ilk toplantı 1968'de Konstanz'da yapılmıştır. Bu toplantıda P. Hartmann, S.J. Schmidt, Stempel, Rychner, Haeweg, Figge, Coseriu gibi çeşitli dilbilimcilerin bildirimleri, "metin" ile ilgili soruları, metindilbilimdeki ayrımları ve tarihsel gelişimi, dil ile yazın ilişkisini ele almaktaydı. Konstanz'da Peter Hartman'ın metindilbiliminin bakış açıları ve görevleriyle ilgili ortaya atmış olduğu 12 sav, metindilbilimin cümleyle sınırlı kalan diğer dilbilim alanlarına göre hangi kazanımları taşıdığını ortaya koymuştur. Bu savlar 70'li yıllarda biraz daha açıklığa kavuşturularak metindilbilimciler tarafından ana hatlarıyla benimsenmiştir. Metindilbilim 70'li yıllarda çalışmalarını kendi içinde değişik alanlarda sürdürmüştür; örneğin kimi metindilbilimciler bildirişime önem verirken diğerleri metnin yapısını incelemeyi yeğlemişlerdir. Öyleyse metindilbilim genç bir bilim dalıdır (Ayata Şenöz, 2005:21).

Günümüz dilbilim çalışmalarında, özellikle son 15–20 yıldır, metindilbilim önemli bir araştırma ve inceleme alanını oluşturmaktadır bu alanın gelişmesi, dilbilimde dil çözümlemesi için cümleyi en büyük birlik olarak görme eğilimindeki araştırmaların ötesine geçilmesiyle mümkün olmuştur. Dilciler, ilgilerini dilin biçimsel özelliklerini açıklamaktan daha çok işlevini, yani kullanım amaçlarını saptamaya yöneltmişlerdir. Bu durum, cümleüstü dil çalışmasını güdüleyen temel etken olarak belirginleşmektedir. Metnin temel nitelikleri de göz önünde tutulduğunda, cümle üstü dil çalışmasında bağlamın ya da iletişim ortamının şekillendirdiği bir yapı kavramından söz edilebilmektedir. Şimdiye kadar yapılmış metin tanımlarının birçoğunun doğru ama tek yönlü bir içerik taşıması da bu özelliğin gözardı edilmişinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, kimi tanımlarda, yalnızca metnin dilbilgisel bileşimi vurgulanmıştır. Böylece metin, dilsel göstergelerin ve cümlelerin belirli bir biçimde dizilişi olarak düşünülmüştür. Bu yaklaşım doğrultusunda, öncelikle, yalnızca dizide var olması gereken bütünlük koşulu öne

çıkarılmıştır. Ancak, bütünlüğü sağlayacak düzenlemelere tanımlarda pek yer verilmemiştir. Özellikle metin bağdaşıklığının öne çıkarıldığı tanımlar ve bunlar doğrultusunda yapılan metin çalışmaları, metni salt içsel özellikleriyle değerlendirişi, metin yüzey yapısıyla sınırlı oluşu açısından çoğu kez yetersiz görülmüştür. Böylesi çalışmalar, *yapısal-biçimci merkezli* olarak nitelenmiştir. Aksan'ın da belirttiği gibi cümleüstü dil çalışmalarının 60'lar ve sonrasında gerçekleştirilen ilk denemeleri için bu nitelik kendini belirginleştirmektedir. Z. S. Harris 1952, bu ilk denemelerin en tipik örneklerindedir. Belirtilmelidir ki, cümleüstü dil çalışmalarındaki en büyük adımlardan biri Harris tarafından atılmıştır. Dilin gerçekte cümlelerle sınırlanmış biçimde değil, *söylemler* (discourse) biçiminde kullanıldığını belirten Harris, cümleden büyük bir dil biriminin varlığını bu birimin adını da koyarak somutlaştırmaktadır (Uzun, 1995:17-25).

Metnin bir iletişim birimi olmasından kaynaklanan bu çok yönlülüğünü ortaya koyabilmek çabası metindilbilim çalışmaları içinde bağlamsal (contextual) yaklaşımın oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Metindilbilim alanındaki ikinci dönem çalışmalarında genellikle bu yaklaşımın benimsendiği gözlenmektedir. Bağlamsal yaklaşımın gerektirdikleri ve amaçladıkları düşünüldüğünde, böylesi bir çalışmanın ilk örneklerinin *klasik söylem birimleri* olarak kabul edilen sözbilim (rhetoric) ve yazınbilim (poetics) döneminde verildiği söylenebilir. Bağlamsal yaklaşımda amaç, metinlerin hangi iletişim bağlamlarında kullanıldığını ve ne tür iletişim işlevleri yüklendiğini açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda, bağlam ve metin yapısı bakışımı biçimde ele alınmaktadır. Yazınbilimde, özellikle de sözbilimde bağlamlara uygun dilsel düzenlemeler ortaya koymak gibi benzer bir amaç dikkati çeker (Uzun, 1995:17-25).

Metni araştırma konusu yapan metinbilim (Aslında bu kavram konusunda bir karmaşa da vardır. Örneğin batılı araştırmacıların çalışmalarında geçen analyse de discours (söylem çözümlemesi), grammaire de discours (söylem dilbilgisi), linguistique textuelle (metin dilbilim), textologie (metinbilim), recherches textuelles (metin dilbilgisi), narratologie (anlatıbilim), analyse textuelle (metinbilimsel çözümleme), hatta yazınsan göstergebilim gibi adların hemen hepsi aynı konuyla ilgilidir denilebilir) geleneksel dilbilgisinden ve metin çözümleme biçimlerinden farklılaşan bir yaklaşımdır. Metinbilim, çalışmalarını diğer birçok alanla işbirliği

içinde yürütür. Bu nedenle, geleneksel içerik çözümlemesinden ayrılır (Günay, 2003:42–43).

Metin incelemesindeki yöntemlerin gelişmesinde dilbilim ve yazınsal göstergebilim alanındaki çalışmaların önemli katkıları olmuştur. Metinbilim, metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, düşünsel, imgesel ve daha nice yapıların belirlenimlerini inceler. Metinbilim, yazınsal iletişimin değişik düzlemlerde hangi aşamalardan geçerek geliştiğini, okur ile yazar etkileşiminde her birinin konumunun ne olduğunu ele alır. Metnin içyapısını, kendine özgü dokusunu ayrıntılı olarak incelemek, okurun okuma isteğini arttıracak bir durumdur. Bu etkinliğin sonrasında, okuyan kişi (böyle bir isteği varsa), yazma aşamasına geçebilecektir. Okuduğu metinlerin erişilmez olduğu yönündeki düşüncesi değişecek, kendisi de metnin iç yapısını ve devingenliğini bildiğinden kolaylıkla bu tür etkinliğe yönelebilecektir (Günay, 2003:42–43).

Diğer bilim dallarında olduğu gibi, *metindilbilimi*'nde de birbirinden farklı anlayışlar, çeşitli inceleme yöntemleri söz konusudur (Uzun, 1995:17-35). Kimi araştırmacılar, metinlerin iletişimsel boyutunu incelemelerinin odak noktası yaparken, kimileri de dilbilgisel bağlardan yola çıkar. Çeşitli metin inceleme yöntemleri birbirinden değişik de olsa, tümünün de inceleme birimi 'metin'dir. Bu incelemelerde ağırlık, metin içindeki tek tek cümleler değil metnin bütünüdür. Diğer bir deyişle, incelenen, metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi; metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir. Bu anlayışla inceleme konusuna (metne) eğilen *metindilbilimi*; bir şiir, bir öykü, bir dilekçe olsun her türlü dilsel olguyu metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Böylece, çeşitli metin türleri arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Onların kullanım bağlamlarını bularak, hangi koşullar altında çeşitli ürünlerin ne tür iletişimsel işlevler üstlendiklerini saptar (Özkan, 2004).

Anlatı denilen belirti bir uzunluğu olan her türlü dilsel yapılar kendi içinde bir bütünlük oluşturur. Bu tür yapılardaki hiçbir şey kendi başına ve bağımsız değildir. Her türlü dilsel yapı bir başkası ile olan ilişkisi içinde anlamlılık kazanır. Her şey birbirleriyle bağlantılı anlam dizileri içinde yer alır. Değişik diziler birbirleriyle, bütünlük içindeki konumlarına göre ilişki içindedir ve etkileşim halindedir. Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelere ya da kişilerin değişimi,

dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur. Bu yinelenmeler anlatı kişilerinin adlarıdır, benzer olayların değişik biçimde anlatı içinde geçmesidir, aynı izleği oluşturan öğelerin birlikteliğidir, eylem içindeki kahramandır ya da anlatı içinde önemli bir yeri olan bir nesne, uzam ya da başka bir şeydir. Metinde geçen kişilerin, uzamın, eşyanın, durumun ya da bir başka nesnenin metnin tümünde yeri geldikçe yinelenmesi, cümleler arası bağıntılayan (ya da bağıntı ögesi) olarak değerlendirilir. Bu öğeler her zaman aynı adla anılmayabilir. Her dilde aynı durumu, nesneyi belirtmekte kullanılan değişik kullanım olanakları vardır. Bu adıl kullanımıdır, eşanlamlı bir sözcüktür ya da çağrışımsal bir adlandırmadır. Kullanılan adıl ya da başka adlarla anılma, farklı biçimde adlandırma cümleler arası oluşturucu ögenin yinelenmesidir (Günay, 2003:61).

Her metinde, bir **iletme ihtiyacı duyan** (kişi/kurum), bir **iletilen** (kişi/kurum), bir de bu aradaki köprüyü kuran **ifade bütünlüğü** (ileti) ögesi bulunur. Metindeki duygunun, düşüncenin, hayalin, beklentinin anlaşılabilmesi ise, iki yetkinlik gerektirir: 1- İletişimin genelgeçer değerler vb. ilke ve özelliklere uygunluğu yanında karışıklığa ve yanlış anlaşılmaya imkân vermemesi... 2- İletiyi almış olanın bilgi ve birikim seviyesi (Tural, 2008).

5. ARTGÖNDERİM

Artgönderim terimi Yunancada “geriye taşımak” anlamına gelen αναφορά sözcüğünden gelmektedir. Çağdaş dilbilim yaklaşımları içinde bu terim, iki dilsel ifade arasındaki ilişkiyi açıklamakta kullanılır. Birbirleriyle ilişkili bu ifadelerden, yorumlanması bir diğerinde bağlı olan ifadeye artgönderim, diğerine ise öncül⁷ denilmektedir. Artgönderim kapsamına alınan öğeler arasında boş ulamlar, adıllar, dönüşlü adıllar, adlar ve çeşitli tanımlamalar bulunur (Çeltek, 2003:1).

---

⁷ Bir gönderimsel ögenin, gönderimde bulunduğu varlık, içerik. Örneğin “Bütün kitapları masaya yığmasın; onları raflara yerleştirsın” cümlelerinden ikincisinde geçen *onları* sözcüğü bir gönderimsel ögedir ve gönderimde bulunduğu öge, yani öncül, ilk cümledeki *bütün kitaplar*’dır (Hengirmen, 1999:83).

Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek artgönderimsel ve öngönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılır. Daha uzun aralıklarla yapılan artgönderim ya da öngönderim ise, metnin tutarlılığı ve bağıntısı içinde değerlendirilir. Genel metin içinde bir şey önce söylenir, sonra aynı şeye gönderimde bulunulur (Artgönderim). Artgönderim (fr. anaphore) kavramı; gönderge, metinsel bağdaşıklık ve izleksel gelişme kavramları ile ilgilidir. Yine artgönderimsel ilişkilerin incelenmesi metin dilbilgisi ve söylem çözümlemesinin temel konuları arasında yer alır (Günay, 2003:61-62).

Son yirmi yılda, gerek anımsama gerekse söylem yapısı ve anlamlandırma konusunda yapılan çalışmaların odak noktasını artgönderim oluşturmaktadır. Bu tür çalışmaların çıkış noktası, metindeki bilgi akışı ve artgönderim arasında güçlü bir ilişkinin olduğu görüşüne dayanmaktadır. Buna göre ‘alıcının bilincinde’ veya odakta kalmayı sürdürmesi söylem yapısının bir işlevidir. Söylem yapısının aşamalı bir düzene sahip oluşu kullanılan dilsel düzenekleme üzerinde önemli etkiler yaratır. Ancak metinselliğin yaratılması sürecinde salt bilgi aktarımını öne çıkaran bu görüş artık önemli ölçüde yetersiz görülmektedir (Oktar-Yağcıoğlu, 1997).

Gönderim ilişkisinde, bu ilişkiyi sağlayan gönderim öğelerinin (reference items), metinle ilgili salt kendilerine ait bir anlamsal yorumları yoktur. Gönderim öğeleri, anlamsal yorumlarını bir diğer öğeyle kurdukları gönderim ilişkisi yoluyla kazanır. Gönderim, durumsal (situational) ya da metin dışı (exophoric) nitelik taşıyabildiği gibi, metinsel (textual) ya da metin içi (endophoric) olma özelliği de gösterebilir (Uzun, 1995:37).

Artgönderimler metindeki bulunma biçimlerine göre ikiye ayrılır, kullanım biçimlerine göre ise on değişik kullanım söz konusudur. Metindeki bulunuş ve anlamlandırma biçimine bağlı olarak, belirtik ve örtük artgönderimlerden söz edilebilir. Kullanım biçimlerine göre ise Günay; sözcüksel, çağrışımsal, önvarsayımsal, adıl kullanımı ile yapılan, belirteçle yapılan, gösterilenin yinelenmesi olarak, göndergenin yinelenmesi olarak ortak göndergesi olan ve çok bağımlı artgönderim olarak sınıflandırmıştır.

5.1. Adıl Kullanımı İle Artgönderim: Önce bir ad kullanılır, daha sonra ilgili adın yerine adıl kullanılır.

Adıyla yapılan artgönderimlerden biri, kişi adlarıyla yapılandır. Adıllar, adların kullanıldıkları için cümledeki dilbilgisel rollerine göre adlar gibi durum ekleri ile çekimlenebilirler. Türkçede özne konumundaki adılar eylem üzerinde uyum ekleri ile belirtildiğinden silinebilmektir ve bu durum adılar için çok tercih edilen bir kullanımdır.

Adıyla yapılan artgönderimlerden bir diğeri dönüşlü adıyla yapılır. Türkçe’ de iki tür dönüşlü adıl vardır:

- a) Sabit dönüşlü adıl: ‘kendi’, ‘sahip’ anlamına gelen ve sıfat işlevi gören bir adıldır. Ad takımı oluşturur; ancak kendisi ek almaz; kullanıldığı ad ile uyum göstermez: kendi evim / kendi evin / kendi evi.
- b) Değişken – dönüşlü adıl: Sabit dönüşlü adıl olan ‘kendi’, iyelik uyum ekleri ile çekimlenerek dönüşlü adıl durumunu alır: kendim / kendin / kendi / kendimiz / kendiniz / kendileri (Çeltek, 2003:11).

5.2. Sözcüksel Artgönderim: Anlatım bir sözcük ya da sözcük grubu ile verilir, daha sonra bu sözcük farklı biçimde yinelenir. Burada aynı kavram ya da sözcüğün eş anlamlısı ya da üst anlamlısı ile aynı dilsel yapı içinde bir yineleme söz konusudur.

5.3. Gösterilenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim: Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösterilen bakımından yinelenir.

5.4. Gösterenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim: Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösteren olarak yinelenir.

5.5. Gönderenin Yinelenmesi Olarak Artgönderim: Aynı göndereni belirten farklı dilsel birimlerin kullanılması da bir artgönderimdir.

5.6. Çağrışımsal Artgönderim: Çağrışımsal (*fr. associatif*) ilişkilendirme, sözcüksel artgönderime bağlı olarak yapılır.

5.7. Belirteçle Yapılan Artgönderim: Artgönderimler belirteç yardımı ile yapılabilir.

5.8. Ortak Göndergesi Olan Artgönderimler: Farklı anlatımlar aynı göndergeyle ilgili ise, ilişkilendirme ortak göndergeye bağlı olarak yapılabilir.

5.9. Çok Bağımlı Artgönderim: Aynı sözcük söylemin farklı yerlerinde yinelenir, ama başındaki tanımlıklar değişir.

5.10. Önvarsayımsal Artgönderim: Bu tam olarak bir artgönderim değil, önvarsayım ya da çıkarım olarak vardır.

Artgönderim önceki cümleden ya da söylem kesitinden sınırlı bir sözcük ya da sözcük grubunu ilgilendirebildiği gibi, bazen de önceki cümlenin bütünü ilgilendirebilir. (Günay, 2003:63-65)

Dilin temel işlevi belli bir dilsel topluluğun bireyleri arasındaki bilgi alış-verişini sağlamaktır. İki ya da ikiden çok kişi arasında gerçekleşen bir iletişim her zaman yazılı ya da sözlü bir dilsel dizgenin kullanımını gerektirmez. İnsan konuşurken jestler yapar, birtakım mimikler ve bunların yanında başka dil-dışı iletişim dizgeleri de kullanılır. Bilindiği gibi, dil-dışı iletişim dizgeleri çok çeşitlidir ve sayıları da oldukça fazladır. Bunlar ister görme, ister dokunma, işitme, hatta koku alma duyularımızı ilgilendirsinler, hepsinin ortak noktası insan dilinin seslerini kullanmamalarıdır. Üstelik bu dizgeler çok özel gereksinimleri dile getiren sınırlı olanakları olan araçlardır. Bu dil-dışı iletişim dizgelerine örnek olarak belirtileri, belirtkeleri, simge ve görsel göstergeleri (ikon) gösterebiliriz. Bugün, göstergeler çok değişik biçimlerde sınıflandırılmaktadır, ancak daha çok şu üç temel gösterge sınıfından söz edilmektedir: **görsel göstergeler**, yani **ikonlar**, **belirtiler** ve **asıl göstergeler**. Bütün göstergeler bir gösterenle, bir gösterilenden, başka bir deyişle, bir anlamdan oluşurlar, ancak gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiler bu üç tür gösterenin her birinde farklıdır.

Belirti ve Belirtke: En genel anlamıyla, gösterge başka bir şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olguya verilen addır. Başka bir deyişle, bir A göstergesi bir başka B ögesini temsil eder ya da onun yerine geçer. Ancak bu temsil etme ya da yerine geçme bir iletişim amacını içerebilir de içermeyebilir de. Bu ayrım göstergelere ilk yaklaşımı oluşturur (Kıran, 2002; 47).

Göstergebilim, gösterge dizgelerinin bilimi anlamına gelir. Sıklıkla tekrar edildiği gibi, göstergebilimin varlığı ve diğer bilimler arasında önemli bir yer tutacağı Saussure tarafından çok önceleri belirtilmiştir. Yine Saussure tarafından belirtildiği gibi, göstergebilim diğer iletişim dizgelerini (dil dışı) ve dilbilimi de içine

alan bir bilimdir. Fakat dilbilimin inceleme nesnesi olan, kullandığımız eklemli ve doğal dil, gösterge dizgeleri içinde en belirgin ve en düzenli olan bir iletişim dizgesi olduğundan, sonraları göstergebilimi içine alan bir bilim olur. Daha doğrusu göstergebilim, yapısal dilbilim uygulama ve inceleme yöntemlerini benimser ama “terim olarak içerdiği göstergenin gerekliliğini yadsır” diyen Hénault göstergebilimi tanımlarken şöyle der: “Göstergebilim, ilk bakışta çelişkili gelecek biçimde, Saussure’ün gösterge sorunsalından ayrılmaktadır: Bugün göstergebilimi için, anlamları için, anlamları incelemek, ne bir göstergeler öğretisi oluşturmak, ne de göstergelerle ilgilenmektedir; göstergelerden kurtulmaktır.”

Göstergebilimin doğuşu ve gelişmesi, dilbilimi de kapsayan bir bilim olmasına rağmen, oldukça geç olmuştur. İlk anlamlı göstergebilim çalışması 1966’da Greimas’ın yayınladığı *Sémantique structurale* (yapısal anlambilim) adlı yapıttır. Bu yapıtta, Greimas göstergebilimin inceleme nesnesinin göstergeler olmadığını, anlamlamanın⁸ üretim koşullarını belirlemek olduğunu ve diğer dil dizgelerine de uygulanabileceğini açıklar. Kısaca, Greimas’ın öne sürdüğü göstergebilim genelde anlamlama ve anlam üretim koşullarını inceleme nesnesi olarak seçen bir bilim dalıdır. Diğer dil dışı iletişim ve gösterge dizgelerini, bunların anlam üretim koşullarını inceleyen bilime de Türkçede göstergebilim adı verilir (Öztiñ Bağder, 1999:142).

Kimilerine göre, dil temel ilkesine indirgendiğinde bir ad dizini niteliğiyle karşımıza çıkar; daha açık bir deyişle, dil bir terimler dizelgesidir ve burada yer alan her öge bir nesnenin karşılığıdır. Bu görüş birçok açıdan eleştirilebilir. Bir kez, sözcüklerden önce var olan hazır kavramlar bulunduğu varsayımını içerir. Sonra, adın ses özellikleri mi, yoksa anlıksal mı olduğunu belirtmez. Dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir.⁹ İşitim imgesi salt fiziksel nitelikli olan özdeksel ses değildir; sesin anlıksal izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımıdır. Duyumsaldır bu imge. Eğer

---

⁸ Anlamlama, göstergebilimde gösteren ile gösterilen arasındaki bağı kurma sürecidir. Bir sözcük söylendiğinde, onunla ilgili kavramın zihinde canlanması, bir anlamlama işidir (Hengirmen, 1999:83).

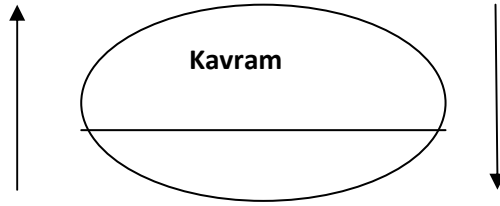
⁹ İşitim imgesi terimi belki çok dar kapsamlı gibi gelecek; çünkü işitimin yanı sıra bir de sözcükteki seslerin çıkarılışı, sesleme eyleminin kasıl imgesi vardır. Ama F. de Saussure’e göre, dil özü bakımından bir birikimdir, dıştan gelen bir şeydir. İşitim imgesi, gücül bir dil olgusu kimliğiyle – söz düzlemindeki her türlü gerçekleşmenin dışında- sözcüğün özellikle doğal tasarımıdır. Onun için, sesleme eylemine üstü örtülü, dolaylı biçimde değinilebileceği gibi, işitim imgesine oranla ikincil bir yer de verilebilir.

yer yer “özdeksel” diye de nitelendirilirse, bundan yalnızca imgenin duyumsallığı ve genellikle daha soyut olan öbür çağrışım ögesinin, kavramın karşıtı olarak ele alındığı anlaşılmalıdır (Saussure,2001:106-109).

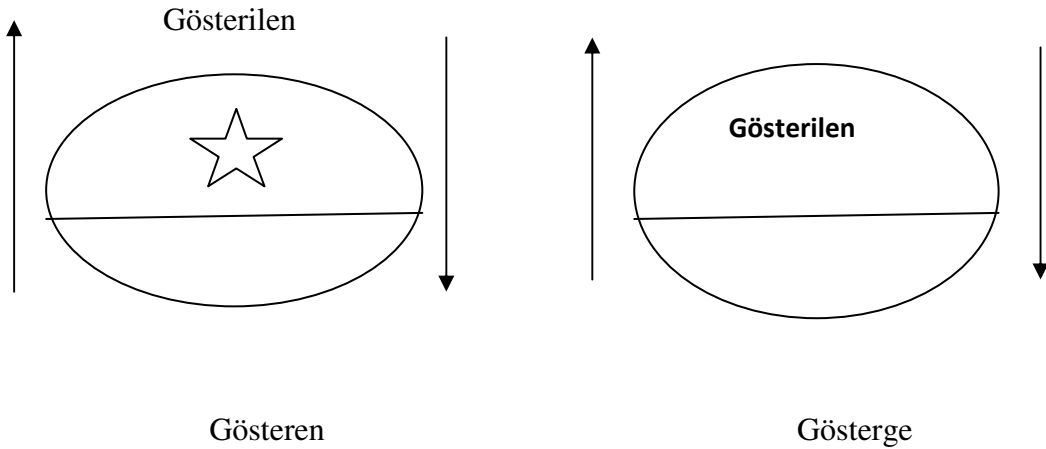
Kendi dil yetimizi gözlemlediğimizde işitim imgelerimizin anlıksal özelliği iyi ortaya çıkar. Dudaklarımızı da, dilimizi de kısırdatmadan kendi kendimize konuşabilir, bir şiiri içimizden ezbere okuyabiliriz. Dildeki sözcükler bizim için işitim imgeleri olduğundan bunları oluşturan “sesbirim”lerden söz etmekten kaçınmak gerekir. Bu terim bir ses eylemi düşüncesi içerdiğinden ancak konuşma düzlemindeki sözcüğe, iç imgenin söylemde gerçekleşen biçimine uygun düşebilir. İşitim imgesine değinildiğini unutmamak koşuluyla, bir sözcüğün sesleriyle seslemlerinden söz ederek bu türlü bir yanlış anlamayı önleriz (Saussure,2001:106-109).

Demek ki dil göstergesi iki yönlü anlıksal bir kendilik. Saussure dil göstergesini şu şekilde göstermiştir:

Şekil 1:

Bu iki öge birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve birbirini çağrıştırır.

Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Göstergeyi, bir gösterenin bir gösterilenle birleşmesinden doğan bütün olarak gördüğümüzden daha yalın olarak şöyle de diyebiliriz: *Dil göstergesi nedensizdir.*

Örneğin “kardeş” kavramının, kendisine gösterenlik yapan **k-a-r-d-e-ş** ses dizilişiyle hiçbir iç bağlantısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir. Diller arasındaki ayrılıklar, doğrudan doğruya da değişik dillerin varlığı bunu kanıtlar. “Öküz” gösterilenin göstereni sınırın bir yanında (Fransa) **b-ö-f** (*boeuf*), bir yanında ise (Almanya) **o-k-s** (Ochs) (Saussure,2001:106-112).

Gösteren işitimsel nitelikli olduğundan yalnız zaman içinde yer alarak gerçekleşir ve zamandan kaynaklanan özellikler taşır: a) Bir yayılım gösterir ve b) Bu yayılım bir tek boyutta ölçülebilir: O da bir çizgidir (Saussure,2001:106-112).

İnsanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları doğal diller (sözelimi Türkçe), davranışlar, çeşitli jestler (el-kol-baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, görüntüler, trafik işaretleri, bir kentin uzamsal düzenlenişi, bir müzik yapıtı, bir resim, bir tiyatro gösterisi, bir film, reklam afişleri, moda, yazınsal yapıtlar, çeşitli bilim dilleri, tutkuların düzeni, bir ülkede ulaşım yollarının yapısı, bir mimarlık düzenlemesi, kısacası bildirişim amacı taşıyan taşımanın her **anlamlı bütün** çeşitli birimlerden oluşan bir **dizge**dir. Gerçekleşme düzlemleri değişik olan bu dizgelerin birimleri de genelde, **gösterge** olarak adlandırılır. Yine çok genel olarak belirtecek olursak, anlamlı bütünler, bir başka deyişle gösterge dizgeleri betimlemek, göstergelerin, birbirleriyle kurdukları bağıntıları saptamak, anlamların eklemlenerek oluşma biçimlerini bulmak, göstergeleri ve gösterge dizgelerini sınıflandırmak, ya da insan ile insan, insan ile dünya arasındaki etkileşimi açıklamak, bu amaçla da bilimkuramsal (epistemolojik), yöntembilimsel (metodolojik) ve betimsel (deskriptif) açıdan tümükapsayıcı, tutarlı ve yalın bir kuram oluşturmak gibi birbirinden farklı birçok araştırma Türkçede göstergebilim diye adlandırılan bir bilim dalına girer (Rifat, 1998:111).

6. ARTGÖNDERİMSEL TESPİTLER

Yakup Kadri, “*Yaban*” adlı romanını 1932 yılında yazmıştır. Daha önceleri “sanat sanat içindir” anlayışıyla eser veren Yakup Kadri, Milli mücadele döneminde bu kaygıdan vazgeçerek “sanat toplum içindir” anlayışıyla eserler vermiştir. Serveti Fünun döneminde kullandığı ağır ve süslü dilden de uzaklaşan Karaosmanoğlu, “*Yaban*” romanını yazarken dili oldukça sade kullanmıştır.

6.1. ADILLA YAPILAN ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Adıllar nesnelere temsil veya işaret suretiyle karşılaman kelimelerdir. Adıllar temsil ettikleri veya gösterdikleri nesnelere gerçek karşılıkları olmadıkları için, ancak o nesnelere ilk ve gerçek isimlerinin yerini geçici olarak tuttıkları için tek başlarına bir şey ifade etmezler. Adılların diğer isimlerden en büyük farkı çekim sırasında kök değiştirmeleridir. Bu, Türkçede adılların en büyük hususiyetidir. Gerçekten Türkçe eklemeli bir dil olduğu halde, diğer bütün kelimelerde ekler kökleri değiştirmeden onlara eklendiği halde adılların çekiminde köklerde değişikli olduğu görülür (Ergin, 1998:263).

Kişiler adılları (ben, sen, o vb), işaret anlamlı adıllar, sıfatlar, zarflar (bu, şu, o, burada, oralardan, şimdi vb.) iletişimde zaman tasarrufu; anlatımda duruluk, yalınlık, açıklık sağlamak amacıyla kullanılır. Bu tür sözcüklerin işaret ettikleri birimleri daha önce geçen cümlelerden hareketle çıkarırız. Başka bir deyişle bu tür sözcükler, işaret ettikleri birimlerin yerini tuttıkları için bir çeşit tekrardır (Üstünova, 2002:112).

6.1.1. Tekil Adıllar Tarafından Karşılaman Dilsel Kullanımlar:

Türkçede tekil şahıs adılları üç türdür. Bunlardan: Birinci tekil şahıs adlı “ben”, ikinci tekil şahıs adlı “sen”, üçüncü tekil şahıs adlı “o”dur. Bu adıllar metin içindeki tekil isim ve kavramların yerine kullanılır. Aşağıda, incelediğimiz romanda geçen adılların artgönderimsel tespitlerine yer verilecektir

6.1.1.1. Birinci Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler:

Tekil adılardan ilki birinci tekil şahıs adılı olan “ben” dir. Söz söyleyeni gösterir. Roman, Ahmet Celal’in ağzından aktarıldığı için “ben” adılı ile genellikle Ahmet Celale yönelik yapılan artgönderimler vardır.

- Ben Yedek Subay **Ahmet Celal**; Celal Paşa’nın oğlu **Ahmet**; Porsuk Çayı’nın kenarında böyle bir tohum haline girdim (67/6).Oysa **ben (Ahmet Celal)** İstanbul’dan çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının kafamda olduğuna karar vermişim (67/21).
- **Ben** asıl **ben (Ahmet Celal)** bu toprağın malı olmayan ve hepsi dışarıdan gelen maddeler ve unsurlarla yoğrula yoğrula *adeta* sınaî, adeta kimyevî bir şey halini almıştım (68/33).
- Muhtar, jandarmalar, **Mehmet Ali** ve kendisiyle çağrılan bir iki kişi kapının önünde toplanmış duruyorlar... **Ben** sana dimedim mi idim? (53/15–20)
- **İmam** da durmaksızın benim aleyhime bir şeyler mırıldanıyordu. **Ben** şahidim (166/8–9).
- Şam mı? Hey Allahım, hey... Orayı gördükten sonra **ben (Bekir Çavuş)**, gayri dünyanın hiçbir tarafına metelik vermem (32/26-27).
- İnönü zaferinin ertesi, **ben (Ahmet Celal)** bunlara kızmıyorum (40/13).
- **Ben (İsmail)** de aralarına katılıverdim (58/15).

Yukarıda görülen örneklerde “ben” kişi adılının eksiz tek başına kullanımı görülmektedir. Burada “ben” kendinden önceki cümlede bulunan kişi adlarının yerine kullanılmış ve artgönderimsel bir yapı ortaya çıkmıştır. Ben, kendinden önce gelen isimleri karşılamıştır. Bu örneklerde adılın artgönderimde bulunduğu kişiler konuşmayı yapan kişilerdir.

- **Beni (Ahmet Celal)** görünce, merasimle ayağa kalktı ve jandarmalara kalkmalarını işaret etti (53/26).
- Evlenmek mi? Sen ha, olacak iş mi bu **İsmail**?...- Kız **beni** istiyor (65/3-10).
- Canım **benden (Ahmet Celal)** bu kadar ürkecek ne var? (61/13)

Verdiğimiz örneklerde “ben” kişi adlı ismin hal eklerini alarak önceki isimlere artgönderimde bulunmuştur. Romanın anlatıcısı ve kahramanı olan Ahmet Celal’e artgönderimde bulunan *ben* adlı ismin –den (ayrılma) ekini almıştır. Diğer örneklerde ise adıl, nesne hal eki (-i, -ı) alarak kullanılmıştır.

- Çoktan, **benim (Ahmet Celal)** bütün merak ve ilgim Süleyman’a doğru gitti (57/1).

- Aramızdaki bütün anlaşmazlıklara rağmen yeryüzünde, o **benim (Ahmet Celal)** tek dostumdu (55/27).

Bu örneklerde birinci tekil şahıs adlı iyelik ekini alarak konuşucunun kendisine artgönderimde bulunmuştur. Bu ekler örneklerde birer tamamlama oluşturmuşlar ve kendilerinden sonra gelen adların yerine kullanılmışlardır.

Zeynep Korkmaz, adılların de adlar gibi çekim, çokluk ve iyelik ekleri alarak çekime girip ve tamlama kurabildiklerini söyler. Yalnız, adlardan farklı olarak bazı adılların çekim sırasında bir gövde değişikliğine uğradıkları, kökte bir kırılmanın meydana geldiği görülür. Nitekim *ben* ve *sen* adılları yönelme durumu ekiyle genişletildiklerinde *bana* ve *sana* biçimine dönüşürler (Korkmaz, 2003:400).

- Yürüdükçe, hayalim **bana** biraz daha gerçekleşmiş görünüyor (101/4).

- Ben gücü, kuvveti yerinde, **bana** bakabilecek birini arıyorum (103/9).

- Bir gün, Bekir Çavuş, **bana (Ahmet Celal)** bilmem nerenin suyundan, yemişinden bahsederken sordum (33/3).

- Sen kim oluyorsun ki, **bana (Şeyh Yusuf)** merhamet edeceksin (47/28).

6.1.1.2. İkinci Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler:

Türk dilinde, ikinci tekil şahıs adlı “sen”dir. Bu adıl, konuşmacının karşısındaki kişiye hitaben kullanmış olduğu bir adıdır. Söz söyleneni gösterir. Romanda bu adıl sıkça kullanılmıştır. Kişi adlarının tekrarı ve anlam bozukluğundan kaçmak için “sen” adlı kullanılmıştır.

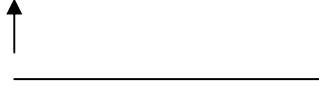
- **Sen** (**Şeyh Yusuf**) yalnız merhamete değil, terbiyeye de muhtaçsın (48/4).

- Hey, **ana toprak** ne kadar merhametsiz, ne kadar katırsın! **Sen** de bencileyin bu kadar garip bu kadar yoksul...(86/11)

- **İsmail**, mutlaka **sen** de doğduğun zaman, onun gibi şeydin (64/30).

Şekil 2:

- Ama **Süleyman** ısrar edince... **Sen** beni üç defa boşadın (90/26).

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi birinci cümlede kullanılan ad, ikinci cümlede tekrar edilmemiş ve yerine ikinci tekil şahıs adılı olan “sen” kullanılmıştır. Burada bu adıl önceki cümlede kullanılan isme artgönderimde bulunmuştur.

- **Mehmet Ali**'ye soruyordum: Niçin her şeyim **senin** hemşerilerinin bu kadar tuhafına gidiyor (21/15).

- Gelip de, **senin** (**Mehmet Ali**) evini, köyünü yakıp yıkarken, çocuk çocuğunu dipçikle itip dürterlerken, bir köşede karı gibi büzülüp duracak mısın? (41-42/32-1).

- **Mehmet Ali**'ye dedim ki: Memleketin, **senin** gibi usta askere çok ihtiyacı var (54/14).

Bu artgönderim türünde adıl yalın kullanıldığı gibi çeşitli ekler alarak da kullanılabilir. Yukarıdaki örneklerde adıl, iyelik eki alarak tamlama oluşturmuştur. “Sen” şahıs adılı karşıdaki kişiye hitaben kullanılan bir adıldır. Konuşmalarda sürekli olarak şahsın adının tekrarı ve şahıs adıyla tamlama kurmak anlam bozukluğuna yol açar. Bu yüzden ad yerine *adıl* kullanılmıştır.

- Geldiğim gece, **İsmail** de benim üzerimde bir cüce etkisi bırakmadı mı? (38/24) [...] **Sen**, iki üvey ananın yavrususun. Biri demin **seni** döven anandır, öbürü de **seni** her gün döven, doğduğundan beri her gün döven yurdundur (38/30).

“Sen” adılı yukarıdaki örneklerde ismin yükleme halini (-i) alarak artgönderimde bulunmuştur.

- **Sana** (Emine) ne yapacağımı sanıyorsun (61/15)?

- Hiç **sana** (Emine) benden bir kötülük geldi mi (61/24)?

- Ben burada değil miyim? **Sana** (Zeynep Kadın) söyledim, beni her işte Mehmet Ali'nin yerine koy diye (83/15).

Adılların diğer isimlerden en büyük farkı çekim sırasında kök değiştirmeleridir. Bu, Türkçede adılların en büyük hususiyetidir. Gerçekten, Türkçe eklemeli bir dil olduğu halde, diğer bütün kelimelerde ekler kökleri değiştirmeden onlara eklendiği halde adılların çekiminde köklerde değişiklik olduğu görülür: *ben*, *sen*'in datif şeklinde *bana*, *sana* olmaları gibi. Böylece, eklemeli bir kelime yapısı olan Türkçe içinde adılar çekimli dillerde bulunan bir hususiyet taşıyarak çok ayrı ve dikkate değer bir yer tutar (Ergin, 1998:264).

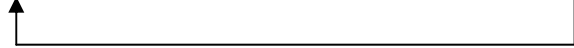
Yukarıdaki örneklerde ikinci tekil şahıs adlı *sen* isminin hal eklerinden yönelme ekini alarak *sana* şekline dönüşmüş ve önceki ada artgönderimde bulunmuştur.

6.1.1.3. Üçüncü Tekil Şahıs Adıl Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler:

Üçüncü tekil şahıs adlı "o"dur. Romanın anlatıcısı olan Ahmet Celal, genellikle yanında olmayan diğer kahraman veya kahramanlar hakkında bilgi verirken bu adlı kullanmıştır.

Şekil 3:

- Şaşkınlığımdan **Bekir Çavuş'a** üst üste tabakamı uzatıyordum. **O** da

hiç bozmadan, her tabaka uzatışımda bir sigaramı alıyor... (105/21).

- **Mehmet Ali**, bana doğru eğildi, elimi öptü... Aramızdaki bütün anlaşmazlıklara rağmen yeryüzünde, **o (Mehmet Ali)** benim tek dostumdu (55/20-27).

- Emir erim Mehmet Ali'nin kardeşi bücür **İsmail**'i kıskanıyorum. **O** bana cevap vermeksizin sırtacaktır (81-82/18).

- **Cennet Hanım** mı? Ne yapacaksın? - **O** bilir (91/6)

- Ne açık göz şey, şu **Salih Ağa**. Alır **o**... (163/19).

- **Mehmet Ali**'yi şöyle bir kenara çektim. **O** da kendini genel heyecana kaptırılmış görünüyor (46/11-13).

- **O (Mehmet Ali)** ne bilir; dedi, Şeyh Yusuf Efendi kim, **o (Mehmet Ali)** kim (47/8).

- Teknenin bir ucunu, ön tarafından, **o (Emine)** tutuyordu (49/23).

- Muhtarın evinde, **Şeyh Yusuf**'un oturduğu oda tıka basa insanla dolu. **O**, köşede bir hasır üstünde bağdaş kurmuş oturuyor (47/17-18).

- **Mehmet Ali** gitti. **O** giderken bütün ev sarsılacak sandım (55/12).

Yukarıdaki örneklerde üçüncü tekil şahıs adınının yalın halleri vardır. Burada özne görevinde kullanılan adılar kendinden önceki cümlelerde bulunan kişi adlarına artgönderimde bulunmuşlardır. O şahıs adılı yalın halde romanda oldukça sık kullanılmıştır.

- **Emine** ile göz göze gelişimizde **onun** tarafından bana karşı belirlemeğe başladığımı sezdiğim yeni duyguların her belirtisi, benim için bunlardaki paha biçilmez değeri taşımaktadır (167/14).

- **Onun** bu halinde şimdiden eski erimi buluyordum (54/28).

- **Mehmet Ali**'nin asi bir hali var. **Onun** bu tarafını görmemiştim (54/3).

- Kışın en soğuk günlerinde bile, **onun (Salih Ağa)** çorap giydiğini hatırlamıyorum (28/1).

- Ara sıra, **Bekir Çavuş**'la, **onun** gezip gördüğü yerlerden bahsederiz (32/11).

- **Şeyh Yusuf** gitti. Hava bir süre, bir uzun süre, **onun** nefesiyle dolu kaldı (48/30).

Üçüncü tekil şahıs adılı yukarıdaki örneklerde tamlayan eki alarak tamlama oluşturmuştur. Bu adıl önceki cümlede söylenen ada artgönderimde bulunmuştur. Romanda en çok kullanılan adılardan biri olan üçüncü tekil şahıs adılı, isme gönderme yaparken hiçbir anlamsal ya da mantıksal bozukluk meydana gelmemiştir.

- **Onu (İsmail)** yerinden kıvıldatmak için devam ediyorum (24/29).

- **Onu (Mehmet Ali)** artık hiç tanımıyorum (42/7).

- **Şeyh Yusuf Efendi**'ye yalvarıp **onu** bu eve getirmeğe karar veriyoruz (47/11).

- **Ona (Mehmet Ali)** göz ucuyla baktım (27/32).

- Birkaç gününü kasabada geçirmeğe giden **muhtar**, birtakım

havadisler ve birtakım yeni fikirlerle döndü. [...] **Ona** göre, Kemal Paşa'nın açtığı yol çıkmaz bir yolmuş (40-41/28-3).

- **Salih Ağaya** danışmamı tavsiye etti. Lakin be **ona** danışmaktansa hiçbir şey yapmamayı ve hazır paradan yemeği tercih ediyorum (28/22-25).

Kullanıldığı cümle içinde yönelme hal ekini (-e, -a) alan “ona” adlı önceki cümlede söylenen ada artgönderimde bulunmuştur.

- Geldiğim gece, **İsmail** de benim üzerimde bir cüce etkisi bırakmadı mı? **Onun** çocuk olduğuna, sonradan yavaş yavaş alıştım ve **onu** sevmeğe başladım. [...] **Ona** doğru gittim (38/24-28).

Yukarıda romandan alınan örnekte üçüncü tekil şahıs adının çeşitli ekler olarak kullanıldığı farklı kullanım şekilleri görülmektedir.

6.1.1.4. Dönüslülük Adlı Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler:

Dönüslülük adları, yapılan işin yapana döndüğünü gösteren veya öncülü olan şahsı pekiştirerek belirten adlardır. Türkçede dönüslülük adları *kendi* kelimesine iyelik adları getirilerek kurulur ve diğer adlar gibi isim çekimine uğrarlar (Koç, 2006;54).

Romanda *kendi* dönüslülük adlı ile yapılan artgönderimler mevcuttur. Bu adlı romanda, anlatıcı kahramanın kendine yönelik ifadelerinde ve bahsettiği kişilerin vurgu yapılarak adlandırılmasında kullanılmıştır.

- Ben de **kendimi** (Ahmet Celal) topladım (55/11).

- Bu sözü söylerken, **kendim** de (Ahmet Celal) pek inanmıyordum (163/27).

- Bana, cephe ardında kalanlar, **kendim** (Ahmet Celal) başta olmak üzere, birer tabiat garibesi gibi görünüyorlar (122/32).

- Köylüler konuşurken, işte ben **kendi kendimle** (Ahmet Celal) böyle konuşuyorum (127/16).

- **Kendi kendime** (Ahmet Celal), âşık olduğumu itiraf etsem çok gülünç bir şey yapmış olurum (45/13).

- O gün bugündür, **kendimi** (Ahmet Celal) toplayamadım (45/1).

Yukarıdaki cümlelerde Ahmet Celal'in kendi kendisiyle konuşmaları vardır. Bu örneklerde kendi dönüşlülük adılı şahıs eki alarak gönderimde bulunduğu adı pekiştirmiştir. Ahmet Celal'in iç konuşmalarında geçen bu adıl genelde özne görevinde bulunan sözcüklere artgönderimde bulunmuştur.

- Oysa **kendisi** (Emine) bırakıp gitse de olabilir.
- Eğer, **kendi** emeklerimize, **kendi** ideallerimize göre yaşamak imkanını bulamadıysa bari **kendi** ölümümüzle ölelim (133/14–15).
- **Mehmet Ali**, beni buraya getirdiğine şimdiden pişman mı? Acaba evde anasıyla kardeşleri onun bir konukla geldiğini haber alır almaz **kendisine** (Mehmet Ali) çıkıştılar mı (23/23)?
- **Kendinden** (Emine) daha kabaca bir kızla, içerisi kirli mintan, çakşır, gömlek ve yazma dolu bir uzun tahta tekneyi taşıyordu (49/21).
- Bari gidip **muhtarı** göreyim, dedim. Fakat **kendisine** evde yok dedirtti (63/8).
- Başına neler geldi, **kendi** (İsmail) gözünle gördün (65/16).
- **Millet, kendisi** savaşıyor (54/18).

Dönüşlülük adılı yakarıdaki örneklerde ise “-sı” tamlayan eki almış ve tamlananı düşmüş bir tamlama oluşturacak şekilde artgönderim yapısı oluşturmuştur. Romanda en çok kullanılan adılardan biri “kendi” dönüşlülük adılıdır. Anlatımı güçlendirmek ve pekiştirmek için bu adıl sıkça kullanılmıştır.

6.1.1.5. İşaret Adılı Kullanımı İle Yapılan Artgönderimler:

Türkçede işaret adıları altı tanedir. Üçü tekil (bu, şu, o), üçü çoğul (bunlar, şunlar, onlar). İşaret adılıının tekil hali romanda çok olmamakla birlikte birkaç örneği mevcuttur.

Şekil 4:

- Sonra **Avrupa** diye bir kraliçe varmış. **O** işe karışmış (41/6).

- Mehmet Ali'nin bana verilen **odasında** yerleşmem epeyce uzun sürdü. **Bu**, ovaya bakan iki küçük pencere, kavak ağaçlarıyla

tutturulmuş tavanından kuru otlar sarkan, tabanı toprak bir hücredir (25/3-4).

- Beni, hükümet tarafından gönderilmiş herhangi **bir memur, bir tahsildar, bir öşürcü, bir jandarma, yoksa bir askerlik şubesi başkanı** mı sandılar bilmem. Sonradan benim ne **o**, ne de **şu** olmadığım... (20/28-32).

- Mehmet Ali'lerin bir **boz eşeği** var. Bütün evin işini gören odur. Büyük şehirlerde, Frenklerin 'bonne a tout faire' dedikleri hizmetçi kadının görevlerini **o** yapar (31/1-3).

İşaret adıkları da diğer adılar gibi sözcüklerin yanı sıra sözcük öbeklerini de karşılamaktadırlar.

6.1.2. Çoğul Adılar Tarafından Karşılanan Dilsel Kullanımlar

Tablo 1:

Birinci Çoğul Şahıs Adılı	<ul style="list-style-type: none"> - Sanki biz (köylüler) onların tekrar döneceklerine inandık mı? (163/20) - Küçük çobanın ölüsü, bizi (Ahmet Celal, Zeynep Kadın) herhangi bir tecavüzdten korumuştur (178/5). - İşte sıra bize (köylüler) geliyor (178/18). - Dediğim şu: Bizi (köylüler) de öldürecekler (178/22).
İkinci Çoğul Şahıs Adılı	<ul style="list-style-type: none"> - Muhtar "O sizin (Ahmet Celal, Zeynep Kadın, Mehmet Ali) ayağınıza gider mi? Siz onun ayağına gelin" demiş (4715). - Sizin (köylüler) elinizde kâğıdınız koçanınız yok mu (62/16)? - Size (köylüler) verdiğimiz hesap pusulalarını da iyi saklayın (163/12). - Onun babası da sizin (düşman askerleri) gibi askerdi (176/1). - Onu siz öldürdünüz. Onu siz (düşman askerleri) öldürdünüz (177/32).
Üçüncü Çoğul Şahıs Adılı	<ul style="list-style-type: none"> - Kahvenin çardağı altında oturuyorduk. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep orada idiler (26/16-18). Ve destanî kıssalarla onları heyecana getirmeye çalıştım (27/30). - Anadolu'da, köylü kadını şuhluktan, naz ve işveden o kadar yoksun ki, onların hangi biriyle böğür böğüre yatsam...(35/10-11). - Gerçi, köylülerden çoğuyla ahbapça konuşuyoruz. Lakin öyle derinliği olmayan, o kadar gevşek bir ahbaplık ki, görüyorum, ne onları ben, ne onlar beni tatmin ediyor (36/ 29-30). - Bu köylü kızının, oradaki mahalle kızlarından farkı ne? Endamı onlar kadar ince, yürüyüşü onların yürüyüşü gibi...(49/29). - Fakat köylüler susar mı? Sonra yavaş yavaş onlar da uğraşmaktan vazgeçtiler (50/28). - Ben de onların (Muhtar ve jandarmalar) sırasında bir sandalye alıp oturdum (53/21). - Ben de onlar (Süleyman ve Memiş) gibi meczubun biri değil miyim (59/13).

Yukarıdaki tabloda çoğul adılar tarafından karşılanan artgönderimler verilmiştir. Tabloya baktığımız zaman üçüncü çoğul şahıs adının en fazla kullanılan adıl olduğunu görmekteyiz. Birinci çoğul ve ikinci çoğul adıları da romanda kullanılmıştır. Birinci çokluk şahıs adılı, özne konumundaki kahraman ve yanındakilere artgönderimde bulunurken ikinci çokluk şahıs adılı, konuşan kahramanın karşısındakilere gönderimde bulunmuştur. Fakat bu adılar birebir kişilere değil de topluluklara artgönderimde bulunmuşlardır. Özellikle köy halkına genel olarak yapılan artgönderimler mevcuttur. Üçüncü çokluk şahıs adılıyla hem birden fazla kişiye hem de topluluk isimlerine artgönderim yapılmıştır.

6.2. GÖNDERGENİN YİNELENMESİYLE YAPILAN ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Aynı göndereni belirten farklı dilsel birimlerin kullanılmasıyla yapılan artgönderim türüdür. Gönderge kavramının artgönderimle yakın ilişkisi vardır. İki gönderge türünden birisi artgönderimle ilgilidir. Artgönderimsel gönderge ile belirleyici gönderge arasındaki fark Benveniste tarafından ortaya konulmuştur. Benveniste'e göre bir anlatım iki farklı kipliğe gönderimde bulunur. Önce anlatımın varlık bulduğu, üretildiği sözceleme durumuna gönderimde bulunur (belirleyici gönderge). Sonra da özerk ve bağımsız bir biçimde nesnel bir duruma gönderimde bulunur (artgönderimsel gönderge). Belirimsel gönderge kavramı, vericinin belleğinde bulunan bir gönderge ile gerçekleşen durumla ilgili belleksel artgönderime benzer (Günay, 2003:66).

6.2.1. Roman Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderimler

Tablo 2:

AHMET CELAL	<p>a) Romandaki Rolü Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ben, <i>Yedek Subay</i> Ahmet Celal; <i>Celal Paşa'nın oğlu</i> Ahmet; Porsuk Çayının kenarında böyle bir tohum haline girdim (67/6). - Otuz iki yaşında <i>bir emekli asker</i> (Ahmet Celal) (67/16). - <i>Beyim</i> (Ahmet Celal) Allah vere de, bizi tekrar askere almasalar, dedi (27/34). - Hiç yetişilir mi? İşte <i>beye</i> sorun, dedi (54/2). <p>d) Acıma Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bütün geleceği geride kalmış <i>bir sakat delikanlı</i> (Ahmet Celal), şimdi burada (67/17). - Bana, <i>bu yabana, bu düşmana</i> uzaktan yan gözle bakıyorlar (169/27).
MEHMET ALİ	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Emir erim</i> Mehmet Ali'nin kardeşi bücür İsmail'i kıskanıyorum (81/18). - <i>Bu çocuk</i>, belki bir daha dönmeyecek (55/22).
ZEYNEP KADIN	<p>Romandaki Rolü Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mehmet Ali'nin <i>anası</i> (Zeynep Kadın) evde yaptığı bütün iyi şeyleri, yemez, içmez, hiç kimseye tattırmaz, alır kasabaya götürür (31/9–10). - Benim elimden kurtulmak için anasını çağırıyor. <i>İhtiyar kadın</i> (Zeynep Kadın) ...(47/7).
İSMAİL	<p>a) Romandaki Rolü Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sen Mehmet Ali'nin <i>kardeşi</i> misin (İsmail) (24/18). <p>b) Küçük Düşürücü Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fenerin yerden vuran aydınlığı, ona acayip bir şekil veriyor. <i>Bostan korkuluklarının</i> (İsmail) en biçimsizine benziyor (24/29). - Bu; çocuktan ziyade bir <i>cüceye</i> (İsmail) benziyor (24/14). - Bu <i>yaratık</i> (İsmail) çocukluk nedir bilmedi (38/13). - Fakat <i>sırnaşık çocuk</i> yanıma sokuldu (104/1). <p>c) Cinsiyet Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Demin, kendisiyle beraber eşyaları taşıyan küçük adam, on, on bir yaşlarında bir <i>erkek çocuğu</i> (İsmail), şimdi odanın ortasında durmuş dikkatli dikkatli bana bakıyor (24/10). <p>d) Acıma Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zavallı <i>köylü çocuğu</i> (İsmail)! (38/30). - <i>Sıksa bir çocuğun acıklı, kısılmış yüzü</i> (İsmail) (40/8).
EMİNE	<p>a) Romandaki Rolü Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fakat artık korunun rustaî [<i>köylü</i>] <i>perisinden</i> (Emine) eser görmüyorum (49/12). - <i>Bu köylü kızının</i>, oradaki mahalle kızlarından farkı ne (49/29). - İki günde bir, <i>Dulcine</i>'nin (Emine) köyünün yolunu boyluyordum (59/15). - Ne olursa olsun, <i>körpe geyik</i>; bugün seni bırakmayacağım (61/5). <p>b) Acıma Bildiren Göndergesel Kullanımlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Çırılçıplak bir yetimi</i> (Emine) boynumuza dolamak istiyor (83/2).
BEKİR ÇAVUŞ	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Adamcağız</i> (Bekir Çavuş), başını sallayarak uzaklaştı (57/31).

Tabloda, romanda birinci derece aktif kahramanlara yapılan göndergesel kullanımlar mevcuttur. Bu göndergeler kahramanların romandaki rollerini, cinsiyetlerini belirtmekle beraber roman içinde kahramanlara hitaben kullanılan küçük düşürücü, acıma bildiren göndergeler de vardır. Bu göndergeler romandaki kahramanların kişilik özelliklerini, fiziksel özelliklerini ve birbirleriyle olan bağlarını dolaylı yollardan açıklamaktadır.

Romanda en çok İsmail'e yönelik göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim dikkat çekmektedir. Ahmet Celal'in, köye geldiği zaman gördüğü ve tanıştığı ilk kişi olan İsmail, Ahmet Celal'i köye getiren Mehmet Ali'nin küçük kardeşidir. Onu ilk gördüğünde, ona acıyan, onu bir cüceye benzeten Ahmet Celal, daha sonraları ondan nefret eder olmuştur. Çünkü her ikisi aynı kıza âşık olmuş ve kız, evlenmek için İsmail'i seçmiştir. Bu yüzden "*bostan korkuluğu, cüce, yaratık*" köylü çocuğu gibi çeşitli adlarla nitelendirilmiştir.

"*Yaban*" romanında aydın kesim ile köylü kesim arasındaki çatışma, bu çatışmaya sebebiyet veren unsurlar anlatılmıştır. Ahmet Celal, romanda aydın kesimi temsil eder. Bu yüzden köydekiler Ahmet Celal'e, *bey*, *beyim* diye hitap ederler. Fakat Ahmet Celal, köylülerin gözünde aynı zamanda *yabandır*.

"- Kadınlarınız niçin yalnız benden kaçıyorlar?- Yabansınız da ondan beyim. Bu *yaban* lafı, beni, önce çok kızdırdı. Fakat sonra anladım ki Anadolulular, Anadolu köylüleri tıpkı eski Yunanlıların kendilerinden başkasına *barbar* lakabını vermesi gibi her yabancıya *yaban* diyorlar. Bir gün... bir gün, onlara ispat edebilecek miyim ki ben bir "*yaban*" değilim?" Romandan alınan bu cümleler, Ahmet Celal'in köylülerle yaşadığı zorlukları onların kendisine bakış açılarını anlatmaktadır. Önceleri köylülerin ona karşı davranışlarına, ona karşı mesafeli duruşlarına anlam veremez fakat zaman geçtikçe Ahmet Celal hem bu durumu az önemser görünür hem de köylüleri anlamaya başlar.

Emine, komşu köyde yaşayan yetim bir kızdır. Ahmet Celal, bu kıza âşık olur ve onu kimi zaman bir periye kimi zaman bir geyiğe benzetiyor. Bu güzel benzetmelerle Emine'ye gönderimde bulunuyor.

6.2.2. Romanın İkinci Derecede Aktif Kahramanlarına Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Romanda sadece birinci dereceden kahramanlara değil hemen hemen tüm kahramanlara yönelik göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim yapılmıştır.

- **Emeti ninenin yetimi** (Hasan), davarı önüne katmış her adımda, bir ihtiyar adam gibi öksüre öksüre sırtları tırmanıyor (30/14).

- **Kâh küçük sığırtmaç** uyanır, beni uykuda bulur. Kâh ben uyanırım, **küçük sığırtmacı** (Hasan) uykuda bulurum (171/14).

- **Bu çocuğa** (Hasan) o kadar bağlandım ki, bazı günler onunla beraber bulunmak için dağ tepe davarı gütmeye gidiyorum (170/15).

Küçük çoban bana cevap vermeksizin yere çömeldi (74/26).

Hasan için “Emeti ninenin yetimi, küçük sığırtmaç ve bu çocuk” gibi gönderimlerde bulunulmuştur. Romanın anlatıcısı ve başkahramanı durumunda olan Ahmet Celal tarafından Hasan’a bu şekilde gönderimler yapılmıştır. Hasan zayıf, çelimsiz ve köyün çobanlığını yapan bir çocuktur. Aynı zamanda küçüklüğünden beri annesi babası yoktur. Buradaki gönderimler Hasan’ın hem fiziksel durumunu hem de romandaki konumunu bildirmektedir.

- **Kızcağızı** (Cennet) bir taşa tutmadıkları kaldı (50/28).

- **Zavallının** (Süleyman) yakınlarından da kimse yoktu ki, onu teselli etsin (59/8).

- **Bu iki meczubun** (Süleyman ve Memiş) hiç konuşmaksızın birbirlerini anlayan ve birbirine uzun, önemli ve samimi şeyler nakleden bir halleri vardı (59/10).

- Tam tarlanın ortasında **kör kız** tek başına oturuyor. [...] **Zavallıyı**, niye böyle kırın ortasında, bu güneşin altında tek başına bırakmışlar (70/9-13).

- Kâh yerden aldığı bir diken veya saman çöpü ile **kızcağızın** ensesine dokunuyor, kâh parmaklarının ucu ile çıplak tabanını gıdıklamaya çalışıyor (70/30)

Yukarıdaki örneklerde acıma bildiren göndergeler bulunmaktadır. Bu göndergeler “- çağız” eki alan sözcüklerin acıma bildirmesiyle ve *zavallı* kelimesiyle yapılmışlardır. Süleyman ile Memiş de köyün garibanlarıdır. Bunlara da meczup yani zavallı kelimesiyle gönderimde bulunulmuştur.

- Yalnız, **Cennet**, -bu genç kadının adıdır- altı ay geçmedi, bir gece, bir ağıl duvarının dibinde **bir yabancı adamla** yakalandı. Bütün köy halkı sopalar, çapalar, övendirelerle, **bu açık hava zinacılarının** üstüne hücum etti (51/1-3).

- **Süleyman'ın karısını** (Cennet), bu zaferden sonra artık büsbütün serbest bıraktılar (51/139).

- **Karı** (Cennet), kendi eliyle ona yemek pişirip verirmiş (56/21).

- **Karı** (Cennet) ellerini böğrüne dayayarak göğsünü ileriye doğru itmiş (57/19).

- Ah o **kızın halası** olacak **karı** yok mu? (83/1).

Cennet köydeki tüm kadınlardan farklı biridir. Çevreye karşı çok rahat olan bu kadının bir de aşığı vardır. Köyde hiç kimse tarafından seilmeyen bu kadın köylüler tarafından “karı, zinacı” gibi kelimelerle tanımlanmıştır. “Açık hava zinacıları” Cennet ve aşığı için kullanılan bir gönderimdir. Bu göndermelerde kınama ve ayıplama vardır. Yine Emine’yi gelin olarak almak istemeyen Zeynep Kadın, Emine’nin halasına “karı” sözcüğüyle hitap ederek ona sinirli olduğunu göstermek istemiştir. Bu örnekler küçük düşürücü göndergesel kullanımlar vardır.

- Ya **o herifi** (Cennetin aşığı) deflersin yahut karışmam (57/27).

- Söyleyin o **kerataya** (Cennetin aşığı) buradan defolsun, emrini vermiş (58/1).

Bu örneklerde de cennetin aşığına göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim tespitleri görülmektedir. Romanda bu adamın adı verilmemiştir. Hep göndermelerle anılmıştır.

- **Dişsiz ihtiyar teke** (Şeyh Yusuf), bu sözüm üzerine insana hayret veren bir çeviklikle yerinden fırladı (48/5).

- Benim için, **bu bunak Türk şeyhinin** (Şeyh Yusuf), İstanbul’daki İngiliz subayından farkı nedir? (48/15).

- Bu *Şeyh Yusuf* da kim oluyor. – **Mübarek büyük bir adam** (46/17-18).

“Her yıl gelir, duasını alırız. Hastaları okur üfler. Bize güzel öğütler verir. Yol gösterir. Başı sıkıda olanları selamete çıkarır.” Ahmet Celal, köye gelen bu şeyhten hiç hoşlanmaz. Bunun, köylüleri kandırdığını düşünür. Bu yüzden ona

yaptığı göndergeler küçük düşürücü göndergelerdir. Fakat köy halkı bu şeyhi çok sever ve onun mübarek olduğunu düşünürler. Bu yüzden köy halkı ağzından şeyhi yüceltici göndergesel kullanım yapılmıştır.

- **Salih Ağa**, Zeynep Kadının başına hiç yoktan bir arazi meselesi çıkardı. **Bu köy ağası**, Mehmet Ali'nin...(62/1).

- Ömrümde adam dövmedim, fakat Zeynep Kadın başta olmak üzere bütün ev halkı önüme çıkıp yalvara yalara vazgeçirmeselerdi, mutlaka gidip **o küçük köy ağasını** (Salih Ağa) bir iyi pataklayacaktım (71/24).

- Birden **herifin** (Salih Ağa) ağzını elimin üstünde hissettim (73/7).

- Bir süre, gülmekle ağlamak arasında, **hasmımın** (Salih Ağa) yerde kalan pabuçlarına baktım (73/13).

Salih Ağa, köyün en zengini ve ağasıdır. Köylüler ona her zaman hürmet gösterir, bir işe başlamadan önce onun görüşlerini alırlar. Fakat Ahmet Celal bu ağayı hiç sevmez. Hatta birkaç kez onu köyün ortasında dövmüştür. Romanın anlatıcısı olan Ahmet Celal, Salih Ağa'yı küçük düşürücü göndergesel kullanımlarla yinelemiştir. Fakat köy halkı tarafından bunun tam tersine övgü dolu göndergesel kullanımlar söz konusudur.

- **Salih Ağa ile imam**, gittiklerinin onuncu günü köye döndüler. Ben, bütün tiksintime rağmen gidip **onlarla** görüşmekten kendimi alamadım. Yenemediğim bir tecessüs beni **bu iki sefilin** yanına kadar sürükledi (164/25-28).

Düşman askerleri köyü işgal eder ve köyü yağmalamaya başlar. Fakat kısa bir süreliğine köyden uzaklaşan askerler kendilerine yol gösterecek birilerini ararlar. Salih Ağa ile imam kendilerini ortaya atarak onlara rehber olmaya gönüllü olurlar. Bunu duyan Ahmet Celal, çok sinirlenir ve zaten sevmediği bu insanlara artık acıyarak bakar. Yakup Kadri, Salih Ağa ve imama "iki sefil" şeklinde göndergenin yinelenmesiyle artgönderimde bulunmuştur.

- **Salih Ağa'nın kambur oğlu**, haylaz haylaz dolaşarak ona doğru yaklaşıyor. **Bu çocuk** tıpkı bir sakat keçiye benzer (70/17-18).

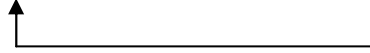
Yukarıdaki örnekte ise Salih Ağa'nın oğluna karşı yapılmış göndergenin yinelenmesiyle oluşturulan bir yapı vardır. Cözcük öbeğinin tekrarı yerine farklı bir sözcük öbeğiyle aynı anlam ifade edilmiştir.

6.2.3. Romanda Cümlelere Yönelik Göndergenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Göndergeler sadece kelimelere değil aynı zamanda cümlenin tamamına da yapılabilir. Cümlelere yönelik göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler, “*Yaban*” romanında sıkça rastlanan bir yapıdır.

Şekil 5:

- **Gözlerini bir noktaya diyor. Öyle** saatlerce kalıyordu (59/7).

- **Sonra emin ol, çok uzun sürmez. Bir çarpışmada her şey hallolacaktır.** Zeynep Kadın atıldı: **Öyle** ama şimdi tam iş zamanı (54/19-21).

- Şu dakikada, **ben de Dulcine'sine giden Don Kişot'un benzeriyim** ve **öyle** kalmak bana bir utanma vermiyor (60/17-18).

- **Türkiye'nin aydın sınıfı, gerçekten bu toplumun kaynağı mıdır?** Eğer **öyle** ise, bu Salih Ağalardan, Bekir Çavuşlardan, bu İsmaillerden, bu Zeynep Kadınlardan bende bir şey bulunması gerekmez miydi (67-68/30-1)?

- Bizim zavallı **Zeynep kadının malına sahip çıkıyor. Böyle** olur mu (63/12-14)?

- İşte tavana urgan bağladım. **Ona asıla asıla kurtulur.** Hepimiz **böyle** doğduk, dedi(64/7).

Şekil 5'te ve diğer örneklerde de görüldüğü gibi işaret adıkları kendilerinden önceki cümlenin tamamına yönelik bir artgönderim gerçekleştirmiştir. Özellikle “öyle” ve “böyle” işaret adlarının kullanıldığı gönderimlere sıkça rastlamaktayız. Yazar cümle tekrarıyla kaçmak, okuyucuyu sıkmamak için bu yola başvurmuştur.

- **Şeyhin gazabına uğrayan, şu zavallının hali ne olacak?** Hepsinin dudaklarında, benim hakkımda, **bu sorunun** çizildiğini görüyorum (49/5-6).

Bu örnekte ise bir soru cümlesine yapılan gönderge vardır. Burada yazar soruyu tekrardan kaçarak bu şekilde bir gönderge kullanmıştır.

- **Keşke alsalar da ben de gitsem**, dedim. **Bu sözü**, o kadar candan söyledim ki...(54/31).

- **Gel seni köyüme götüreyim. Burada ser sebil olusun**, demişti. **Bu sözü** hatırıma gelince burnumun direği sızladı (55-56/32-1).

- Tevekkeli Eşrefoğlu: “**Arı biziz bal bizdedir**”, dememiş. **Bu söz**, şairlerin “maşuka” adını verdikleri yaratığı derhal ortadan kaldırıyor (60/3-4).

Yukarıdaki örneklerde sözcük öbekleri farklı sözcük öbekleriyle karşılanarak göndergenin yinelenmesiyle artgönderim yapılmıştır. Bir önceki cümle sonraki cümlede “bu söz” ile karşılanmıştır. Cümlelerin tekrarından kaçan Yakup Kadri, bu yolla hem aynı şeyi söylemiş hem de romana söyleyiş zenginliği katmıştır. Bu tür kullanımlarla sözcük tasarrufu yaparak okuyucuyu sıkmaktan kaçınmıştır.

- **Zavallı Süleyman her başını kaldırmak isteyişte ya bir kaya gibi rakibinin önünde dikildiğini görüyor, ya da karısının bir dişi kaplan kükreyişinden daha korkunç kahkahasıyla karşılaşılıyor.** Gerçi sonradan işittiğim şeylerle **bu tasavvurumun** ne kadar doğru olduğunu anladım (57/11-15).

- **Sanşo, efendisinin bu yanlış görüşüne hiçbir anlam veremiyordu. “Prenses, şato hanımı dediğiniz bu mu? Yok canım. Bu pis kokan, elleri nasırlı, alelade bir köylü karısıdır”** diyordu. Don Kişot, **buna rağmen** yerlere kadar eğilip Dulcine’nin elini öpüyordu (60/10-13).

Yakup Kadri, çok uzun cümleleri, hatta birkaç cümleyi sonraki cümlelerde kısa sözcük öbekleriyle karşılayarak bu cümlelere göndergede bulunmuştur. Yukarıdaki örneklerde uzun cümleler tekrar edilmeyip onların anlamını taşıyan çok kısa sözcük öbekleri kullanılmıştır.

- **Ertesi gün, Cennet’le herif, sabahleyin erkenden köyü terk ettiler.** İşte Süleyman karasevdaya **o günden** sonra tutuldu (59/1).

- **Odada bir bağrışma çağrışma oldu.** Aha o vakit, elimden testi düşüverdi (58/21).
- **Akşamüstleri bütün başaklar yetim boyunlarını büküyorlar ve hazin köklerine bakıyorlar.** Ben bu manzarayı seyrederken eski Türklerin niçin hep Rumeli'ye uzanmak istediklerinin manasını anlıyorum (65/28-31).
- **Ölmeğe razı olmak...** Şimdiye kadar hangi milletten **bu kadar ağır bir şey** istenilmiştir (66/10).
- **Benim hesabıma ekilip biçilen Zeynep Kadının hesabına tarlasından iddia ettiği ortaklık hakkını, bir gece, hiçbirimizin haberi olmaksızın kaldırıp götürdü.** Bu vakayı duyduğum anda öfkemden beyni attı (71/20-23).
- **Köye doğru, beş on adım atıp döndüm.** Bu hareketimle aklıma İstanbul mesirelerindeki kadın takipleri geliyor (49/25).
- Mehmet Ali'nin **asi bir hali** var. Onun **bu tarafını** görmemiştim (54/3).

Cümlelere yönelik göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler “*Yaban*” romanında ustaca kullanılmıştır. Cümlelerin tekrarından kaçınmak ve anlatıma zenginlik katmak için başvurulan bu yöntem bu romanda sıkça görülmektedir. Sadece cümlelere değil aynı zamanda sözcük gruplarına da göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler vardır. Bazen kendi kendine konuştuğu zaman kurduğu cümlelere, bazen tasvirlerle, bazen de bir zaman dilimine yönelik göndergeler yapılmıştır. Genellikle uzun cümlelere yineleme yapmaktan kaçan yazar, romanda sözcüksel hareketlilik oluşturmayı amaçlamıştır.

6.3. ÇOK BAĞIMLI ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Aynı sözcük söylemin farklı yerlerinde yinelenir. Fakat bu sözcük farklı tanımlılıklar olarak kullanılır. Bu tür kullanımlarda sözcüğe eklenen ekler değişebileceği gibi sözcükler farklı tamlamalar da oluşturabilir. Bu değişiklik kelimenin kökünde olup anlamını değiştiren bir yapı değildir. Çekim ekleriyle çekimlenen sözcüklerdir. Yani cümlenin ve sözcüğün aynısının tekrarı değildir.

Yazar bu yöntemle okuyucuya vermek istediğini vurgular ve metni daha akıcı hale getirir.

Çok bağımlı artgönderim yapısı Yakup Kadri'nin "Yaban" romanında sıkça rastladığımız bir artgönderim türüdür. Özellikle adıyla yapılan çok bağımlı artgönderim türü dikkat çekmektedir.

6.3.1. Adıl Kullanımı ile Yapılan Çokbağımlı Artgönderimler

Tablo 3:

Birinci Tekil Şahıs Adılı	<p>- Benim ıstırabıma ne kadar yabancısın? Ben senin üvey evladın mıyım? Yoksa sen mi benim üvey anamsın? Eğer ben senin üvey evladın isem bu kolu kimin yoluna feda ettim (86/1-3).</p> <p>- Bana anlat, bana anlat diyorum. Tâ ki, vatanın karanlık göğsünde parlayan bu iki yıldız hakkında, bana onları canlandıracak bilgi versin diye (92/11-15).</p>
İkinci Tekil Şahıs Adılı	<p>- Eğer, sen bir üvey ana olsaydın, ıstırabın benim ıstırabıma bu kadar benzer miydi? Sen de bencileyin, bu kadar garip, bu kadar yoksul... Sen de bencileyin bu kadar derdini anlatmadan aciz olur muydun? Benim için senin yüzün Zeynep Kadının yüzünün eşidir (86/10-13).</p>
Üçüncü Tekil Şahıs Adılı	<p>- Gidip ona sormak istiyorum (82/13). - Lakin bana, bu hususta ders verebilecek tek bir kişi var. O da İsmail'dir (82/15-16). O bana cevap vermeksizin sırtacaktır. Çünkü o da ne yaptığını bilmez. Ondan daha iyisini mi bulacaktır (82/18-22). Babası, Balkan Harbinde şehit düştükten sonra anası, bir başkasıyla evlenip onu ortada bırakıvermiş (82/27).</p> <p>- Yemeğimi o pişirsin, hizmetime o baksın isterdim. Ben yerken, çalışırken veya kahvemi içerken, onun ayakta beklemesini hoş görürdüm. O da bir Van kedisi gibi haşmetli ve ahenktar değil mi? Tabiata onun kadar yakın bulunmuyor mu? Ona da bir Van kedisi gibi tabiatın canlı bir süsü denilemez mi? Emine'm, o da bir Van kedisinden daha akıllı değildir (100/23-32).</p>
Birinci Çokluk Şahıs Adılı	<p>- Bu kaynaşma için bize cihanın baştan başa tutuşması yetmedi. Bu ayrılık bizi mahşer gününde bile bir araya toplayamadı (109/28-29).</p>
İkinci Çokluk Şahıs Adılı	<p>- Biz sizi, Halife tarafından kurtarmağa geliyoruz. Sizi kim kurtarabilir? Sizi gökten melekler inse kurtaramaz. Çünkü sizi evvela sizden, kendinizden kurtarmak lazımdır (150/27-32).</p>
Üçüncü Çokluk Şahıs Adılı	<p>- Onlar gibi olmak, onlar gibi giyinmek, onlar gibi yiyip içmek, onlar gibi oturup kalkmak, onların diliyle konuşmak... Haydi, bunların hepsini yapayım. Fakat onlar gibi nasıl düşünebilirim? Nasıl onlar gibi hissedebilirim (68/23-26)?</p>

	- Niçin, onlarla daha uzun, daha derinden, daha candan konuşmadım? Onlara niçin, bütün dertlerimi birer birer sayıp dökmedim? Onlara içimde beslediğim korkunç niyetten niçin haber vermedim? (132/9-11).
Dönüştürülük Adılı	- Eğer, kendi emeklerimize, kendi ideallerimize göre yaşamak imkânını bulamadıysa bari kendi ölümümüzle ölelim (133/14-15). - Mümkün olsa kendi muhayyilemi, kendi hassasiyetimi, kendi dilimi ona vereceğim (92/13-14).
İşaret Adılları	- Bekir Çavuş onu bir depo olarak kullanıyordu. Orada bir küçük eşek besleyeceğim. O , bana arkadaşlık edecek. Ben yukarıdaki odamda pineklerken o , aşağıdaki odasında tıpış tıpış eşinecek. Ara sıra, tam ben hazin düşüncelere daldığım vakit, o benim hüznümü sezmiş gibi en acı en yakın naralarıyla haykıracak (94/3-10).
Belgisiz Adıllar	- Kiminin sırtında bir demet çalı, kiminin bir çuval vardır. Kimi , bir keçi yavrusunu kucasına almıştır. Kimi bir mandayı dürtüşleyerek önüne katmıştır (69/23-24). - Öyle gelişigüzel yürüyorlar. Kiminin omzunda bir yatak, kiminin koltuğu altında bir çıkın, kiminin sırtında bir kundak çocuğu, kimi bir küçük kazanı bir miğfer gibi geçirmiş, yürüyorlar (128/4-6). - Kimi hiçbir şey bilmiyor, kimin bildiği hiç gerçeğe benzemiyor (123/10).

Tablo 3'te de görüldüğü gibi adıla yapılan çok bağımlı artgönderim türü sıklıkla karşılaştığımız bir yapıdır. Roman Ahmet Celal'in ağzından verildiği için birinci tekil şahıs adılı "ben" sıkça kullanılmıştır. Üçüncü tekil şahıs adılı "o" da sık kullanılan adıllardan biridir. Bu adıl hemen hemen her şahıs için rahatlıkla kullanıldığından tüm metin içinde sık kullanılan bir adıldır. Çeşitli çekim eklerini alan adılar cümlelerde farklı görevlerde karşımıza çıkmaktadır.

6.3.2. Farklı Kavramlara Yönelik Çokbağımlı Artgönderimsel Tespitler

Yakup Kadri'nin "Yaban" romanında, çokbağımlı artgönderim en fazla adılarla yapılmıştır. Fakat yer yer diğer sözcüklerinde tekrarlandığını görmekteyiz. Bu tekrarlar da sözcükler çeşitli ekim ekleri almışlardır. Yakup Kadri, bu romanda özellikle Ahmet Celal'in duygu yoğunluğu yaşadığı, heyecanlandığı zamanlarda onun konuşmalarında çokbağımlı artgönderim yapısına başvurmuştur.

- **Nasıl?** Gözleri **nasıldı?** Boyu uzun muydu? Kısa mıydı? **Nasıl** bakıyordu? **Nasıl** yürüyordu? (92/17-18).

Askerden izinli gelen Mehmet Ali, Mustafa Kemal'i gördüğünü söyler. Bunu duyan Ahmet Celal çok heyecanlanır ve Mehmet Ali'ye onunla ilgili ne soracağını şaşırır. Yukarıdaki cümleler hem çok kısa hem soru hem de nasıl soru zarfının tekrarıyla Ahmet Celal'in heyecanını yansıtmıştır.

- Bir **sürü** hayvanı olan insan, **sürüsünden** ayrı düşünce zavallı, mustarip, avare bir yaratık oluyor. Bunu, **sürüye** dönmekten başka avutacak bir şey yoktur. Fakat benim **sürüme** ne oldu? Hani çoban nerede? Çoban, Ankara'nın yalçın kayası üstünden sesleniyor, **sürüyü** toplamaya çalışıyor. Fakat günün birinde **sürünü** topladığın zaman ben onun içinde bulunabilecek miyim? (109/1-25).

“Yaban” romanı savaş yıllarını anlatan bir romandır. Yakup Kadri burada halkı bir sürüye benzetiyor. Ahmet Celal, kolu kesildiği için askerliği bırakmak zorunda kalan bir subaydır. Ahmet Celal, askerlik yapmayı özleyen, zaman zaman oraya geri gitmeği düşünen bir kahramandır. Fakat bunun mantıksız olduğunu kendisi de bilmektedir.

Yukarıdaki cümlelerde çokbağimli artgönderim yapılmıştır. “Sürü” sözcüğü çeşitli çekim eklerini alarak ardı sıra gelen cümlelerde kullanılmıştır. Bu sözcüklerin her biri cümlede farklı görevlerde kullanılmıştır. Çokbağimli artgönderim okuyucuyu sıkılmaktan kurtarır ve onu romanın içine çeker. Yakup Kadri de bunu çok başarılı bir üslupla yapmıştır.

- Hasan, sen nasıl **çobansın**? Tıpkı Virgilius'un bize anlattığı **çobanlar** gibi. İhtimal, Virgilius'un **çobanları** da bunun kadar basitti. Küçük **çoban** bana cevap vermeksizin yere çömeldi. **Çoban** Hasan'ı bir çocuk dikkatiyle dinliyordum (115-116/26-31/1-19).

Yukarıdaki çokbağimli artgönderim yapılarında da “çoban” sözcüğünün çeşitli ekler alarak farklı cümlelerde kullanıldığını görmekteyiz. Cümlelerde, özne, sıfat, isim ve tamlanan gibi değişik görevlerde kullanılmışlardır. Bu sözcükler birbirine yakın cümlelerde kullanılmalıdır ki olayın akışı daha etkili sunulsun.

- **Oradan** geçtim. Hep büyükler **oraya** toplanmış. Bizim müdür de **orada** ...(74/17-24-26).

Yakup Kadri, yer belirteciyle de çokbağimli artgönderim yapmıştır. İsmi hal eklerini alan sözcük o yeri vurgulamak için tekrarlanmıştır.

- Bir müddet, bütün köylüler gibi, şu uyuyan **küçük sığırtmaç** gibi ben de, varlığımızı çevirmiş olan ateşten çemberi unuturum (171/1).
- Kâh **küçük sığırtmaç** uyanır, beni uykuda bulur. Kâh ben uyanırım, **küçük sığırtmacı** (Hasan) uykuda bulurum (171/14).
- **Sığırtmaç** Hasan'ın sürüsünden, her gün bir iki baş kesiliyormuş (162/7).

Ahmet Celal'in, yaşadığı köyde kendine yakın bulduğu ve sevdiği kişilerden biri de Hasan'dır. Hasan oradaki tüm çocuklar gibi zayıf, çelimsiz fakat bir o kadar hayatın içinde bir karakterdir. Ona *küçük sığırtmaç* adını takan Ahmet Celal, romanın çeşitli yerlerinde ona bu adla hitap eder. Yukarıda da bu sözcük öbeği cümlede farklı görevlerde kullanılarak ve farklı ekler alarak çokbağımlı artgönderim yapılmıştır.

6.4. BELİRTEÇLE YAPILAN ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Artgönderim yapmanın bir yolu da belirteçlerdir. Konuşma ortamına bağlı olarak zaman ve yer belirleyicileri de artgönderim yaparlar. Türkçe söz tekrarından fazla hoşlanmayan bir dildir. Bu yüzden de dilimizde artgönderimler sıkça kullanılmaktadır. Bir cümlede geçen yer veya zaman bir sonraki cümlede tekrar edilmez ve bunların yerine belirteçler kullanılır. Bu belirteçler, cümlede herhangi bir kargaşaya neden olmazlar. Çünkü diğer artgönderimlerde olduğu gibi belirteçle yapılan artgönderimlerde de, önceki cümleden yerine belirtecin kullanıldığı kelime verilmiştir. Okuyucu metnin akışında bir anlam bozukluğu hissetmeden, zihninde olay örgüsünü tamamlar. Yakup Kadri, "Yaban" romanında kelime tekrarı yerine birçok yerde belirteç kullanmıştır. Biz ilk önce yer belirteçlerinin verildiği örnekleri ele alarak kullanım şekillerini inceleyeceğiz.

Şekil 6:

- **Ankara** bize daha yakın... Bir gün kalkıp **oraya** gideceğim (74/13).

- Oysa ben **İstanbul'dan** çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının kafamda olduğuna karar vermiştim. Ve onu **orada** bırakmak istemişim (67/22).

- Nihayet geçen gün **İnönü**'ye dayanmış. Öfkeden tirtir titreyerek : - **Oradan** püskürttük, hem de döğe döğe... diyorum (41/10-12).
- **Oradan** (Ankara) geçtim. Hep büyükler **oraya** (Ankara) toplanmış. Bizim müdür de **orada** (Ankara) ...(74/17-24-26).
- **Şam** mı? Hey Allahım, hey... **Orayı** gördükten sonra ben, gayri dünyanın hiçbir tarafına metelik vermem (32/26-27).

Yukarıdaki örneklerde belirteçler, şehir adlarının yerine kullanılmıştır. Önceki cümlede verilen şehir adları sonraki cümlede belirteç yardımıyla belirtilmiştir. Yukarıda adı geçen yer adları romanda olayların geçtiği yerler değildir. Romanın yeri, Porsuk Çayı'nın yakınlarında bir köydür. Fakat bu köyün adı verilmemiştir.

- **Buraya (köy)**, bir akşamüstü alacakaranlıkta geldikti (22/13).
- Aha bizim **köy**... Bütün kaybettiğim şeyleri **burada** bulmağa geliyordum (23/7).

Olayların geçtiği Porsuk Çayı civarında olan köye, Yakup Kadri belirteç kullanarak artgönderimde bulunmuştur. Bu köyün adı romanda açıkça verilmemiştir. Sadece bölge olarak verilmiştir.

- Fakat gerek kuyunun, gerek **çeşmenin başı**, her gün sabahtan akşama kadar doludur. Abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak derecede pis oyunlarla oynayan çocuklar hep **oradadır** (25/15-19).
- **Kahvenin çardağı altında** oturuyorduk. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep **orada** idiler (26/16-18).

Belirteçle kimi zaman büyük yer adlarına kimi zamanda küçük mekânlara artgönderim yapılır. Romanda mekân bir köydür. Belirteçle, köye yapılan artgönderimlerin yanı sıra köyde bulunan küçük mekânlara da artgönderim yapılmıştır. Tüm köylerde önemli bir yere sahip olan çeşme başları, bu romanda da bazı olayların geçtiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine kahve, kahve önleri de köylerde vazgeçilmez mekânlardan biridir. Cümlede adı geçen bu yerler için sonraki cümlelerde belirteçle artgönderimde bulunulmuştur.

- **Ağacın arkasından** dışarıya uzanmış başı, tekrar çekildi. [...]
Orada hiç kımıldamadan duruyor (44/9-15).

- Ve ben, bu dikenlerin arasından, **geçen gün keşfettiğim vahaya** kaçıyorum. Ancak **burada** kendimi buluyor, başımı dinliyorum. **Burada** kavaklar daha serin (49/9-11).

- **Kendimi Kuşdili Çayır'ında, Yoğurtçu Deresi'nin kenarında** sanıyorum. Bu köylü kızının, **oradaki** mahalle kızlarından farkı ne (49/29).

Yukarıdaki örneklerde de belirteçle yapılan artönderim tespitleri görülmektedir. Bunlar kimi zaman hayal ürünü yerlerin kimi zaman gerçek yerlerin söylendiği mekânlara gönderimdir.

Yer belirteçleri gibi zaman belirteçleri ile de artgönderim yapmak mümkündür. Bir zaman dilimi söylenir, daha sonra o zaman dilimi tekrar edilmeden “o vakit, o zaman” gibi belirteçlerle yinelenir. “*Yaban*” romanında zaman belirteçleriyle yapılan artgönderimler de vardır.

- **Çünkü bu ömrümün bütün hazin sergüzeştini ve yaşadığım anın ağır sıkıntısını unuttuğum tek saattir. O vakit**, bu çıplak ve yalçın oda, gerçek dünyadan... (21/28).

- **Odada bir bağışma çağrışma oldu. Aha o vakit**, elimden testi düşüverdi (58/21).

Bu örneklerde bir önceki cümle tekrarlanmamış yerine zaman belirteçleri kullanılmıştır. Bu yapıda herhangi bir anlam kargaşası yaşanmamıştır. Okuyucu rahatlıkla neyin belirtildiğini anlamaktadır.

6.5. GÖSTERENİN YİNELENMESİ OLARAK ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Metin içinde sözcükler, sözcük grupları ve cümleler çoğu zaman tekrar edilmek zorunda kalır. Fakat bu tekrarlar birebir sözcük ve cümlelerle değil adıyla yapılır. Bu tür kullanımlara gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim denir. Yakup Kadri bu yapıyı “*Yaban*” romanında oldukça sık kullanmıştır. Tekrardan kaçınan yazar, hem okuyucuyu sıkmamış hem de daha sürükleyici bir anlatım sergilemiştir. “*Yaban*” romanında, hem sözcük hem sözcük öbeği hem de

cümle tekrarından kaçınan Karaosmanoğlu, üç şekilde gösterenin yinelenmesiyle artgönderim yapmıştır.

6.5.1. Sözcüğü Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

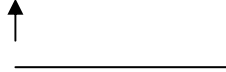
Gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde işaret adlarının kullanımı söz konusudur. Yakup Kadri, “Yaban” romanında sözcüğü karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimleri “o, bu, onlar ve bunlar” işaret adlarıyla yapmıştır. Sözcüğün işaret adları tarafından karşılanması romanda sıkça rastladığımız yapılardan biridir. Aşağıda romanda tespit ettiğimiz gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim örnekleri verilmiştir.

6.5.1.1. “O” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Üçüncü tekil şahıs adının karşılamasıyla oluşturulan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde “o” işaret adlı bazen nesnelere bazen kişileri bazen de soyut kavramları karşılamaktadır. Aşağıda “Yaban” romanında tespit ettiğimiz üçüncü tekil şahıs adıyla oluşturulan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler mevcuttur.

Şekil 7:

- İşte tavana **urgan** bağladım. **Ona** asıla asıla kurtulur (64/7).

- Yalnız bu **defter**, ellerine geçsin istemiyorum. **Ona** her ellerini uzatışlarında yüreğim ağzıma geliyor (176/28).

Yukarıdaki örneklerde nesnelere karşılayan üçüncü tekil işaret adlı cümlelerde farklı görevlerde de bulunabilir. Önceki cümlede geçen nesnelere sonraki cümlelerde tekrarından kaçınan yazar nesnelere işaret adıyla göndergede bulunmuştur.

- Düünden beri, Mehmet Ali'nin bir **oğlu** var. Ben görmedim. Fakat İsmail'in anlattığına göre, o kadar küçük bir şeymiş ki, insan avucunun içinde ağırlığını duymadan **onu** taşıyabilirmiş (64/26-28).

- **Kadına** inanmaktansa, **onu** aldatmayı daha tatlı bulurum (45/18).

Yukarıdaki örneklerde üçüncü şahıs işaret adlı “o” kişilere gönderimde bulunmuştur. Birebir isimleri verilmeyen ya da genel anlamda kullanılan isimler sonraki cümlede tekrarlanmamış ve yerine “o” işaret adlı kullanılmıştır.

- Oysa ben İstanbul’dan çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının **kafamda** olduğuna karar vermişim. Ve **onu** orada bırakmak istemişim (67/22).

6.5.1.2. “Bu” İşaret Adılının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

Tekil işaret adlarından olan “bu” ile gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimleri Yakup Kadri, “*Yaban*” romanında pek kullanmamıştır. Bu yapı diğer argönderim yapılarında olduğu gibi sözcük tekrarından kaçınmak için kullanılır. Adıl cümle içinde farklı görevlerde bulunabilmektedir.

Şekil 8:

- İşte Süleyman **karasevdaya** o günden sonra tutuldu. **Bu**, önce tâ
↑ |
_____

yüreğinin derinliklerinden gelen bir ağlama sesi halinde başladı (59/3).

Yukarıdaki örnekte “bu” işaret adılı önceki cümlede geçen karasevda sözcüğüne artgönderimde bulunmuştur. Bu işaret adılı soyut kavramlara gönderimde bulunduğu gibi somut kavramlara da gönderimde bulunmaktadır. Yukarıdaki örnekte soyut kavrama gönderimde bulunan adıl aşağıdaki örnekte de somut bir kavrama gönderimde bulunmuştur.

- Ben merakla adım adım onlara yaklaştım. Bekir Çavuş, iki eli karşısındaki **adamın** omuzlarında, bana döndü: Hey, şu Allah’ın işine bak. Bili min **bu** kim? (135/19).

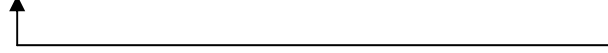
Sözcüklerin tekrarından kaçınmak için yapılan artgönderimler aynı zamanda metne akıcılık katmaktadır.

6.5.1.3. “Bunlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret adının çoğulu olan “bunlar” işaret adıyla da gösterenin yinelenmesiyle artgönderim yapılmaktadır. Önceki cümlede bulunan çoğul adılar tekrar edilmeden bir sonraki cümlede o ada gönderimde bulunulur.

Şekil 9:

- **Köylülere** sorarsanız, “Dee şuracıkta” derler. **Bunlarda** zaman

kavramıyla mesafe kavramından niçin eser yoktur (31/17-20).

- Memura **köylüleri** göstererek: - Bir de **bunlar**, her şeyin kötüye doğru gittiğini söylerler (75/10).

Yukarıdaki örneklerde önceki cümlede geçen *köylüler* sözcüğü daha sonraki cümlelerde tekrar yerine “bu” işaret adının çoğulu olan “bunlar” işaret adıyla yinelenmiştir.

- **Ekinler** sararmağa başladı. [...] Orta Anadolu’nun topraklarındaki ıstırap sanki **bunlarda** en açık ifadesini bulmuş gibidir (65/25-27).

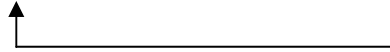
Romanda “bunlar” adılı ile göstereni yinelenmesiyle yapılan artgönderim yapısı fazla kullanılmamıştır.

6.5.1.4. “Onlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“O” işaret adının çoğul şekli olan “onlar” işaret adılı ile çoğul adlara gönderim yapılır.

Şekil 10:

- Gelelim **öğütlerine...** Neymiş bakalım **onlar?** (47/5).

- Oysa ben burada **hayvanlara** insanlardan daha yakınım. **Onları**, tiksinden, şefkatle sevmesini biliyorum ve bu sevgim **onlara** geçebiliyor (68/2-3).

- **Kuzular** meliyor, anaları **onlara** cevap veriyor (83/28).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi önceki cümlede geçen sözcükler sonraki cümlede tekrar edilmemiş ve “onlar” işaret adıyla yinelenerek artgönderim oluşturulmuştur. Çoğul adlara artgönderim yapan “onlar” işaret adlı cümlede farklı görevlerde bulunabilirler.

6.5.2. Sözcük Öbeğini Karşılamanın Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

İşaret adlarıyla sadece sözcüklere değil aynı zamanda sözcük öbeklerine de artgönderimler yapılmaktadır. Bu romanda sözcükten çok sözcük öbeğine gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler kullanılmıştır. Bu artgönderim türünde de “bu, o, bunlar, onlar” adlarıyla sözcük öbeklerine artgönderimler yapılmıştır.

6.5.2.1. “Bu” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret adlı cümlede sık kullanılan adlardan biridir. Sözcükleri karşıladığı gibi sözcük öbeklerini de karşılayan bu adlı cümlede farklı görevlerde bulunabilir. Önceki cümlede söylenen sözcük öbeği tekrar edilmeksizin sonraki cümlede yinelenir. Adlı, bu yinleme esnasında çeşitli çekim ekleri de alabilir.

- Öyle bir şey ki, on dakika öncesine kadar, **ben onu kalbimin üstünde veya kafamın içinde, bir demir gülle gibi taşıyordum.** İşte **bu**, yuvarlanıp düştü (45/2-5).

Yukarıdaki örnekte önceki cümlede geçen sözcük öbeğinin yerine kullanılan “bu” işaret adlı yalın şekliyle kullanılmıştır. Bu örnekte soyut bir kavrama gönderge yapan adlı sözcük tasarrufu yapmıştır.

- Bu ufak korunun içinde, **küçük, dar, fakat berrak bir dere** akıyor. **Bu**, çölde bir vaha mı? (43/20-21).

Bu örnekte de yalın halde kullanılan “bu” işaret adlı somut bir kavrama artgönderimde bulunmuştur.

- Ve bahislerimiz **hep topraktan, havadan, zamandan yakındır.** Esasen Mehmet Ali'nin anasıyla da, **bundan** başka bir şey konuşmuyoruz (37/1-3).

- **İlk İnönü zaferini**, bunların birinden öğrendim. Köyde her önüme gelene durmadan **bunu** anlatıyorum (39/12-13).
- Böylece **İstanbul'a kadar yürüyeyim. Bunun** gerçekleştirilmesi imkânsız bir hayal olduğunu... (43/9-10).

Verilen örneklerde çeşitli çekim eklerini almış olan “bu” işaret adılı kimi cümlelerde tamlama oluşturmuştur.

6.5.2.2. “O” İşaret Adılının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“O” işaret adılı tüm metin boyunca sık rastladığımız bir adıldır. Sözcüklerin yanında sözcük öbekleri de “o” işaret adılının karşılmasıyla oluşturulan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimle karşılanmıştır.

- **Porsuk Çayı**, beni nereye kadar götürebilir? Zira, bu çay önüme çıktığı andan beri, hep **onun** kıyısında yürüyorum (42/29-30).

Bu örnekte özel bir adı yineleyen “o” işaret adılı diğer örneklerde farklı kavramlara gönderimde bulunmuştur.

- Mahkemeye mi? **Aman etme, aman etme... O** neden (62/12-13)?
- Korkma, **Zeynep Kadın**. Seni sonuna kadar koruyacağım. **O**, kuşkuyla bir tavırla başını sallıyor (63/23).
- **Toprağın üstündeki ürün** benim değil mi? **Onu** ben biçeceğim (63/27).
- Boz **eşek bana** iyiden iyiye alışmış. Zira **onun** başını koltuğumun altına alıp saatlerce okşarken, **o** tatlı tatlı bana bakar ve bazen ben yürüyünce kendiliğinden arkama takılır (68/4-6).

“Yaban” romanından alınan yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi “o” işaret adılı kimi zaman yalın olarak kullanılmış kimi zaman da çeşitli hal ekleri almıştır. Cümlede farklı görevlerde de kullanılan bu adıl önceki cümledeki sözcük öbeğini yinelemiştir.

6.5.2.3. “Bunlar” İşaret Adılının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret adının çoğulu olan “bunlar” işaret adlı çoğul kavramları karşılamaktadır. Sözcük öbeklerinin tekrarını önlemek için önceki cümlede geçen sözcük öbeklerin yerine sonraki cümlede “bunlar” işaret adının karşılamasıyla oluşturulan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimler kullanılmıştır.

- Mehmet Ali'nin anası, evde yaptığı **bütün iyi şeyleri**, yemez, içmez, hiç kimseye tattırmaz, alır kasabaya götürür. Ben geldiğimden beri gerçi, **bunların** bir miktarını evde alıkoyabiliyoruz (31/9-11).

- **İstanbul gazetelerini** ara sıra alıyorum. İlk İnönü zaferini, **bunların** birinden öğrendim (39/12).

Yukarıdaki örneklerde “bunlar” işaret adlı tamlama oluşturmuştur. Tamlayan durumunda olan bu adılar cümlede farklı görevlerde kullanılmışlardır.

- **Ne sönük, ne fersiz, ne cılız hayat mihrakları!** Günün birinde **bunlar**, büyüüp boz renkli Anadolu yaylasını ısıtarak aydınlatacak bir heybetle ateş halini alabilecek mi? (40/26).

Çeşitli ekler alarak kullanılan adıl yukarıdaki örnekte yalın halde kullanılmıştır.

- Vallahi, **bir lokma ekmek, bir tane yumurta** bırakmazlar. **Bütün samanları**, hayvanlara yedirirler. **Yağ, davar, kuzu, keçi**, ne bulurlarsa yutarlar. Bana kalırsa, şimdiden **bunları** kaçırıp saklamanın bir yolunu bulmalı (126/7-10).

Yine sözcük tekrarı ve okuyucuyu sürekli aynı şeyler okumaktan sıkılmamak için bu örnekte sıralamış olduğu sözcükleri tek bir kelimeyle yinelemiştir.

6.5.2.4. “Onlar” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

- **Üç yaşında, dört yaşında yavrular** görüyorum. [...] Arkalarından bakarken, **onlara**, birtakım kederli cüceler denebilir (38/20-23).

6.5.3. Cümleyi Karşıl原因 Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

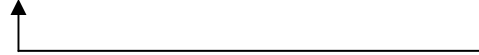
Gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim, metin içinde adlarla karşılanan cümle, sözcük öbeği ve sözcüklerin işaret adları tarafından karşılanmasıyla yapılan bir artgönderim çeşididir. Adılar sözcük ve sözcük öbeklerini karşıladığı gibi cümleleri de tek başlarına karşılayabilmektedir. Bu bölümde, Yakup Kadri'nin “*Yaban*” romanında bulunan işaret adlarının cümleyi karşılamasıyla oluşturulan artgönderimleri örneklerle ele alacağız.

6.5.3.1. “Bu” İşaret Adının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“Bu” işaret adlı tekil adılardan biridir. Aşağıdaki örneklerde “bu” işaret adının cümleleri karşılamasıyla yapılan artgönderim yapısı örneklerle verilmiştir.

Şekil 11:

- Ağacın arkasından dışarıya uzanmış başı, tekrar çekildi. **Bu**, bir

nevi oyun (44/9-10).

- **Evlenmek mi?** Sen ha, olacak iş mi **bu** İsmail (65/3)?

Şekil 11’de ve diğer örnekte de görüldüğü gibi “bu” işaret adlı kendinden önceki cümlenin tamamına gönderimde bulunmuştur. Cümlenin tekrarı yerine “bu” işaret adının karşılamasıyla artgönderim yapılmıştır. Bu yolla iki cümle arasında hem anlamsal hem de yapısal bir bağlantı kurulmuştur. Bir sonraki cümlede adıl tarafından gösteren olarak yinelenen cümle olduğu gibi yinelenerek tekrar oluşturmamak için adıl tarafından karşılanmıştır.

- **Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngiliz’le bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür. Bunu** yazarken elim titriyor (36/17-22).

- **“Eskişehir, Kütahya’yı aldık. Yarın öbür gün buralara kadar geleceğiz. Sakın, yerinizden, yurdunuzdan olmayınız. Biz size**

kötülük etmeğe gelmiyoruz. Halife ve Padişah bizimle beraberdir. Biz sizi Kemal'in çetelerinden kurtarmak için harbediyoruz!" Köylüler **bunu** okuyunca, her birinin gözünün sevinçten parıl parıl parlamaya başladığını gördüm (125-126/29-4).

Yukarıdaki örneklerde birkaç cümleye, sonraki cümlede "bu" işaret adılının karşılamasıyla artgönderim yapılmıştır. Uzun cümlelerin tekrarı yerine *bu* işaret adılıyla cümleler yinelenmiştir.

- **"Neden korkacakmışım, her gün atıyor, atıyor, hiçbiri değmiyor!" Bunu** söylerken, mutlaka havada, başının üstünde düşman uçakları homurdanıyordu (39/8-9).

- **Benim aşklarım, daima birer cinsiyet buhranından ibaret kaldı. Bunda,** çiftleşme mevsiminde muhtelif krizlere düşen bazı hayvanlardan farksızdım (45/26-27).

- **Eleme, kedere, hatta sevince bir sınır tayin etmek... Bunu,** yalnız şehirlerde olur bilirdim (39/25).

- **Askere çağrıldı. Bundan,** bir sabah, uluyan bir kadın sesiyle haberdar oldum (53/4).

- **Ölmeğe razı olmak...** Ama içimizden **bunu** kabule hazır insanlar çıkıyor (66/10-11).

"Bu" işaret adılı yalın halde kullanıldığı gibi çeşitli ekler alarak cümlelerde farklı görevlerde kullanılmaktadır. Cümleleri karşılayan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerde en çok "bu" işaret adılı karşımıza çıkmaktadır.

6.5.3.2. "O" İşaret Adılının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

"O" işaret adılının karşılamasıyla oluşturulan gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim yapısı Yakup Kadri'nin "Yaban" romanında sınırlı sayıda kullanılmıştır. Aşağıda verilen örnekte önce verilen soru cümlesi sonraki cümlede "o" işaret adılıyla karşılanmıştır.

Şekil 12:

- **Biri mi evleniyor? O** da değil (45/31).

6.5.3.3. “Bunlar” İşaret Adılının Karşılmasıyla Oluşturulan Gösterenin Yinelenmesiyle Yapılan Artgönderim

“Bunlar” işaret adılının karşılmasıyla yapılan artgönderim yapısına bu romanda çok az rastlanmıştır. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi önce söylenen cümleleri sonraki cümlede geçen “bunlar” işaret adılı tek başına karşılamıştır. Sözcük tasarrufu sağlayan bu kullanım aynı zamanda cümleler arasında anlamsal ve yapısal bir bağlantı kurmuştur.

- **Benden korkacak ne var? Dur bakalım. Ben sana kötülük edecek değilim. Bunları** söyleyerek, yürümekte devam ediyorum (61/10-11).

6.6. GÖSTERİLENİN YİNELENMESİ OLARAK ARTGÖNDERİM TESPİTLERİ

Bir söylemde aynı sözcük daha sonra gösterilen bakımından yinelenir. Bu aitlik eki olan “-ki” eki ile yapılmaktadır. Daha önceki cümlede bahsedilen olay ya da nesne tekrar edilmeden bir sonraki cümlede “-ki” ekiyle olay veya nesneye gönderimde bulunulur. Yinelenmeden tekrar verilen olay ya da nesne birebir şahsa bağlanır. Sözcük tasarrufu sağlayan bu yapı Yakup Kadri’nin “*Yaban*” romanında çok karşılaştığımız bir yapı değildir. Yakup Kadri, bu romanda genellikle adillerle artgönderim yapmıştır.

- Uçakların gelişi geçişi, köylüleri eğlendiriyor. Hepsi sırtını duvara dayayıp, ağızları bir karış açık seyrediyorlar ve bir: “Vıyy vıyy vıyy, anacığım!”dır gidiyor. “Görüyon mu, bu daha büyük”. “Yok yok, o daha büyük”. “Bu **öndeki (uçak)** hızlı uçuyor”, “**Öbürü (uçak)** daha ağır geliyor”... (149/19-23).

7. ÖNGÖNDERİMSEL İLİŞKİ (Cataphorique):

Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek gönderimsel (fr. Anaphorique) ve öngönderimsel (fr. Cataphorique) birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılır. Daha uzun aralıklarla yapılan artgönderim ya da öngönderim ise, metnin tutarlılığı ve bağıntısı içinde değerlendirilir. Artgönderim terimiyle yakın ilişkide olan öngönderim kavramı ise, artgönderim simetrisini oluşturur. Bu iki kavramın tümünü kapsayan içgönderim ise, bir söylemdeki ya da metindeki artgönderim ve öngönderimle ilgili her şeyi belirtir. İçgönderim, onu oluşturan artgönderim ve öngönderim kavramlarına göre üst anlamlı bir tanımlamadır. İçgönderim karşıtı dışgönderim ise metin dışındaki bir duruma gönderimde bulunur. Artgönderim, öngönderim ve ikisini kapsayan içgönderim metnin kendisi ile ilgiliyken, dışgönderim metinle ilgili değildir. Metni açıklamak için metin dışındaki bir nesne, durum ya da kişiye gönderimde bulunur. En belirgin artgönderimler ve öngönderimler adıl kullanımı ile yapılır. Adıllar, bir başka şeyin yerine kullanılan sözcükler artgönderimsel ve öngönderimsel anlatımlar için kullanılabilir (Günay, 2003:61-62).

Ön gönderimsel ilişki hemen her metinde az ya da çok bulunur. Genel metin içinde, daha sonra ayrıntılı anlatılacak bir kişi, durum ya da nesne anlatının başlarında kısaca geçer. Adıllar, bir başka şeyin yerine kullanılan kelimeler artgönderimsel ve öngönderimsel anlatımlar için kullanılabilir (Yılmaz).

8. ÖNGÖNDERİMSEL TESPİTLER:

Yakup Kadri'nin "Yaban" romanında belirlenen ön gönderimsel ilişki örnekleri aşağıda verilmiştir. Öngönderimsel yapıya artgönderimsel yapı kadar rastlanmamaktadır. Öngönderimsel yapının bulunduğu örneklerimiz sayılıdır.

Şekil 12:

- Bugün gidip cephede vuruşmazsan, yarın **burada, kapının önünde**

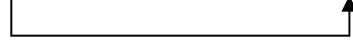

vuruşmağa mecbur kalırsın (54/15).

Yukarıdaki örnekte “burada” yer belirteciyle öngönderim yapılmıştır. Önce yer belirteci söylenmiş daha sonra kastedilen yer söylenmiştir.

Şekil 13:

- **Bu**, hani şehit sandığımız **Şerif** be... **Emine'nin babası Şerif**

(135/27).

- Eğer öyle ise, **bu Salih Ağalardan, Bekir Çavuşlardan, bu İsmaillerden, bu Zeynep** Kadınlardan bende bir şey bulunması gerekmez miydi (68/1)?

- **Bu bodur ve seyrek ekinler, bu boynu bükük başaklar, bu buğulu söğüt ağacı, bu donuk ve sessiz su, hülasa, bütün bu yoksul tabiat parçası** neyin sembolüdür (67/2-4).

Tekil işaret adılarımızdan olan “bu” adıyla yukarıdaki cümlelerde öngönderim yapılmıştır. Önce adılın söylenmesi ve ardından adın söylenmesiyle öngönderim yapılmıştır. Bu adıl sadece bir sözcüğü değil bazı cümlelerde sözcük öbeklerini karşılamıştır.

- Beyim, hele **şuraya** bir otur, dedi ve bana, odanın köşesinde **bir şilte** gösterdi (24/3).

İşaret adılarından olan “şu” metin boyunca çok az kullanılmıştır. Genellikle işaret adılarının diğerleri kullanılmıştır.

- Beni görünce, gene **o yabani geyik tavırları...** Gene **o, ağaçların arasına saklanmalar koşmalar** (başladı). Dönüp arkaya bakmalar (başladı) (61/3-4).

- **O Rıza Tefrik** ki bize Türk folklorunun zevkini veren ilk adamdır (66/15).

- Lakin bana, bu hususta ders verebilecek tek bir kişi var. **O da İsmail'dir** (82/15-16).

Yukarıda verilen örneklerde de “o” işaret adılı ve “o” üçüncü tekil şahıs adılarıyla yapılan öngönderim tespitleri mevcuttur. Bu adılar sözcükleri karşılayabildikleri gibi sözcük öbeklerini de karşılamaktadırlar.

- **Ben yedek subay Ahmet Celâl: Celal Paşa'nın oğlu Ahmet;** Porsuk Çayı'nın kenarında böyle bir tohum haline girdim (67/6-7).
- **Ben Celal Paşa'nın oğlu Ahmet,** İstanbul'un en muhteşem konaklarından birinde doğup ve... (67/13).

Romanın başkahramanını kendi kendine konuşuran Yakup Kadri bu cümlelerde “ben” işaret adıyla anlatımı güçlendirmiştir. Önce söylenen “ben” şahıs adlı sonra söylenen kişi adlarına öngönderimde bulunmuştur.

9. YİNELEME

Metinde geçen kişi, durum ya da nesnenin metinde yeri geldikçe yinelenmesi, cümleler arasındaki bağıntıyı sağlamaktadır. Bu öğeler her zaman aynı adla anılmayabilir. Her dilde aynı kişiyi, eşyayı, durumu, nesneyi belirtmek için değişik kullanım imkânları vardır. Bu adıl kullanımıdır, eş anlamlı bir kelimedir ya da çağrışımsal bir adlandırmadır (Yılmaz, Jahiç).

Anlatı denilen belirli bir uzunluğu olan her türlü dilsel yapılar kendi içinde bir bütünlük oluşturur. Bu tür yapılardaki hiçbir şey kendi başına ve bağımsız değildir. Her türlü dilsel yapı bir başkası ile olan ilişkisi içinde anlamlılık kazanır. Her şey birbirleriyle bağlantılı anlam dizileri içinde yer alır. Değişik diziler birbirleriyle, bütünlük içindeki konumlarına göre ilişki içindedir ve etkileşim halindedir. Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelere ya da kişilerin değişimi, dönüşümü ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların anlatı boyunca yinelenmesiyle oluşur. Bu yinelemeler anlatı kişilerinin adlarıdır, benzer olayların değişik biçimde anlatı içinde geçmesidir, aynı izleği oluşturan öğelerin birlikteliğidir, eylem içindeki kahramandır, ya da anlatı içinde önemli bir yeri olan bir nesne, uzam ya da bir başka nesnenin metnin tümünde yeri geldikçe yinelenmesi, cümleler arası bağıntılayan (ya da bağıntı ögesi) olarak değerlendirilir. Bu öğeler her zaman aynı adla anılmayabilir (Günay, 2003: 61).

10. YİNELEME BİÇİMLERİ

10.1. Açık Gönderim

Açık gönderimler, metin içerisinde birbirini izleyen cümlelerde yer alan “yinelenen ve yineleyen ifadelerin aynı dil dışı gerçekliğe gönderme yapmaları ile oluşturulur” bu dil dışı gerçeklikler kişiler, nesnelere, olaylar, eylemler, vb. olabilir. Daha basit anlatımla, bir kez kullanılmış olan metin ögesinin (bir sözcük biriminin) sonradan gelen metinde yinelenmesidir. Aynı yapının tekrarlanmasının yanı sıra biçimsel yapının –genellikle sözcük kökünün- değiştirilmiş formlarda veya eklenmiş biçimbirimlerle yinelenmesi de parçalı yinelemeyi oluşturmaktadır. Beaugrande ve Dressler yinelemeyi “öge ve örneklerin basit tekrarı”, parçalı yinelemeyi ise “sözcük bileşenlerin kelime türünün değiştirilmesiyle yapılan yineleme” olarak tanımlamaktadır. Bu tür yinelemeler metinlerde çok sık olarak kullanılmaktadır. Sözcükler cümle bağıntısı içinde veya sonradan gelen cümlelerde özdeş sözcük birimlerle yeniden tekrarlanmaktadırlar. Bu sözcük birimlerin yinelenmesi anlamsız bir yineleme olmayıp, uygun anlamlarla ifade edilir. Basit şekildeki yineleme biçimbilimsel açıdan yetersiz görülmekte, yalnız uzmanlık metinlerinde açıklık kazandırması nedeniyle kullanımı gereklilik arz etmektedir (Demir, 2006:132).

Metni daha dinamik kılan yineleme türü parçalı yinelemedir. Bu yinelemede “aynı sözcük birim birliğinden olan bir sözcük birim veya birleşik sözcüğün bir bölümünde sözcük biriminin yinelenmesi” ile olur. Basit ifadeyle, bir sözcüğün metnin bütününde başka sözcükler veya eklerle birleştirilmesi yoluyla oluşturulan bir yineleme türüdür. Bunlar aynı kişi, nesne, olay ya da içeriğe gönderme işlevini yaparlar. Adlar ve adlarla yapılan yinelemeler en önemlilerini oluşturmakla birlikte daha başka kelime türlerinde, örn. Belirteçler, sıfatlar, fiiller de metin içerisinde yinelenen yapılar olarak görülebilir. Adlarla yapılan yinelemeler, genellikle metin içerisinde yer alan adların metnin bir bölümünde veya bütününde yinelenmeleriyle ya da bir adı anlam açısından aynı değeri taşıyan, aynı kişi, nesne, içeriğe gönderme yapan diğer bir ad veya ad grubu tarafından yinelenmesiyle oluşturulmaktadır.

Brinker'e göre bir adın yineleme olabilmesi için "özel ad" olması, belirli tanımlık¹⁰ veya gösterme adlı, iyelik adlı, soru adlı gibi belirli tanımlığa uygun biçimlerle birlikte kullanılması, kısaca belirlilik özelliği taşıması gerekmektedir (Karhan, 1998: 84).

10.2. Örtük Gönderim

Örtük gönderimde "yineleyen ve yinelenen sözcükler değişik dil dışı gerçekliklere gönderme yaparlar. Metinde değişik dil dışı gerçekliklere gönderimde bulunan yinelenen ve yineleyen öğeler arasında parça- bütün, içerme, kavramsal yakınlık gibi bağlayıcı ilişkiler vardır. Metindilbilimsel incelemelerde sözcükler arasındaki bağlayıcı ilişkiler için "anlamsal yakınlık" terimi kullanılmaktadır. Metindilbilimdeki yinelemelerden yararlanılarak yapılan araştırmalar dilbilgisi yapılarının metin bağlamı içerisinde kullanılış biçimlerini göstermeye katkıda bulunur. Öğrenciler yinelemeler aracılığıyla metinde birbirleriyle bağıntılı öğeleri belirleyip metnin anlamını kavrayabilirler. Yineleme türlerinin yanı sıra bağlaçlar, zaman gibi dilbilgisel bağlantı olasılıkları vardır. Ancak yinelemeler metnin oluşumunda ve tutarlık kazanmasında büyük bir etkidir. Metnin üretiminde yinelemelerin kullanımı çok önemlidir, aksi takdirde metin bağlamı ve alımlanmasında güçlük çekilir, hatta çoğu durumda yanlış anlamamız mümkündür (Karhan, 1998:84).

Bu yineleme çeşidi, çalışmada göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim içinde ele alındığından metnin incelenmesi bölümünde bu başlığa yer verilmeyecektir. Çünkü örtük yineleme ve göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderimlerin birbirine oldukça benzer inceleme alanları olduğu tespiti çalışmamız sonucunda ulaştığımız önemli sonuçlardandır.

---

¹⁰ Bazı dillerde bulunan, adların önüne gelerek onları genellikle belirtilik açısından tamamlayan, adların taşıdığı cinsiyet, sayı gibi kategoriler açısından onlarla uyum içinde olabilen sözcük türü (Hengirmen, 1999: 353).

11. YİNELEME TESPİTLERİ

11.1. Sözcük Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler

Yakup Kadri, “Yaban” romanında her ne kadar yinelemeden kaçıp tekrarlarını adıllar yardımıyla artgönderim şeklinde yapsa da vurgulamak istediği kelime ve kavramları yineleme yöntemiyle vermiştir. Bu yinelemeler genelde sözcük yapısında bir değişiklik olmadan, sözcüğün olduğu gibi tekrar edilmesiyle yapılmıştır.

- **Bana** anlat, **bana** anlat diyorum. Tâ ki, vatanın karanlık göğsünde parlayan bu iki yıldız hakkında, **bana** onları canlandıracak bilgi versin diye (92/11-15).

- Eğer, **sen** bir üvey ana olsaydın, ıstırabın benim ıstırabıma bu kadar benzer miydi? **Sen** de bencileyin, bu kadar garip, bu kadar yoksul... **Sen** de bencileyin bu kadar derdini anlatmadan aciz olur muydun? (86/10-13).

Yukarıda verilen örneklerde birinci tekil şahıs adlı “ben” ve ikinci tekil şahıs adlı “sen” ile yineleme yapılmıştır. Bu adıllar ya aynı cümle içerisinde ya da birbirini takip eden cümleler içerisinde kullanılmıştır.

- **Kimi** yatağın üstünde yan yana, **kimi** bir küçük çocuk gibi benim kucağında, **kimi** bir iskemlede tek başına, **kimi** ayakta, **kimi** pencerenin kenarında dirseğine dayanmış (22/6–8).

Kuvvetli bir söyleyiş tarzına sahip olan Yakup Kadri, anlam akışını sağlamak için, olayları okuyucunun hayalinde canlandırmak için vurgulamak istediği kavramları yinelemiştir. Aynı cümle içinde bir kelimeyi beş kez tekrarlayarak akıcılık kazandırmıştır.

- **Lakin** hangi sözlerle, hangi seslerle? (36/3) [...] **Lakin** şimdiye kadar –işte buradaki yaşantımın bu sekizinci ayıdır- hala küçük İsmail’le Mehmet Ali’nin anası Zeynep Kadından başka birisinde muvaffak olduğumu sanmıyorum (36/25). [...] **Lakin** öyle derinliği olmayan, o kadar gevşek bir ahbaplık ki, görüyorum, ne onları ben, ne onlar ben tatmin ediyor (36/31).

Nesne ve çeşitli kavramların yinelenmesinin yanında yazar bu romanda bağıntı öğelerini de yinelemiştir. Roman genelinde sıkça rastladığımız bağıntı öğeleri, bazı bölümlerde yinelenmiştir.

- O günden sonra benim için her şeye **yeniden** başlamak gerekti. Bekir Çavuş'un **yeniden** hasbıhale müsait anını yakalamak, **yeniden** bir münasebet düşürüp meseleyi tazelemek, **yeniden**... (103/23-26).

- Şimdi **yalnızım**, büsbütün **yalnızım** (108/21). **Yalnızlık** dinmeyen bir sızıdır (109/15). Burada, ben, vatan delisi millet divanesi; burada, ben harp malûlü Ahmet Celal **yapayalnızım** (110/29).

Yalnızlık, kimsesizlik roman boyunca hem konu olarak hem de kelime olarak yinelenmiştir. Kurtuluş savaşı yıllarında bir erinin köyüne giden bir subayın hikâyesi olan “*Yaban*” aynı zamanda bir yalnızlık romanıdır. Roman boyunca yalnızlığını bir türlü dindiremeyen, kendine ne bir eş ne doğru düzgün bir arkadaş bulamayan Ahmet Celal, yalnızlıktan hep şikâyet etmiştir. Köylülerin kendisine yaklaşmayıp bir de ona *yaban* demeleri Ahmet Celal’in çok zoruna gitse de zamanla bu yalnızlığa ve bu ada kendisi de alışmıştır.

- **Gerçi** ne yapacağını bilmiyordu. **Gerçi**, bu eller benim vücudumun üzerinde boş yere dolaşıyordu. **Gerçi** onlarda, ne bir İstanbul hanımının ellerindeki beyazlık ve yumuşaklık vardı, ne de bir zambak gibi güzel kokulu idiler (197/10-13).

Yukarıdaki cümlelerde yinelenen Farsçadan dilimize girmiş “her ne kadar...ise de” anlamı taşıyan “gerçi” ardı sıra gelen cümlelerde kullanılmıştır. Romanın sonlarında düşman askerleri köyü tamamen kuşatmıştır. Ahmet Celal bu kargaşadan kendini ve Emine’yi kurtarmanın bir yolunu arar. Emine’yi ikna eden Ahmet Celal bir plan yapar ve bunlar birlikte kargaşanın içinden kaçmaya çalışırlar. Kaçarken her ikisi de yaralanır ve fazla uzağa gidemezler. Emine, Ahmet Celal’in yaralarını sarmaya çalışır. Bu arada çok heyecanlanan ve mutlu olan Ahmet Celal’in duygularını Yakup Kadri “gerçi” sözcüğünü yineleyerek daha etkili bir biçimde vermiştir. Yakup Kadri, aynı zamanda yukarıdaki cümlelerde şehirli kadınla köylü kadını karşılaştırarak şehirli köylü farkını bir kez daha vurgulamak istemiştir.

- Eğer, **kendi** emeklerimize, **kendi** ideallerimize göre yaşamak imkânını bulamadıksa bari **kendi** ölümümüzle ölelim (133/14–15).

- Mümkin olsa **kendi** muhayyilemi, **kendi** hassasiyetimi, **kendi** dilimi ona vereceğim (92/13-14).

Dönüşlülük adılı olan “kendi” ile de yazar yineleme yapmıştır. Anlatmak istediği konuyu daha etkili bir biçimde okura sunmak isteyen yazar romanın çeşitli yerlerinde *kendi* işaret adılımı yineleyerek anlam bütünlüğü oluşturmuştur.

11.2. Sözcük Öbeklerinin Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler

Yakup Kadri'nin “*Yaban*” romanında yineleme yapısı çok fazla kullanılmamakla birlikte yer yer sözcükler, sözcük öbekleri ve cümlelerin tekrarıyla yineleme yapılmıştır. Yakup Kadri, vurgulamak istediği konuları yineleme yöntemiyle vermiştir. Sözcüklere nazaran sözcük öbekleri içinde daha fazla bilgi barındırır. Bu yüzden tekrar edilen sözcük öbekleri şekil bakımından da metne akıcılık kazandırmıştır.

- **Hayat ve gerçek** Salih Ağa'nın ayaklarında; **hayat ve gerçek**, Zeynep kadının buruşuklarında; **hayat ve gerçek** muhtarın kırçıl sakalında; **hayat ve gerçek** İsmail'in yuvarlak gözlerindedir (69/11-14).

Romanın anlatıcısı olan Ahmet Celal zaman zaman kendi kendine konuşarak kendi iç dünyasını yansıtmıştır. Bu köye geldikten sonra şehir yaşamıyla köy yaşamını karşılaştırarak bu topraklar üzerinde yaşayan herkesi eleştirmiştir. Köy halkının vatana karşı olan vurdumduymazlığı ve kendi hassasiyetini karşılaştırarak suçlu aramıştır. Asıl gerçeğin bu topraklarda ne olduğunu bu köy halkının nasıl bu kadar duyarsız olabildiğini çözmeğe çalışmıştır.

- **Küçük çobanın ölüsü**, bizi herhangi bir tecavülden korumuştur. **Küçük çobanın ölüsü...** Emeti Kadın, onun başında ulumağa başladı (178/5-7). Onları ben **küçük sığırtmacın ölüsü** başında affettim (181/2).

Bu köyde çocuklar da büyükler kadar hayatın zor şartlarıyla mücadele etmektedirler. Bu çocuklar ne okul ne oyun ne de oyuncak görmüşlerdir. Savaş nedeniyle köyde genç erkek sayısı yok denecek kadar azdır. Bu yüzden eli iş tutan tüm çocuklar çalışmaktadır. Köyün sürüsünü güden Hasan, Ahmet Celal'in bu köyde

kendine yakın hissettiği bir çocuktur. Düşman askerleri köyü işgal ettiği zaman Hasan'ın sürüsünü elinden alıp onu da vurarak öldürmüşlerdir. Burada Yakup Kadri Ahmet Celal'in duygu yoğunluğunu sözcük öbeklerinin tekrarıyla okuyucuya hissettirmek istemiştir.

- İsmail'i hiç **bu kadar** heyecanlı görmemiştim. Hatta anasından dayak yediği gün bile **bu kadar** solumuyordu. Benzi de **bu kadar** atmamıştı. Dudakları bu kadar titremiyordu (58/28-30).

Kadar edatının yinelenmesiyle yazar duygu ve düşüncelerini daha etkili bir biçimde okuyucuya vermiştir. Metne akıcılık katan bu yineleme çeşitleri okuyucunun sıkılmasını önlemektedir.

11.3. Cümlelerin Tekrarıyla Yapılan Yinelemeler

Yakup Kadri, “Yaban” romanında yineleme yapısını çok fazla kullanmamıştır. Cümlelerin tekrarıyla yapılan yineleme örnekleri aşağıda verilmiştir.

- Mehmet Ali, bana: “**Gel beyim, seni bizim köye götürüyüm; buralarda, yalnız başına ser sebil olursun**” dediği vakit, bir Anadolu köyün ne olduğunu bilmiyor değildim. Mehmet Ali: “**Gel beyim, seni bizim köye götürüyüm**” dediği vakit, bu köyü kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm (17/13-17). – **Gel seni köyüme götürüyüm. Burada ser sebil olusun**, demişti (55/32).

Ahmet Celal bu köye Mehmet Ali'nin teklifi üzerine gelmiştir. Ahmet Celal'in kolunun olmayışı, ona bakacak kimsenin olmaması yukarıdaki cümlelerde yineleme yöntemiyle vurgulanmıştır. Erinin bu söylediklerini hiç unutamayan Ahmet Celal, günlüğüne bu sözleri tekrar tekrar yazmıştır. Burada Yakup Kadri, Ahmet Celal'in iç dünyasını, bulunduğu durumu okuyucuya daha etkili bir biçimde sunmayı istemiştir.

- **Neden kaçıyorsun? Öyle neden kaçıyorsun?** (616).

- **Onu siz öldürdünüz. Onu siz öldürdünüz** (177/32).

Yine yukarıdaki cümlelerde cümlelerin yinelenmesiyle olaylar, olaylarda bulunan heyecan ve üzüntü daha etkili bir biçimde verilmiştir.

12. EKSİLTİLİ YAPILAR

Her sözcük tek başına anlamlıdır; bir varlığı, bir kavramı anlatır. Ancak sözcükler tek başlarına duyguları, düşünceleri, istekleri, yargıları anlatmaya yetmez. Tek tek sözcüklerle konuşulup anlaşılabilir. Konuşmayı, anlaşmayı sağlamak için sözcük dizileri oluşturulur. Böylece tek başlarına bir varlığı, bir kavramı karşılayan sözcükler, sözdiziminde türlü biçimlerde diziler oluşturarak değişik anlamlar verirler. Dili tek tek sözcükler değil; birbiriyle ilişkili öğeler oluşturur (Demir, 2004;175)

Yan yana dizilen kelimeler, ya yargı bildirerek cümleyi, ya da varlık, kavram ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını meydana getirir. Bu diziliş, belirli kurallara dayalı bir diziliştir. Kurallar dillere göre farklılıklar gösterse de diller arasında söz dizimi yapıları bakımından bazı ortaklıklar ve benzerlikler bulunabilir. Bunların oranı, o diller arasındaki köken ilişkilerinin derecesine göre değişmektedir. Hatta aralarında hiç ilişki olmadığı kabul edilen diller arasında bile birtakım evrensel ortaklıklar görülebilir. Bütün bunlara rağmen her dil az veya çok farklı bir söz dizimi yapısına sahiptir (Karahan, 2007; 9–12).

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir. Cümle, dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır.

Karahan, cümlenin özelliklerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a) Cümle, yargı bildiren kelime ve kelime grupları ile kurulur. Cümlenin kurulabilmesi için yargı bildiren çekimli bir fiil veya isim yeterlidir. En küçük cümle, bu özelliğe sahip tek kelimelik cümledir. Bu cümlelerin anlamları, metin içindeki önceki ve sonraki cümlelerin yardımıyla tamamlanmaktadır.
- b) Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılayan bütün kelime ve kelime gruplarına, ekle veya eksiz olarak yargı yüklemek ve böylece bu yapıları cümleye dönüştürmek mümkündür.

- c) Bir soruya karşılık olarak kullanılan “*evet, hayır*” gibi sözler de cümle değerindeki yargılı sözlerdir.
- d) Cümlede yargı bildiren öge, yüklemidir. Cümle yüklem üzerine kurulur. Bu öge, ihtiyaca göre başka öğelerle desteklenir.
- e) Bir metin içinde geçen bazı cümlelerle karşılıklı konuşmalarda kullanılan soru ve cevap cümleleri, bazen sadece yüklemden meydana gelebilir. Böyle bir cümlenin anlamı, yanındaki veya yakınındaki bir cümle ile tamamlanır.
- f) Yüklem anlamı, “*özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf*” adı verilen öğelerle tamamlanır. Geçişli fiil cümleleri, bütün öğeleri alabilir.
- g) Cümlenin ikinci derecede önemli ögesi öznedir. Öznenin varlığı, tek kelimelik bir cümlede dahi yüklem taşıdığı şahıs ifadesinden anlaşılabilir.
- h) Nesne, geçişli fiil cümlelerinde bulunur ve bu cümlelerin zorunlu ögesi veya öğelerinden biridir. İsim cümlelerinde ve geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz.
- i) Yer tamlayıcısı ve zarf, cümlede yüklem niteliğine göre, zorunlu veya yardımcı öge olarak yer alır.
- j) Öğelerin dizilişindeki genel eğilim şöyledir: Yüklem, cümlenin sonunda bulunur. Belirtisiz nesne ve bazı zarflar, yüklem yanında yer alır. Diğer öğelerin yeri değişkendir (Karahana, 2007; 9–12).

Anlatışta temel amaçlardan biri de **duruluk**dur. Duruluk anlatışta eksik bırakmadan söylenmek istenileni en az sözcükle anlatmaktır. Anlatımda duruluğu sağlamak, yinelemelerden kaçınmak için cümleden kimi öğelerin çıkartılmasına cümleden sözcük düşmesi denir. Cümleden çıkartılan ögenin anlamı, cümlede kalan öğeler üzerine geçtiğinden bu tür anlatımlarda anlamda bir eksiklik olmaz, tersine cümlenin anlatım gücü, duygu değeri artar. Vurgu ve tonlama kolaylaşır; bu da anlatıma *akıcılık, açıklık* sağlar (Demir, 2004; 258).

Locke’a göre, insanların başkalarına da yarar sağlayabilecek ve zevk verebilecek, çok çeşitli düşünceleri olsa da, bunlar görünmez ve başkalarından saklı olarak insanın kendi içindedir ve kendiliğinden ortaya çıkmaz. Düşüncelerin iletişimi olmadan toplumun refahı ve üstünlüğü olamayacağına göre insanın, düşüncelerinin

oluşturduğu görünmez ideleri başkalarının da anlaşılır kılabilmek için, duyulara hitap eden bazı dış göstergeler bulması gerekliydi. Locke'un dilin eksikliklerine önerdiği çare onun tanımlama kavramına dayanır. Karmaşık bir fikrin adı, ister öz fikri ister karışık biçim olsun, bu karmaşık fikri oluşturan yalın fikirlerle tanımlandığı sürece o adı kullanan konuşmacı dinleyicilerin bunu aynı karmaşık fikrin göstergesi olarak yorumlandıklarından emin olacaktır (TDK,2002:106).

Eksilti, bir cümleden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemini belirtir. Bu silinme sonunda cümlenin bağlam içindeki anlaşılabilirliği kaybolmaz. Her dilde, kendi kullanım olanaklarından yararlanılarak, birden çok cümleyi, birbirlerine bağlı olarak daha kısa söyleme biçimi vardır. Bunlar eksilteli yapı olarak tanımlanır. Yazınsal bir sanat olarak eksilteli anlatımda, cümlenin bazı öğeleri söylenmemiştir. Eksilteli anlatım, anlam kaybına yol açmamak koşulu ile bir cümle içinden zamanla bazı sözcükleri atma işidir ya da kullanılmayışları anlatımda eksikliğe neden olmayacak sözcüklerin düşürülmesidir. Eksilteli anlatım kullanılan bağlama ilişkin bir durumdur. Özellikle konuşma dilinde, iletişim için gerekli olmayan her şeyi atarız. Eksilteli yapıların gerek dilbilgisel açıdan, gerekse mantıksal açıdan doğru kurulmuş olması gerekir. Özellikle konuşma dilinde hiç dikkat etmeden yapılan bu tür yanlış kullanımlar sıklıkla olabilmektedir (Günay, 2003;68).

Bazı dilbilgisi uzmanları ve dilbilimcilere göre her dilde genelde eksilteli olarak söylenen yapılar bulunur. Bu durumu için karşılaştırma ve dilek-koşul kipi örnek verilir. Sözbilimdeki kuruluşla ilgili betilerde (fr. *figure de construction*) eksilteli anlatımlar vardır. Bu tür betiler için devriklik (fr. *inversion*), eksilti (fr. *éclipse*), eksik kapsama (fr. *zeugme*) ve caymaca (fr. *anacoluthie*) betileri örnek verilir. Devriklikte cümle öğeleri arasında yer değiştirme söz konusudur. Bu yer değiştirmede bazı öğeler silinebilir. Eksilti söz sanatında, dilin daha kısa kullanımı vardır. Eksik kapsamada, önceki cümlede açıklanmış bir sözcük ya da sözcük grubunu yeni cümlede yinelememe biçimindeki eksik kullanımı belirtir. Ya da iki sözcük ya da sözcük grubunu mantıksal olarak aynı eyleme bağlama biçimindeki dil kullanımıdır. Caymaca söz sanatında; cümlenin, başlamış bulunan bir kuruluşu bırakıp, sözü başka bir kuruluşla bitirme biçimindeki eksik kullanımı belirtir (Günay, 2003;68).

İletişimde zamandan tasarruf, dilin tekrardan hoşlanmayışı, en az çaba ilkesi gibi nedenler, anlatım kısalığına yol açan etkenlerdendir. Konuşanın dinleyenin birkaç şeyleri bildiğini, konuşmayı dikkatle dinlediğini sanması ve duyduklarını doğru yorumlayabileceğini düşünmesi, konuşmalarda kimi birimlerin atlanmansa, düşürülmesine, yarım bırakılmasına yol açmaktadır. Bütün bunlara rağmen anlatımın gerçekleştiğini, iletişimin sağlandığını söyleyebiliriz. Ancak anlam bütünlüğünü bozmadan, cümlelerin bazı öğelerinin düşürülmesi ile oluşan eksilteli yapılarda iletişim sağlanmaya çalışılmaktadır. Eksiltelerin bir kısmının da, tıpkı tekrarlar gibi daha çarpıcı daha etkili anlatımlara ulaşmak için yapıldığını görmezden gelemeyiz (Üstünova, 2002;111-112).

Tekrardan kaçınmanın, tekrara düşmemenin yollarından biri, eksiltidir. Yani cümledeki öğelerden biri ya da bir kısmını cümleden çıkarma işi. Eksik öğelerin oluşturduğu boşluğu, okuyucu / dinleyici iletişim yetisi aracılığıyla çok kısa süre içinde çeşitli yollarla doldurur ve ancak o zaman sağlıklı iletişim kurulabilmiş olur. Eksilteli yapı birkaç aşamada doldurulabilmektedir. Önce dinleyici / okuyucu, okuduklarını, dinlediklerini doğal dildeki ifade diline, mantık yapısına yaklaştırmaya çalışacaktır. Sonra göndermeler yoluyla belirsizlikleri gidermeye, ardından eksiksiz önerme haline getirmeye, derin yapıyı sağlıklı bir biçimde su yüzüne çıkarmaya çalışacaktır. Ne var ki bunun gerçekleşebilmesi için eksiltinin kestirilebilir, tamamlanabilir olması gerekmektedir. Kimi zaman eksiltinin giderilmesi, önceki ya da sonraki cümle yardımıyla olur; kimi zaman ise cümleden büyük birimleri gerekli kılabilir.¹¹ Eksilti CBB içinde doldurulabildiği gibi CBB'ler yardımıyla da doldurulabilir. Birkaç CBB önce verilen bilgi, gündeme getirildiğinde ortaya çıkan boşluk, eski bilgi aracılığıyla belirlenebilir. Bazen bir tek sözcük ya da ifadenin cümle niteliğinde kullanıldığını görmekteyiz. Eksiklik, hem cümlelerin dilbilgisi yapılarındaki eksikliğini, hem de eksik ögenin anlamını dikkate almak kaydıyla giderilebilecektir. Eksik ögenin dilbilgisi özelliği, anlamı CBB' deki önceki / sonraki cümlelere dayandığından göndermeler yardımıyla ortaya çıkacaktır. Demek ki, eksilteli cümleler -CBB' deki diğer cümleler sayesinde- anlamca tam bir yargı bildirdiklerinden cümle niteliğini korumaktadırlar (Üstünova, 2002;111-112).

---

¹¹ **Cümleden büyük birim** terimi, dilbilimde kullanılan, dilce, sözce, metin, text karşılığında alınmış ve kısaca **CBB** diye gösterilmiştir.

Türkçede eksiltili yapılar metin oluşumunda metne çeşitli anlam özellikleriyle katılırlar. Bu durum, metinlerde *bütün-yapı* göz önüne alındığında, metin üreticilerin tercihleri ve özel dil kullanımlarıyla ilgili olarak ortaya çıkar. Öte yandan eksilti, metin bağlamında *bütün-yapı*'nın ortaya çıkmasında metin çözücünün etkinliğe ihtiyaç duyar. Bu yönüyle de metnin anlamlandırma sürecinde metin üretici ile çözücü arasındaki ortak anlam alanına işaret eder (Özkan, 2004; 180).

Türkçede eksiltili yapılar şu şekilde oluşmaktadır: **a.** Yüklem, yani yüklemi kuracak eylem ya da eylemsi özne gerektirir. **b.** İyelik ögesi, tamlayan öge gerektirir. **c.** Özne ve tamlayan ögenin sözcüksel olarak gerçekleşmediği yapılarda yüklem kişisayılı belirtilicileri özneyi, iyelik ögesi de iyelik belirleyicileri ile tamlayan ögeyi belirler. **d.** Geçişli çatıdaki yüklem nesne gerektirir. **e.** Belirteç yüklem gerektirir. **f.** Nesne ya da yüklem sözcüksel olarak gerçekleşmediği yapılarda sırasıyla yüklem ve belirtecin kendisi, her ikisini de sözdizimsel olarak belirler (Özkan, 2004; 180).

Türkçede eksiltili yapılar şu şekilde oluşmaktadır:

- a) Özne Eksikliği
- b) Yüklem Eksikliği
- c) Nesne Eksikliği
- d) Tamlayan ve Tamlanan Eksikliği
- e) Tümleç Eksikliği

Özne eksiltili ve *tamlayan eksiltili* kullanımların ortaya çıkmasında eylemlere gelen kişi ekleri etkili olmaktadır. Eylem çekimlerinde belirtilen kişi öznenin ve tamlayanın eksiltilmesine zemin hazırlamaktadır. Eylemlere gelen kişi eklerinin yanı sıra aynı duruma iyelik ekleri de sebep olabilmektedir. Söylem düzlemine çıkarılmayan özne ve tamlayan, böyle eksiltili yapıyla metin çözücüye sunulmakta, böylelikle de metinsel bağdaşıklık sağlanmaktadır. Bu tip eksiltili kullanımlar aynı zamanda metinde eski bilginin tekrarını da önlemektedir (Özkan, 2004; 180).

13. EKSİLTİLİ YAPILARA YÖNELİK TESPİTLER

Eksiltili yapıların doğru yerde kullanılmasıyla daha akıcı daha nitelikli anlatımlar ortaya çıkar. Eksiltili yapı, hem fazla kelime tekrarıdan kaçınmak hem de

az sözle çok şey anlatmak için kullanılan bir yapıdır. Eksik unsur ya önceki cümlede ya da sonraki cümlede verildiği için bu yapı anlam kargaşasına yol açmaz. Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU da “Yaban” romanında eksilteli yapıları oldukça usta bir şekilde kullanmıştır. Bu romanda, *özne eksikliği, yüklem eksikliği, nesne eksikliği, tamlayan ve tamlanan eksikliği, tümleç eksikliği* bizim inceleyeceğimiz eksilteli yapı türleridir.

13.1. Özne Eksikliği:

Özne, cümlenin asıl öğelerinden biri olup cümlenin olmazsa olmazlarından. Kerime Üstünova, dilin tekrarı sevmediğinden bahseder ve Türkçede özne atma eğiliminin olduğunu, birinci ve ikinci kişi adlarından oluşan öznelerin çoğu kez düştüğünü söyler. Ona göre asıl unsur olan özne sadece yüklemdeki şahıs ekidir, baştaki özne sözcüksel tekrardır, söylenmese de olur. Vurgulama isteğimize göre söyleriz veya söylemeyiz. Karaosmanoğlu da, “Yaban” romanında eksik özne yapısını sıkça kullanmıştır. Kullanılan bu yapıyı aşağıda örneklerde açıklayacağız.

13.1.1. Roman Kahramanlarına Yönelik Olarak Yapılan Özne Eksikliği

Bir ulusun dilinin zaman içinde değişebildiği göz önünde bulundurulunca, yüklemdeki kişi işaretlerinin eke dönüştüğünü, ardından bir ekleşme yaşandığını, dilin gelişmesiyle birlikte tekrardan kaçınmak amacıyla baştaki adilin düşme eğilimi gösterdiğini anlamak zor olmamaktadır. Birinci kişi adilleri, konuşan / anlatan kişiler; ikinci kişi adilleri, dinleyen kişileri belirtirler ve bunlar konuşma ortamının birer parçasıdır. Yüklemde var olan kişi işaretleri aracılığıyla bu özneleri belirtmek çok kolaydır. Çünkü onlar söylenmese bile, yüklemde temsilcileri yani göstergeleri vardır. Ulaşılan kişi adilleri, cümle düzeyinde özne eksiltisini giderecektir. Cümlede özne ayrıca vurgulanmak istendiğinde, birinci ve ikinci kişi adilleri cümlenin yüzey yapısında yer alırlar. Üçüncü kişilerin oluşturduğu özneler ise, dinleyenin dışındaki bir şeyleri de anlattığından diğerleri kadar düşmezler.

Düştüklerinde ise, bu tür öznelerin göndermede buldukları birimler, çeşitli dilbilgisi verileri yardımıyla çözümler (Üstünova, 2002;104).

- (**Ahmet Celâl-Ben**) Bir kulaç, kara toprak içinde filizimi sürmek, dal ve budaklarımı aydınlığa doğru uzatmak, meyvemini vermek için Allah'ın rahmetini bekliyorum (67/8-9).

- (**Ahmet Celâl-Ben**) Yardana sığınıp sol kolumun bütün gücüyle kırıl suratına bir tokat akşettim (165/28).

Ahmet Celâl, Birinci Dünya Savaşında sağ kolunu kaybeden, kimi kimsesi olmayan bir gazidir. Roman Ahmet Celal'in ağzından, onun hayatının bir kesiti şeklinde aktarılmıştır. Ahmet Celal, savaştan sonra Mehmet Ali isimli bir eri tarafından onun köyüne getirilmiştir. Bu köyde yaşadığı olayları, aydın-köylü çatışmasını bir günlük haline getirmiştir. Burada Ahmet Celal aydın kesimi temsil eder. Yukarıdaki örneklerde, kahramanın kendi yaptıklarına ve düşüncelerine dair anlatımları söz konusudur.

“Yaban'ın Celal'i münevver bir İstanbul çocuğudur. Yetişiş tarzı köye gitmesini icap ettirecek gibi değildir. Zorla götürüldüğü kabul olursa bile ilk intibaksızlıkla kaçması gerekirdi. Katı realite önünde barınamayacak bir romantiktir. Kendini utangaç, sıkılğan ve beceriksiz hisseder.” (Akı, 2001;175-176)

- (**Mehmet Ali**) Bana bakıyor, fakat hiç tanımıyor gibi (53/17).

- (**Mehmet Ali**) Nihayet tâ yanına yaklaşip neler olduğunu sorunca, mahzun ve küskün önüne baktı (53/18).

- (**Mehmet Ali**) Şevkli bir savaşçı kesilmediyse bile tevekküllü bir asker tavrını aldı (54/27).

- (**Mehmet Ali**) O vakitten, bunun ne kadar imkânsız olduğunu düşündüğü için midir ki, öyle susup gülümsüyordu (20/18).

Mehmet Ali, Ahmet Celal'i savaştan sonra ona acıdığı için kendi köyüne getiren erdir. Mehmet Ali, köyüne getirdiği komutanına kendi evlerinin yanında kalacak yer ayarlar. Mehmet Ali, sakın içine kapanık biridir. Komutanını köyüne getirir fakat bundan sonra onunla pek ilgilenmez. Fakat saygısını ona karşı her zaman korur.

- **(Emine)** Omuzlarını silkti. Başını yana çevirdi (85/7).
- **(Emine)** Elin yabanına ben varmam demiş (105/11).
- **(Emine)** Ürkek bir dikkatle babasına bakıyor ve ara sıra gözü bana kaydıkça, başörtüsünün ucuyla yüzünün yan tarafını örtüyor (138/30).
- **(Emine)** Biteviye, duruşunu değiştiriyor; hatta yan bir poz alıyor, kâh büsbütün arkasını çeviriyor, kâh Bekir Çavuş'u siper alıyordu (139/18–19).

Babası o çok küçükken askere gitmiş ve annesi de bu olaydan sonra başkasıyla kaçmış olan Emine, halasının yanında büyümüş, mahcup, utangaç, çekingen, ürkek bir köylü kızıdır. Emine, Ahmet Celal için her zaman bir sevgi bir umut kaynağı olmuştur. Fakat Ahmet Celal, Emine için elin yabanından öteye bir şey olmamıştır. Yetişme tarzı ve halasının da baskısıyla Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail ile evleniyor.

- **(Salih Ağa)** Benim hesabıma ekilip biçilen Zeynep Kadının tarlasından iddia ettiği ortaklık hakkını, bir gece, hiçbirimizin haberi olmaksızın kaldırıp götürdü (71/21–22).
- **(Salih Ağa)** Meğer, birkaç gün önce bu işi yapacağını haber vermiş imiş (71/28).
- **(Salih Ağa)** Meydanlıkta, kahvenin çardağı altındaydı (72/26).

Salih Ağa, köyün zenginlerinden ve ileri gelenlerindedir. Fakat kılık kıyafeti dilenciden farklı değil. En soğuk günlerde bile çorapsız dolaşan Salih Ağa'nın ayak parmakları onun tüm psikolojisini açıkça ortaya koymaktadır. Köyde onun sözü çok önemlidir. Köylüler mali işlerini Salih Ağa'ya danışır onun sözünü tutarlar.

- **(Zeynep Kadın)** Herkese sert sert bakıyordu (54/8).
- **(Zeynep Kadın)** Yavrusunu savunmaya hazırlanmış bir dişi kurt gibiydi (54/9).

Zeynep Kadın, Mehmet Ali'nin annesidir. On iki yıldır dul olan bu kadın ailenin reisidir. Fiziksel olarak çok güçlüdür. Kendi yetiştirdiği ürünlerini boz eşeğe yükleyip pazara götürüp orda satar. Öfkelenildiği zaman gözü bir şey görmeyen, önüne geleni kırıp döken bir kadındır. Bir defasında İsmail'i döverken kimse onu elinden alamamış.

- **(Süleyman)** Deha, aha... gibi şeyler söylüyor (65/21).

- (**Süleyman**) Bir defa, Cennet'i bulmak için haftalarca köy köy dolaşmış (90/12).

- (**Süleyman**) Henüz kadından umudunu kesmemişti (91/27).

Süleyman da, o köyde yaşayan garip, saf, karısı Cennet'in sözünden çıkmayan bir köylüdür. Karısı Cennet ilk evlendiği günden itibaren onu kandırıp kullanmıştır. Süleyman karısını çok seven köylülerin karısı hakkında söylediklerini duymazdan gelen saf bir âşıktır. Ahmet Celal ile arası iyidir. Fakat karısı onu terk edip gidince hastalığa tutulur ve ortadan kaybolur. Uzun süre sonra geri dönünce ona yine Ahmet Celal sahip çıkar.

- (**Cennet**) Soluğu çeşme başında alır (52/28).

- (**Cennet**) Göğsünün birkaç düğmesini, mahsus açık bırakmıştır (52/30).

- (**Cennet**) Ve viranenin taşlarından biri üstüne dikilip iki elini böğrüne dayar (52/15).

Cennet, o köyde bulunan tüm kadınlardan çok farklıydı. Köyün kadınları çekingen, ürkek, erkekleri görünce kaçan fakat gün boyunca birçok iş yapabilecek kuvvette dayanıklı tipler. Fakat Cennet, elleri kınalı, kaşları rastıklı, dilinde sürekli bir şarkı ile göğsünü gere gere her yerde rahatça dolaşabilen bir kadındır. Bu rahatlığından dolayı Süleyman'ı korkmadan aldatıp sonra da başkasına kaçmıştır.

- (**Salih Ağa'nın kambur oğlu**) İşte kızın önüne geldi durdu. Ona bir şeyler söylüyor (70/22).

- (**Salih Ağa'nın kambur oğlu**) Etrafına bakındı, sonra yine dönüp kıza bir şeyler mırıldandı (70/24).

Salih Ağa'nın haylaz, hastalıklı oğludur. Ahmet Celal onu pek sevmez.

- (**İsmail**) Bazen, ortadan büsbütün kayboluyor (78/3).

- (**İsmail**) Eskiden sigara içmezdi (78/21).

- (**İsmail**) Şimdi sabahtan akşama kadar durmaksızın, sigaralarımından alıyor (78/22).

- (**İsmail**) Evin içinde, köyün içinde, adeta, muzır bir yaratık halini aldı (93/11).

İsmail, Mehmet Ali'nin küçük kardeşidir. İsmail, henüz yaşı küçük olmasına ve yaşlılarının oyun oynamasına rağmen o bir yetişkin gibidir. Fiziksel olarak Ahmet

Celal onu bir çüceye benzetir. Köye ilk geldiği zamanlarda İsmail'e acıyan ona harçlık ve sigara veren Ahmet Celal daha sonraları Emine'nin onu tercih etmesinden dolayı ona kin beslemiştir. Emine'nin kendisini değil e İsmail'i tercih etmesi Ahmet Celal'i hem çok üzmüş hem de utandırmıştır.

- (**Bekir Çavuş**) Böyle söyleyerek büsbütün başka konulara geçti (103/21).

- (**Bekir Çavuş**) Bir süre düşündü, taşındı (104/4).

- (**Bekir Çavuş**) Ve sırayla, bütün bulunduğu yerleri sayar (32/17).

Bekir Çavuş, yirmi üç sene askerlik yapmış, bu esnada çok yer gezip görmüş ve sürekli bununla övünen biridir. Köylülerin cehaletini köyden dışarı çıkmamalarına bağlamaktadır. Ahmet Celal'in anlaştığı kişilerden biridir. Uzun uzun sohbet ederler, dertleşirler. Hatta Ahmet Celal, evlenmek isteğini de Bekir Çavuşa açar ve ondan yardım ister.

- (**Şeyh Yusuf**) Rahatı kaçmış bir adam huzursuzluğuyla başını kaldırdı (47/25).

- (**Şeyh Yusuf**) Hastaları okur üfler. Bize güzel öğütler verir (46/19).

Şeyh Yusuf, her yıl düzenli olarak köye gelip gidiyor. Köylülerin gözünde mübarek, büyük bir adam. Her yıl gelen Şeyh, köylülere dualar okuyan, hastalıkları okuyup üfleyen, öğütler veren, yol gösteren sonra da bunların karşılığında köylülerden hediyeler alan biridir. Şeyh Yusuf, romanda üfürükçü tabir edilen, gariban köylü insanları sömüren, fırsatçı biridir.

- (**Emeti Kadın**) Tekrar iki büklüm olup kalıyor (177/5).

- (**Emeti Kadın**) Bütün bunlar yalan desem sözüme inanacak mı ? (122/15)?

Emeti kadın, Ahmet Celal'in işlerine bakan, yemeğini, temizliğini yapan o köyden bir kadındır. Emeti kadının Hasan adında bir de torunu vardır.

- (**Hasan**) Şaşkın şaşkın yüzüme bakıyor (115/27).

- (**Hasan**) Gözlerini açıp şaşkın şaşkın etrafına bakındı (174/5).

Emeti kadının torunu olan Hasan, köyün koyunlarını güden yetim bir cocuktur. Ahmet Celal, Hasan'ı zamanla çok sevmiş ve ona çok bağlanmıştır. Fakat Hasan, düşman askerleri tarafından çok acımasızca öldürülmüştür.

- (**Şerif Çavuş**) Hemen kalkıp yürümeğe başladı (140/21).

Emine'nin on yıl önce askere giden ve aniden askerleriyle birlikte köye gelen babasıdır. Şerif Çavuş, köye döndüğünde kızını tanımamıştır. Savaş yıllarını çok sıradan bir olay gibi bir çırpıda anlatan Şerif Çavuş, köyüne döner ve bir daha onu gören olmaz.

13.1.2. Sözcüklere Yönelik Olarak Yapılan Özne Eksikliği

Cümlelerin temel öğelerinden biri olan özne, sadece kişi adlarıyla değil diğer sözcüklerle de verilir. Aşağıda genel sözcüklerle yapılan özne eksikliğine örnekler vereceğiz:

- **(Köylü kadınları)** İhtimal ki, çok da fena kokarlar (35/14).
- **(Düşman askerleri)** Irza, namusa da dokunuyorlar mı, Emeti Kadın (162/26)?
- **(Nöbetçi asker)** Sanki dudaklarımın kıvılcımdasından bir mana çıkarmağa çalışmış gibi dik dik yüzüme baktı (163/4).

Türkçe sözcük atmaya meyilli bir dildir. Her cümlede özne tekrar edilmez. Önceki ifadelerden cümlelerin öznesi okuyucunun zihninde kendiliğinden oluşur. Bu yapıda cümlede anlam bütünlüğü bozulmaz. Anlam bütünlüğü bozuluyorsa o cümlede anlatım bozukluğu vardır. Yukarıdaki cümlelerde özne açıkça verilmemiştir. Fakat önceki cümlelerden ve konunun akışından cümlelerin öznesini rahatlıkla anlayabilmekteyiz. Sözcük öbeklerinin özne olarak kullanıldığı bu cümlelerde özne kullanılmamıştır.

- **(Biz-düşman askerleri)** Lakin işte görüyorsunuz ki geldik. Ve isteseydik daha ileriye gidebilirdik (184/24-25).
- **(Porsuk Çay'ı)** Elinizi bir soksanız günün hangi saatinde ve hangi mevsiminde olursa olsun bir cerahat gibi ılıktır (29/26-27).
- **(Köylüler)** Bana, bir mahkum, bir idam mahkumu bir ukubete çarpılmış lanetleme adam gibi bakıyorlar (49/2-3).
- **(Yabani çiçek)** Bari güzel kokuyor mu? (59/249).

Özne eksikliği romanın tümünde yer yer karşılaştığımız bir yapıdır. Özne eksikliğinin kullanıldığı cümlelerde özneler kimi zaman kişi kimi zaman yer kimi

zamanda herhangi bir nesne adıdır. Yakup Kadri, bu romanda özne eksilteli yapıları genellikle roman kahramanlarına yönelik yapmıştır.

13.2. Yüklem Eksikliği

Cümlede iş, oluş, kılış, düşünce, duygu, imge, yargı... anlatan sözcüktür (Gencan, 2001;103). Yüklem, cümlenin temel taşıdır. Yüklem söylenmediği zaman cümlede büyük bir boşluk olur. Fakat eksik olan bu öge bir önceki cümlede verilerek onun tamamlanması okuyucunun muhayyilesine bırakılır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “*Yaban*” romanında, yüklem eksikliğini usta bir şekilde kullanmıştır. Genellikle eksik bıraktığı yüklem yerine üç nokta koyarak bu yapıyı kullanmıştır.

13.2.1. Noktalama İşareti ile Yapılan Yüklem Eksikliği

Yüklem eksikliği bazen noktalama işaretleriyle bazen de okuyucunun hayal gücüyle durumdan yola çıkılarak tespit edilmesi sağlanır. Karaosmanoğlu, yüklem eksikliğini genellikle üç nokta kullanarak okuyucuya vermek istemiştir.

- Kolu yok bir herif...(var).(114/24).
- Ve arkamda hiçbir kimse bırakmayacağım. Ne bir dost ne bir sevgili...(bırakmayacağım) (133/23).
- Bu ne demek? Ne başı var ne kıçı...(var) (134/13).
- Bir su. Aman, bir su...(verin) (136/26).
- Uzun, narin ve küçücük ayaklar... (var) /139/8).
- Afacan kollar arasında bir çocuğun sıyrılıp çıkmak isteğini hatırlatan bir bakış...(attı) (140/10)
- Dur be! Nereye gidecekti bunlar? Polatlı Polatlı...(ya gidecekler) (141/3).
- Top sesleri veya gök gürültüsü...(var) (145/32).
- Askerlerin kavgası...(var) (146/4).
- Bunları bırakıp nasıl gitmeli? Yılın bütün ürünü...(yığılmış duruyor) (147/25).

- Mehmet Ali: “Gel beyim, seni bizim köye götüreyim,” dediği vakit, bu köyü, kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm. Hatta Mehmet Ali'nin evini, hatta bu odayı, hatta bu delikten seyrettiğim manzarayı...(görmüştüm) (17/17–19).
- Fakat ona bir türlü rastlayamadım. Nihayet bir gün... (rastladım) (49/17).
- Hasan, bu tarafa gel. Hasan bu tarafa...(gel) (145/10).
- Önce, birkaç elektrik fenerinin muhtelif noktalarına çevrilmiş ışıkları...(vardı) (175/9).
- İki küreğinin ortasında bir küçük nokta. Bir küçük ve siyah delik...(vardı) (177/28).

Yukarıdaki örneklerde, yüklem eksikliği, yüklem bulunması gereken yere üç nokta (...) koyularak verilmiştir.

- Burada ise, yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba, yalçın gerçek (var)! (29/20).

Bu örnekte ise yüklem yerine ünlem (!) işareti koyularak eksiklik verilmiştir.

- Ya sonra (ne olacak) (64/9)?
- Ya anası babası (istiyor mu) (65/12)?
- Hep büyükler oraya toplanmış. - Büyükler mi (toplanmış) (74/28)?
- Bir gün, Bekir Çavuş, bana bilmem nerenin suyundan, yemişinden bahsederken, sordum. – Ya kadınlar (nasıl) (33/5)?
- O nereden biliyor, o nereden (biliyor) (162/30)?
- Bu eşyaları saracak bir şey (arıyoruz), dedi (177/17).

Yukarıda verilen örnekler, roman kahramanlarının karşılıklı konuşmalarından alınmıştır. Soru cümleleri olan bu örneklerde yüklem verilmemiştir. Cümlenin sonunda kullanılan soru işareti (?) ile okuyucu cümleyi tamamlayabilmektedir.

- Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hatta merhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin (böyle oldu) (19/16)?
- Arkamda ne bırakmışım ki öyle hüzünleniyordum? Bir yurt mu (bıraktım)? Bir sevgili mi (bıraktım)? Hayır, hiçbir şey, hiç kimse

(bırakmadım) (23/5–6).

Bu örneklerde ise Ahmet Celal kendi kendine konuşmaktadır. Buradaki insanların sağ koluna karşı olan duyarsızlıklarının sebebini aramaktadır. Ahmet Celal'in bu dünyada kimsesi yoktur, yapayalnızdır. Kendisiyle sitem dolu bir iç konuşma yaşıyor.

- Nereye (gitmişler)? (163/9)
- Nereye (kaçalım)? (189/15)
- Nasıl (gitmişler)? (163/9)
- Nerede (söyleyeyim)? (167/27)
- Ne zaman (söyleyeyim)? (167/27)
- Nereden (geliyorsunuz) böyle? (134/18)

Soru bildiren tek kelimelik cümlelerde yapılan yüklem eksikliği, yukarıdaki örneklerde görülmektedir. Zaman, mekân ve durum bildiren bu soruların yüklemeleri, kendilerinden önceki cümlelerden yola çıkılarak çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Herhangi bir anlam karmaşası yoktur.

13.2.2. Tasvir Edici Anlatımın Kullanımıyla Yapılan Yüklem Eksikliği

Yakup Kadri, romanında genellikle noktalama işaretinden faydalanarak yüklem eksikliği yapısını kullanmıştır. Fakat bazen de doğrudan bu yapıyı vermiştir. Özellikle gördüğü şeyleri tasvir ederken anlatımı daha ahenkli kılmak için yüklemi söylememiştir. Bazen gördüğü bir manzarayı, bazen de gördüğü kişileri tasvir etmiştir. Aşağıda “Yaban” romanında tespit ettiğimiz tasvir edici anlatıma yönelik olarak yapılan yüklem eksikliklerine değineceğiz:

- Kimi yatağın üstünde yan yana (duruyor), kimi bir küçük çocuk gibi benim kucağında (duruyor), kimi bir iskemlede tek başına (oturuyor), kimi ayakta (duruyor), kimi pencerenin kenarında dirseğine dayanmış (22/6–8).

Yukarıdaki örneklerde virgülle bağlanan cümlelerin yüklemeleri verilmemiştir. Kahramanın hayal dünyasını yansıtan bu cümleler eksilteli yapıyla adeta bir nazım havasında verilmiştir. Ahmet Celal okuduğu kitaptaki kahramanlarını kendi gözünde canlandırırken, onları sanki aynı evde yaşayan kişiler olarak anlatmıştır.

- Bir su, bir yeşillik (var) (32/28).
- İşte biraz uzakta Zeynep Kadın'ın küçük kaya parçasını andıran kafası (duruyor) (166/17).
- İşte, yanında kızlarından biri (duruyor) (166/18).
- Dudaklarında takallüs (kasılma) yerine rahat bir gülümseme, bir güzel rüyaya dalmış adamın gülümsemesi (vardı) (179/9).
- Emine'nin duru ve solgun yüzü üstünde, bunlar alevden iki ses gibi (duruyor) (189/19).
- Her şey tas kesilmiş gibi. Ne bir ses, ne bir hareket (vardı) (86/32).
- Beni görünce, gene o yabani geyik tavırları... Gene o, ağaçların arasına saklanmalar koşmalar (başladı). Dönüp arkaya bakmalar (başladı) (61/3-4).

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi yazar kahramanlarının içinde bulunduğu ruhsal durumları ve o anki durumlarını anlatırken cümlelerin yüklemelerini vermemiştir. Okuyucu tarafından bu verilmeyen yüklemeler kolayca anlaşılacaktır. Metnin akışına akıcılık veren en önemli eksilteli yapılardan biri yüklem eksikliğidir. Yakup Kadri, “Yaban” romanında eksilteli yapıları ustaca kullanmıştır.

13.3. Nesne Eksikliği

Öznenin yaptığı işten doğrudan doğruya etkilenen varlığı gösteren kelimeler veya kelime gruplarıdır (Kocaoğlu, 2006: 125). İsim cümleleri yalnız vasıf, oluş ve durum bildiren yargı öbekleri olduklarından nesne almazlar. Nesnelere, yüklem belli bir kişiyi veya şeyi etkilediğinde *belirli nesne*, belirtilmemiş bir kişi veya şeyi etkilediğinde *belirsiz nesne* olarak ikiye ayrılır (Banguoğlu, 2004:527).

Karaosmanoğlu, romanda nesne eksikliğini kullanmıştır. Aşağıda örnekler verilerek nesne eksikliği kullanım şekilleri açıklanacaktır.

13.3.1. Sözcüğün İfade Edilmediği Nesne Eksikliği

Nesne, cümlede eylemin bildirdiği işten etkilenen ögedir. Bu öge bazı cümlelerde, nesne alabilecek cümlelerde, bilerek söylenmez. Bu eksiklik cümlede

anlamsal bir boşluğa sebep olmaz. Aşağıda “*Yaban*” adlı romanda nesne eksikliğinin yapıldığı örnekleri vereceğiz:

- Onu ben biçeceğim. (ürünü) Ben kaldıracığım (63/27).
- Gelecek yıl, ona sormadan, (tarlayı) sürmeğe başlayacağım (63/28).
- Halasının yanında oturur. O da vermezse (kızı) kaçırırım (65/13).
- Geçen gün, aldığım İstanbul gazetelerinde (bunu) okudum (66/12).
- Şimdi (kuyuları) açsam diplerinde bir tane arpa bulamazsın (75/17).
- Size verdiğimiz hesap pusulalarını da iyi saklayın. Dönüşte (parayı) öderiz (163/12).
- Evet, kimseler (bizi) görmesin. Kimseler (bizi) işitmesin (168/24).
- (Defteri) Bütün uzunluğunca, gömleğimin altına, göğsümün üzerine yerleştirdim (180/9).

Yukarıda tek sözcük şeklindeki nesnelere ifade edilmediği örnekler verilmiştir. Bu cümlelerdeki eksik verilen nesnelere daha önceki cümlelerde verildiği için verilmemiştir. Bu eksikliği okuyucuyu fark ederek tamamlanması sağlanmıştır.

13.3.2. Sözcük Öbeğinin İfade Edilmediği Nesne Eksikliği

Nesne, sadece bir sözcük olabildiği gibi sözcük öbeklerinden de oluşabilmektedir. Nesne eksikliği bu sözcük öbeklerinin söylenmemesi şeklinde de verilmektedir.

- Arkasından koşup (Salih Ağayı) yakaladım (63/1).
- (Mehmet Ali'nin oğlunu) Ben görmedim (64/26).
- Ben (bizim müdürü) gördüm, diye mırıldandı (74/299).
- Fakat (Şeyh Yusuf'u) giderken gördüm (48/25).
- Görsem (Emine'yi) tanımam ki (136/3).

Yukarıdaki örneklerde eksik olarak verilen nesnelere sözcük öbeklerinden oluşmaktadır. Bu öbekler romandaki kahramanlardır. Önceki cümlelerde verilen kahraman adları bu cümlelerde eksik olarak verilmiştir. Fakat bu eksiklik her hangi bir anlam kargaşasına yol açmamaktadır. Okuyucu kastedilen kişileri zihninde tamamlayabilmektedir.

- Ben (bütün bu dünya işlerini) sormadım. Emme soranlara demiş (122/4).

- Kuşlar nasıl sevişir? Kediler nasıl sevişir? (nasıl seviştiklerini)
Biliyorum (35/3).
- Şu halde, (kağıtları) niye saklıyorsun. - Ey herkes (Rumca yazılı
kâğıtları) saklar. Ben de (kâğıtları) saklarım (162/14).
- Vallahi (ne yapacağımı) bilmiyorum (131/18).
- Nereye gitti. Hiç kimse (nereye gittiğini) bilmiyor (148/28).

Verilen örneklerdeki nesne eksikliği belirtili nesne eksikliğidir. Öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen nesne yüklemine hemen yanındadır. Aralarında –de,-dahi bağlaçlarından başka bir kelime girmez. Nesne eksikliği cümlede herhangi bir bozukluğa yol açmaz.

13.4. Tümleç Eksikliği

Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır. Bu öge, bazı cümlelerin zorunlu, bazılarının da yardımcı öğeleridir (Karahan, 2007;33). Dolaylı tümleçler, fiil cümle ve cümleciklerinde bulunurlar; isim cümle ya da cümleciklerinde bulunmazlar. Bununla birlikte, yüklemi bir fiilimsi veya fiilimsi niteliğinde bir kelime olan, isim cümle ve cümlecikleri de dolaylı tümleç olabilir (Akın, 2005:49).

Tümlecin cümlede söylenmemesi anlamsal açıdan boşluğa sebep olmaz. Önceki veya sonraki cümlelerden yaralanarak bunları kolayca tespit edebiliriz. “*Yaban*” romanında yapılan tümleç eksikliklerini aşağıda örneklerle vereceğiz:

13.4.1. Uzaklaşma Tümlecine Yönelik Tümleç Eksikliği

Cümlede ayrılma, çıkma bildiren sözcük ya da sözcük gruplarından oluşan tümleç ayrılma tümlecidir. Kimi durumlarda yazar, tümleci kullanmaz. Fakat bu tümleci anlamak zor değildir. Diğer cümlelerden tümlecin ne olduğu zaten okuyucunun zihninde yer bulur.

- Camı açıp (pencereden) haykırıyorum (89/19).
- Nefesim tıkanarak (pencereden) çekiliyorum (89/22).

- Şakaklarım terden sırsıklam, başımı (pencereden) dışarı uzatıyorum (123/19).

Yukarıda verdiğimiz örneklerde ayrılma bildiren tümleç eksilti olarak verilmiş, sözcük söylenmeyerek okuyucu tarafından tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bütün örneklerde ortak olan özellik evin bir bölümünden ayrılma bildirmesidir.

- Mehmet Ali bana hiçbir şey söylemeden, (arabadan) aşağıya atladı (23/9).

- Bir başka defa, (uçaktan) yere birtakım kâğıtlar attılar (125/28).

Bu örneklerde ayrılma ekinin (-den, -dan) eklendiği sözcükler taşıtlardır. Bu sözcükler cümle içinde söylenmemiştir. Önceki cümlelerde verilen bu taşıtlar bu cümlelerde eksik bırakılarak yapı farklılığı sağlanmıştır.

- Memleketin büyüklerini, akıllı adamları (İstanbul'dan) alıp Malta adasına sürdüler (27/2).

- Boş ve lüzumsuz feza içinde, (buradan) hiçbir kuşun geçtiğini görmedim (29/30).

- Şeyh Yusuf (köyden) gitti (48/29).

- Bazı uykumun içinde, birtakım Rumca sesler işiterek (uykudan) sığıyorum (123/17).

- Hepimiz, heyecanla (oturduğumuz yerden) ayağa kalktık ve yola doğru yürüdük (134/2).

Yine verdiğimiz örneklerde ayrılma tümleci eksik olarak verilmiştir. Bu ayrılma tümleçleri şehir, herhangi bir mekân veya genel anlamda bahsedilen yerlerdir. Tümleçlerin eksik bırakılması cümlede herhangi bir anlam bozukluğuna sebebiyet vermemiştir.

13.4.2. Yönelme Tümlecine Yönelik Tümleç Eksikliği

Cümlede fiilin kendine doğru yaklaştığını, yöneldiğini ifade etmek için ismin hal eklerinden yönelme ekini (-e, -a) alan, sözcük ya da sözcük gruplarının ifade ettiği tümleçtir. Yönelme durumu, bazen kişiye, bazen yere, bazen de herhangi bir nesneye olabilir. Bu ek isimleri fiillere bağladığı gibi isimleri edatlara da bağlayabilir. Yönelme tümleci bazı cümlelerde verilmez. Eksik yapı olarak karşımıza

çıkar. Aşağıda, “Yaban” romanından almış olduğumuz *yönelme tümlecine yönelik tümleş eksikliğine* örnekler vereceğiz:

- Bekir Çavuş’u elimini tersiyle bir kenara itip tekrar (Salih Ağa’ya) saldırdım (166/6).
- Başımı bir hışımla (İsmail’e) çevirdim (84/9).
- Müfreze, dolambaçlı ve tozlu yol üzerinde, dağınık bir yürüyüşle, döne dolaşa (Bekir Çavuş ve Ahmet Celal’e) yaklaştı (134/11–12).

Yönelme bildiren ismin hal eklerinden –e, -a eklerini alan tümleşler yukarıdaki örneklerde isme yöneliktir. Örnek cümlelerde verilmeyen bu isimleri önceki cümlelerden yola çıkarak tespit etmekteyiz.

- Lütfen şu iskemleyi alın. (iskemleye) Oturun ve soracağım şeylere birer birer cevap verin (160/6).
- Bu sözü söylerken, kendim de (söylediğime) pek inanmıyordum (163/29).
- Düz yolda gibi yürüye yürüye gitseler, gene varamazlar (Ankara’ya) dedim (165/10).
- Derken, Bekir Çavuş (yanımıza) geldi, bana yaklaştı (166/2).
- Suratımı asıp önüme baktım. Subay (konuşmaya) devam ediyor (184/20).
- Şu halde, bunlar, diyorum, (oraya) ne yapmağa gittiler (122/25).
- Akşama doğru, bana sessizce veda edip (mevzilerine) gittiler (131/31).

Bütün cümlelerde yönelme tümleci eksikliği söz konusudur. Bu tümlecin eksik bırakılması cümleye yapısal ve anlamsal bir bozukluk katmamıştır. Bu sözcükler tespit edilirken önceki cümleler dikkate alınmaktadır.

13.4.3. Bulunma Tümlecine Yönelik Tümleş Eksikliği

Fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durumdur. İlgili ada +DA eki getirilerek karşılanır. Bu ek çeşitli kullanılış biçimleri dolayısıyla adı fiile zamanda bildirme, zarf tümleci oluşturma, içinde bulunma, aracı olma; yaş, miktar, derece bildirme vb. görev ve ifadelerle de bağlar (Korkmaz, 2003;24). Bulunma tümlecini yazar bazı

cümlelerde söz tekrarından kaçınmak için söylemez. Anlamsal bozukluğa yol açmıyorsa eksilteli yapıdır. Diğer türlü anlatım bozukluğu sayılır.

- Bu zebanilerle (kabirde) düşüp kalktı (161/31).
- Kumandan sabahleyin erkenden köylüleri (meydanda) toplamış (163/9).
- İşte, İsmail, elleri kuşağında haylaz haylaz (orada) duruyor (166/15).
- Araba bir taşa çarpmış gibi sarsılarak (yerinde) durdu (23/8).
- (İstanbul'da) Yüzbaşı rütbesinde yabancı subaylar, sadrazamlara emir veriyor (26/33).
- (İstanbul'da) Ahaliye ise, yapılmadık cevir kalmadı (27/1).
- Boz toprak dalgaları, (burada) alabildiğine uzuyor (29/21).
- Zaten (bu köyde) bu işten iki tanesi pek seyrek yapılan, bir tanesi de hiç yapılmayan şeylerdir (31/5).
- (Bu köyde) Dere daha berrak. Fakat (köyde) artık korunun rustaî (köylü) perisinden eser görmüyorum (49/11).
- Vallahi, (köyde) bir lokma ekmek, bir tane yumurta bırakmazlar (126/7).
- Kadın (yerde) kıvrılıp yatmıştı (128/29).

Romandan alınan bu örneklerde bulunma tümleci söylenmeyerek eksilteli bir yapı oluşturulmuştur. Şehir, bulunan mekân, işaret adlı “o”nun bulunma hal eki almasıyla oluşturulan tümleçler söylenmemiştir. Bu tümleçler yüklem yerini bildirdiği için cümlede çok önemli bir yere sahiptir. Fakat bulunma tümlecine yönelik yapılan bu eksilteli yapılar cümlenin anlam bütünlüğünü bozmadır. Okuyucu yazarın vermek istediğini zihninde metnin akışına göre canlandırır.

13.5. Tamlayan ve Tamlanan Eksikliği

Korkmaz'a göre, bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda *ad tamlaması* ortaya çıkar. Burada birinci ad tamlayan, ikinci ad tamlanan niteliğindedir. Arada ilgi durumu ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre ad tamlamaları, **1.** Belirtili ad tamlaması, **2.** Belirtisiz ad tamlaması, **3.** Zincirleme ad

tamlaması olmak üzere üç gruba ayrılır (Korkmaz, 2003; 270). Metin içinde okuyucu ve yazar arasındaki iletişimi kuvvetlendiren tamlamaların, bazı durumlarda bir ögesi eksik bırakılır. Bu eksiklik okuyucunun zihninde metnin akışına göre tamamlanır.

Romanda birçok cümlede tamlamalar önemli görevlerde kullanılmıştır. Bu unsurlar hem bilgi bakımından hem de işlev bakımından metinler için önemli sözcük kurumlarıdır. Birçok yazar tamlama oluştururken tamlama öğelerinden birini kullanmayarak eksilteli yapı oluştururlar. Bu yapılar içinde gösterilen tamlayan ve tamlanan eksikliği, tamlama oluşumunda eksik bırakılan öğeden dolayı anlamsal ve mantıksal açıdan bozuk olmaz. Yakup Kadri bu romanda tamlanan değil de genellikle tamlayan eksikliği yapmıştır.

- (Zeynep Kadın'ın) Çeneleri birbirine çarpıyor ve (Zeynep Kadın'ın) gözlerinden nohut tanesi gibi yaşlar dökülüyor (124/29).

- (Zeynep Kadın'ın) Baş sargıları, arkasına kaymış ve (Zeynep Kadın'ın) kızıl kınalı saçları demet demet yüzünün üstüne sarkmıştır (124/32).

- (İsmail'in) Bakışlarının bir büyük adam bakışlarından farklı olmaması şöyle dursun, (İsmail'in) yüzü şimdiden yıpranmış, (İsmail'in) vücudu katılaşmış, hareketleri ağırlaşmıştı (24/15–16).

- Hatta ara sıra, Cennet'e dair (Süleyman'ın) kalbini yokladığım zaman onu taş kesilmiş hissediyorum (148/22).

- Eskisi gibi (Süleyman'ın) gözleri daha ziyade parlamıyor (148/25).

- Zira, (Salih Ağa ve İmamın) ağızlarından zorla dökülen birkaç söz çıkarlarına ait (164/31).

- (Salih Ağa'nın) Çıplak ayağını o ana kadar görmediğim bir sinirlilikle oynatmağa başladı (165/17).

Yukarıda verdiğimiz örneklerdeki tamlayan eksiklikleri kahramanların isimleridir. Tamlanan öğeler kahramanların uzuvlarıdır. Önceki cümlelerden hangi kahramandan bahsedildiğini anlayan okur, tamlayanı kolaylıkla farkedebilmektedir. Tamlamada tamlayanın söylenmemiş olması tamlananın aldığı ekle tespit edilmekte ve eksiklik mantıksal bir boşluk oluşturmamaktadır.

- Acaba evde (Mehmet Ali'nin) anasıyla kardeşleri onun bir konukla geldiğini haber alır almaz kendisine çıktılar mı (23/23)?

- Bereket (Emine'nin) köyüne kaçamayacak (61/7).

Metinler kavramların bir araya gelip çeşitli eklerle işleve alınmasıyla oluşturulurlar. Yazarlar bunu yaparken hem kavramları titizlikle seçer hem de bu kavramları işlevsel olarak metnine alırken görevlerini gerçekleştirebilecek tarzda düzenler. Tamlamalar kurulurken mantıksal bir bozukluk olmamasına dikkat edilir. Yukarıda verilen örneklerde de tamlayan eksikliği görülmektedir.

14. BAĞINTI ÖĞELERİ

Anlatılardaki cümleler farklı biçimlerde birbirleriyle ilinti içindedir. Bu ilişkili olma biçimleri de değişik türden olabilir: Birleşik bir cümle, sıralı, bağıntılı cümleler de olabilir. Metindeki birleşik ve karmaşık cümle yapılarının incelenmesi çözümlene yapan kişi için önemlidir. Bu yapılar, okuyucuyu yazar tarafından farklı biçimlerde yerleştirilmiş düşünce ve davranış biçimlerinin oluşturduğu dizgelere götürür. Yine sıralı cümleler arasındaki bağıntı biçimi de vericinin olayları değerlendirme (ilişkilendirme, bağıntı kurma, karşıt durumu getirme vb.) biçimini de göstermesi açısından ilginçtir. İki ya da daha fazla sözlüksel yerdeşlik (*fr. isotopie lexicale*) arasında ilişki kuran dilsel göstergelere **bağıntılayan** (ya da bağıntı ögesi, *fr. connecteur*) denir (Günay, 2003:85).

Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile, bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.

Bağlaçların şekil ve işlevlerini göz önünde tutarak taşıdıkları temel özellikleri şu noktalarda toplayabiliriz:

1. Bağlaçlar da edatlar gibi tek başlarına anlam taşımazlar. Bunlar “anamlı” değil “görevli” gramer öğeleridir.
2. Bağlaçların görevleri, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamaktadır. Ancak, bağlanan öğeler biçim ve anlam bakımından birbirleriyle ilişkili olduklarından, bağlaçlar yükledikleri farklı işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım

incelikleri de katarlar; bağladıkları öğelerin anlam ve anlatım güçlerini genişletip zenginleştirirler.

3. Bağlama işlevlerinden gelen özellik dolayısıyla, cümleler arasında konu ve anlatım bütünlüğü, sözde süreklilik sağlarlar.
4. Edatlar ile bağlaçlar arasında bazı şekil ortaklığı bulunmasına rağmen, kullanılış yerleri ve işlevleri bakımından aralarında herhangi bir ortaklık yoktur. Bu nedenle bazı gramerlerde görüldüğü gibi, bağlaçların edatlar sınıfında yer alması doğru değildir.
5. Başka kelime sınıflarından alınmış şekiller (edatlar, zaman zarfları, zarf-fiiller vb.) bazen cümlede bağlaç olarak kullanılabilirler halde, bağlaçlar başka kelime sınıflarına geçemezler.
6. Bağlaçlar ad soylu anlamlı kelimelerde olduğu gibi, özne, nesne, tümleç ve yüklem görevi yapmazlar (Korkmaz, 2003:1091–1094).

Türkçede bağlaçların değer kelime türlerine göre gayet az olduğu, özellikle Eski Türkçe metinlerde bunlara pek ihtiyaç duyulmadığı ifade edilse de Modern Türkçede bağlaçların sayıca hiç de az olmadıkları görülmektedir (Çiftçi, 2007:147).

Korkmaz, bağlaçları kökenlerine göre üçe ayırmıştır: a) Yabancı kökenli bağlaçlar, b) Karışık kökenli bağlaçlar, c) Türkçe kökenli bağlaçlar.

a) Yabancı kökenli bağlaçlar: Yabancı kökenli bağlaçlar, ortak İslam kültürünün etkisi altında, dilimize Arap ve Fars dillerinden girmiş olan bağlaçlardır. Bunların Osmanlı Türkçesindeki sayıları hayli kabarıktır. Ancak, Tanzimat'tan sonra başlayan dilde sadeleşme hareketleri ve dil devriminin getirdiği değişme ve yenileşmelerle bunların bir kısmı kullanımdan düşmüştür. Her ne kadar bugün roman, hikâye vb. edebi türlerin bir kısmında yer yer yine nispeten bazı eski şekillere rastlanabilmekte ise de, günümüz yazı dilinde, bunların daha çok Türkçeleşerek dilde benimsenmiş ve yaygınlaşmış olanları kalmıştır.

Türkiye Türkçesine Arapçadan girmiş başlıca bağlaçlar şunlardır: *âdetâ, aksi halde, aksine, aksi takdirde, amma, ama, amma ki, asıl, amma velâkin, bahusus, bilâkis, bilhassa, binaenaleyh, bittabi, esasen, fakat, filhakika, galiba, gayri, hakikaten,...* *hâlde, hasılı, hatta, hülâsa, hususiyle, illâ (>ille), lâkin, madem,*

mahaza (<maahaza), mamefih, meselâ, nihayet, tabî, vakta, ve, velâkin, velev, velhasıl, yani, zahir, zaten, zira vb.

Farsçadan girmiş olanlar: *bari, çünkü, eğer, gerçi, güya, hem... hem, hergiz, hiç, hoş, ki, kâh... kâh, meğer, meğer ki ya... ya vb.*

b) Karışık kökenli bağlaçlar: Bir kısım bağlaçlar da Arapça-Farsça, Farsça-Arapça, Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe veya Arapça-Farsça-Türkçe bağlaçların birbirine karışmasından oluşmuş karışık nitelikteki bağlaçlardır: *belki, belkim, bilmem ki, canım, canım sende, demek ki, hiç olmazsa, hiç şüphesiz, hiç yoksa, ihtimal ki, illâ ki, madem ki, meğer ki, meğerse, nasıl ki, nasılsa, ne var ki, ne yazık ki, ola ki, olmaya ki, öyle ki, sadece, sanki, şöyle kim, şu kadar ki, şu var ki, şüphesiz, ya... veya, ya... veyahut, yok canım, zira ki, zira kim vb.*

c) Türkçe kökenli bağlaçlar: Türkçe olanların sayısı pek çoktur. Başlıcaları şunlardır: *açıkçası, ancak, anlaşılan, ardından, arkasından, ayrıca, bak, bakalım, bakarsın, bakın besbelli, bırak, bile, bilemedin, bilmem, bilsen, bir... bir, bir de, böylece, böylelikle, bununla beraber, bununla birlikte, da, dahası, dahi, değil mi, değilse, derken, diyeceğim, doğrusu, doğrusunu istersen, dolayısıyla, gerek... gerek, haniya, hele, ile, ise, ister... ister, kısaca, kısacası, ne demek, ne... ne, nedense, ne gezer, nerede, nerde, neredeyse, nitekim, olsa olsa, oysa, öncelikle, örneğin, öylesine, özellikle, özetle, pek güzel, sakın, sakın ola, sonunda, söz gelimi, söz gelişi, şimdi, şimdi bakınız, şimdilik, şimdiyse, şöyle, şöyle dursun, tek, uzatmayalım, üstelik, üstelik de, üstüne üslük, varsın, yalnız, yalnızca, yetmemiş, yine, yine de, yok, varsa... yoksa, yoksa vb. (Korkmaz, 2003: 1094–1095).*

1) Karşıtlık İfade Eden Bağntı Öğeleri: İki unsurdan birini öbürüne karşı çıkararak bağlaçlara karşıtlık ifade eden bağntı öğeleri denir (Banguoğlu, 2004:391). Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: (ama yine de, ama, ayrı olarak, böyle olmakla beraber, böyle olmakla birlikte, buna karşılık, buna karşın, bununla beraber, bununla birlikte, -diği halde, -e aykırı olarak, -e zıt olarak, fakat, halbuki, -in tersine, -ise de, ne var ki, oysa ki, oysa, -sine karşın, sine rağmen, tam tersine, tersine, yalnızca... bile, yine de).

2) Amaç İfade Eden Bağntı Öğeleri: İki unsurdan birinin ötekini gerçekleştirme amacı güttüğünü göstermeye yarayan bağntı öğeleridir (amacıyla, için, -sin diye, -mesi için).

3) Sebep İfade Eden Bağntı Öğeleri: Bunlar, iki cümleden birini ötekine sebep gösterme ilişkisi ile bağlayan bağntı öğeleridir (Korkmaz, 2003: 1131). Sebep ifade eden bağntı öğeleri şunlardır: (zira, çünkü, madem ki, gerçekten, doğru, öyle, gerçekten de, gerçi).

4) Sonuç İfade Eden Bağntı Öğeleri: Bu bağntı öğeleri iki cümleden birini diğerine sonuç bildirme, sonuca götürme yönünden bağlayan öğeleridir (Korkmaz, 2003: 1127). Sebep ifade eden bağntı öğelerini şu şekilde sıralayabiliriz: (böyle düşünüldüğünde, böylece, bu açıdan bakıldığında, bu nedenle, buna göre, bundan şu sonuç çıkar ki, demek ki, demek, dolayısıyla, imdi, o halde, o sırada, o zaman, öyleyse, sonuç olarak, sonuçta, şu durumda, şu halde).

5) Katkı/ Süretilik Anlamı İfade Eden Bağntı Öğeleri: Olaylar arasında devam eden ilişkileri belirten bağntı öğeleridir. Bu bağntı öğeleri şu şekildedir: (ardından, ayrıca, az önce, bir zamanlar, biraz önce, bugün, bundan başka da, bundan başka, bununla birlikte, daha sonra, dahası, -den önce, dün, eskiden, her şeyden önce, ilkin, -meden önce, nihayet, ondan sonra, oysa ki, oysa önce, öte yandan, -sinden önce, sonra, sonuç olarak, sonunda, şimdi, üstelik, vaktiyle, ve, yarın).

6) Zaman İfade Eden Bağntı Öğeleri: Cümleler içerisinde zaman ifadesi kullanarak bunlara çeşitli anlam ilişkisi yükleyen bağntı öğeleridir. Bu bağntı öğeleri şunlardır: (önce, sonra, daha sonra, sonunda, nihayet).

7) Karşılaştırma İfadesi Veren Bağntı Öğeleri: Bunlar karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru birbirine bağlayan bağntı öğeleridir (Ergin, 2000:342).

Bu bağntı öğelerini şu şekilde verebiliriz.

(böylece, aynı biçimde, aynı şekilde, -e göre)

8) Birlik İfade Eden Bağntı Öğeleri: Bu bağntı öğeleri aynı görevdeki sözcükleri, cümleleri eşitlik birlikte olma anlamlarıyla birbirine bağlar. Bu bağntı öğeleri şunlardır: (ve, hem... hem (de), ne... ne).

9) Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Bağntı Öğeleri: İki unsur arasında almasıık bir değişme ilişkisini gösteren bağntı öğelerine denir (Banguoğlu, 2004:391). Bu bağntı öğeleri şunlardır: (ya... ya da, veya ya da tersi, yahut, gerek... gerek (se), ister... ister, ..olsun.. olsun, kah... kah, ya... ya).

15. BAĞINTI ÖĞELERİNİN TESPİTİ

15.1. Yabancı Kökenli Bağntı Öğeleri:

15.1.1. Karşıtlık İfade Eden Yabancı Kökenli Bağntı Öğeleri:

Karşıtlık ifade eden bağlaçlar bir kısmı doğrudan bir kısmı da zıtlık işlevini daha çok başında buldukları cümlelerin anlam içeriğinden alırlar.

- Hissederim ki sözlerimi anlamışlar, **fakat (Ar.)**, tasvip etmemişlerdir. (20/25)
- Beni, hükümet tarafından gönderilmiş herhangi bir memur, bir tahsildar, bir öşürcü, bir jandarma, yoksa bir askerlik şubesi başkanı mı sandılar bilmem, **fakat (Ar.)**, hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtileri açıkça görmüştüm. (20/30)
- Gerçi köyün içinde su yok değildir. **Fakat (Ar.)**, gerek kuyunun, gerek çeşmenin başı, her gün sabahtan akşama kadar doludur. (25/15)
- **Fakat (Ar.)**, sizin hakkınızda bir fesat kurmakla meşgulse, bu ayaklar, iki büklüm, onun altında saklıdır. (28/15)
- Bu “yaban” lafı, beni, önce çok kızdırdı. **Fakat (Ar.)**, sonra anladım ki, Anadolulular, Anadolu köylüleri tıpkı eski Yunanlıların kendilerinden başkasına “barbar” lakabını vermesi gibi her yabancıya yaban diyorlar. (35/23)
- **Fakat (Ar.)**, bunların ellerine, ayaklarına bakılınca o hafif tatlı his hemen dağılıveriyor. (34/20)
- **Fakat (Ar.)**, Mehmet Ali'nin evlenme töreni bütün gayretimi kırar gibi oldu. (34/32)
- Bana bir şeyler söylemek istiyor. **Fakat (Ar.)**, nereden başlayacağımı bilmiyor. (41/24)
- Burada kavaklar daha serin. **Fakat (Ar.)**, artık, korunun rüstaî (köylü) perisinden eser görmüyorum. (49/11)
- Gittim. **Fakat (Ar.)** neye yarar? (62/23)
- Anadolu köylüsünün zahire ambarları bomboş, **fakat (Ar.)** Türk entelektüeli yedi devlete harp açmıştır. (75/21)

Karşıtlık ifade eden bağıntı ögelerinden biri olan “fakat”, Arapçadan Türkçeye geçen bir bağıntı ögesidir. Cümle başında ve cümle ortasında kullanılabilen fakat bağlacı karşıtlık bildirir. Cümle başında kullanıldığı zaman “ama, ancak” anlamı verir. Yakup Kadri, “*Yaban*” romanında *fakat* bağlacını hem cümle başında hem de iki cümle arasında sık olarak kullanmıştır.

- Kuşlar nasıl sevişir? Kediler nasıl sevişir? Bilmiyorum. **Lâkin (Ar.)**, bu köy halkının nasıl seviştiklerini tahmin edemiyorum. (35/3)
- **Lâkin (Ar.)**, hangi sözlerle, hangi seslerle? (36/3)
- Yarın gençlik çağına gireceksin. **Lâkin (Ar.)**, o vakit de, o vakit de... (39/1)
- **Lâkin (Ar.)**, neden biçare Süleyman’ın karısı, bunlar arasında, bir istisna teşkil etmiş? (50/19)
- Zeynep Kadın, saçma bir laf söylemişim gibi, omuzlarını silkti. **Lâkin (Ar.)**, Mehmet Ali üzerinde sözlerim biraz etki yapmış görünüyor. (54/26)
- Bu manzara, Nuh’tan önceki ilk insan kümelerinin manzarasıdır. **Lâkin (Ar.)**, bu akşam gökten, ne ceza, ne mükâfat şeklinde hiçbir şey görünmeyecek. (70/2)

Lakin bağlacı, Arapçadan dilimize geçmiş bir sözcüktür. Karşıtlık ifade eden bu bağıntı ögesi Yakup Kadri tarafından “*Yaban*” romanında oldukça sık kullanılmıştır. İki cümleyi birbirine bağlayan ve genellikle ikinci cümlenin başında kullanılan bu bağıntı ögesi “ama ve fakat” ögeleriyle aynı işleve sahiptir.

- Evvel Allah, biz düşmanın hakkından geliriz **ama (Ar.)**, silahımız, cephanemiz yok, diyorlar, dedi.
- Ölmeğe razı olmak... Şimdiye kadar hangi milletten bu kadar ağır bir şey istenilmiştir? **Ama (Ar.)** içimizden bunu kabule hazır insanlar çıkıyor. (66/11)
- Cennet, onu önce tanımaz gibi görünmüş. **Ama (Ar.)**, Süleyman ısrar edince demiş ki: (90/14)
- Gerçi, halinde bir fevkalâdelik yoktu. **Ama (Ar.)**, Cennet bahsi dışında hiçbir şey konuşmuyor ve o bahis açılınca, gözleri, bir kara akik parlaklığı alıyordu. (91/24)

- Derken kuru yemişlere sıra geldi. **Ama (Ar.)**, o ne kadar ceviz (87/4).

- Vardır, vardır **amma (Ar.)**, ne olur ne olmaz diye hepsi bir köşeye sinmiştir (130/18-19).

Arapçadan dilimize geçen bir diğer bağıntı ögesi de “ama”dır. Bazen cümlelerin başında bazen de cümle içerisinde kullanılan *ama* zıt fikirler birbine bağlamıştır. Romanda sıkça kullanılan bu bağlaç, günlük yaşantımızda da oldukça sık kullanılmaktadır.

- Kadının söylediğine göre, **meğer (Far.)** bu kadar tevatüre sebep olacak bir şey yokmuş (51/10).

- **Meğer (Far.)** birkaç gün önce bu işi yapacağını haber vermiş imiş.

Türk diline Farsçadan geçmiş olan bu bağlaç yazı dilimizde ve konuşma dilimizde oldukça sık kullanılmaktadır. Yakup Kadri, “*Yaban*” romanında bu bağıntı ögesini fazla kullanmamıştır.

- **Mamafih (Ar.)**, gerek köyün içindekilerden, gerek gelip geçenlerden kim isterse burada yatıp kalkabilir (107/25).

- Bir bakıma göre hiç gülmediğine hükmediyorum. **Bilakis (Ar.)** yüzünün alt kısmını örtüyle kapadı ve başını öfkeyle öbür yana çevirdi sanırım (114/11).

- Oysa ben ne acayip ne korkunçtum. **Bilakis (Ar.)** ... Ve buraya yabancılarından kaçıp geldim (20/8).

Mamafih ve *bilakis* de Arapçadan dilimize geçmiş karşıtlık bildiren bağıntı ögelerindedir. Dilimizde çok sık kullanılmamakla birlikte kullanımdan düşmüş değildir. Yakup Kadri “*Yaban*” romanında, bağıntı ögelerini çok sık ve hemen hemen hepsini kullanmıştır. *Mamafih* ve *bilakis* de çok olmamakla beraber romanda kullanılan bağıntı ögelerindedir.

15.1.2. Sebep İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- Çıkmaz bir yolmuş, **çünkü (Far.)** padişah kendisiyle beraber değilmiş (41/4).
- Ademoğullarının içlerindeki uçurum, artık benim gözlerimi karartmıyor. **Çünkü (Far.)**, bende medeni insan hassasiyetinden gitgide hiçbir eser kalmıyor (192/1-2).
- Lakin Emeti Kadın, bunlara el sürmekten çekiniyor. **Çünkü (Far.)**, bunların üstünde birtakım insan resimleri var (111/24).
- Kemal Paşa'nın ne yazık ki, bundan haberi yokmuş. **Çünkü (Far.)** etrafını, birtakım uygunsuz adamlar sarmış (121/21).

Türk dilinde sebep bildirmek için en çok kullanılan bağlaçlardan biri “çünkü”dür. Bu bağıntı ögesi Farsçadan dilimize girmiştir. Hem konuşma dilimizde hem de yazı dilimizde oldukça sık kullanılan bir bağıntı ögesidir. Bağıntı ögelerine çok sık rastladığımız “*Yaban*” romanında “çünkü” bağıntı ögesi de oldukça sık kullanılmıştır. İki cümleyi anlam bakımından birleştiren bu öge genellikle ikinci cümlenin başında kullanılmakla beraber cümle ortasında kullanıldığı da görülmüştür.

- Boz eşek bana iyiden iyiye alışmış. **Zira (Ar.)**, onun başını koltuğumun altına alıp saatlerce okşarken, o tatlı tatlı bana bakar ve bazen ben yürüyünce kendiliğinden arkama takılır (68/5).
- Salih Ağa verdiği arpa ve samanın bedellerini koparamadığına, öbürü de – kim bilir, belki- beş on kuruş bahşiş alamadığına müteessir. **Zira (Ar.)**, ağızlarından zorla dökülen birkaç söz çıkarlarına ait (164/31).

Arapçadan dillimize girmiş olan ve sebep bildiren “zira” bağıntı ögesi diğer bağıntı ögeleri kadar sık kullanılmasa da romanda bu bağıntı ögesine de rastlamaktayız. İki cümleyi bağlayan bu bağıntı ögesi ikinci cümlenin başında kullanılmaktadır.

15.1.3. Sonuç İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- **Eğer (Far.)** öyle olacağını bilsem... **Eğer (Far.)** bilsem... (40/25).
- **Eğer (Far.)**, sen bir üvey ana olsaydın, ıstırabın benim ıstırabıma bu

kadar benzer miydi? (86/10)

- **Eğer (Far.)**, bu köylerde bir dostum olsaydı, belki ona açılarak, ondan akıl öğrenmek, onunla müşterek bir teşebbüse geçmek kabil olurdu. (102/12)

- Canım belki işitmişsindir, bizim küçük İsmail almak istiyordu. **Eğer (Far.)**, henüz aralarında nikâh filan yoksa...

Sonuç ifade eden yabancı bağıntı ögesi olarak romanda sadece “eğer” ögesine rastlamaktayız. Farsçadan dilimize girmiş olan bu bağıntı ögesi genel olarak şart bildiren “-se,-sa” kipinin kullanımını gerektiren bir özellik gösterir. Yakup Kadri, bu bağıntı ögesini “Yaban” romanında çok yoğun olmamakla birlikte kullanmıştır.

15.1.4. Zaman İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Yakup Kadri, “Yaban” romanında oldukça fazla bağıntı ögesi kullanmıştır. Zamanları ifade etmek için de yabancı kökenli bağıntı ögelerinden yararlanmışır. Aşağıda örneklerle yabancı kökenli bağıntı ögelerini vereceğiz:

- **Nihayet (Ar.)**, Salih Ağa yapacağını yaptı (71/20).

- **Nihayet (Ar.)**, günün birinde, kavaklıkta yüz yüze karşılaşınca, durmağa mecbur olduk (79/6).

- Bekir Çavuş **nihayet (Ar.)**, anlar gibi oldu. (103/4)

- Evire çevire, öyle inceliyorum. **Nihayet (Ar.)**, kelimelerin arkasından şu hükmü çıkarıyorum. (118/5)

Arapçadan dilimize geçmiş, zaman ifade eden “nihayet” bağıntı ögesi “Yaban” romanında sıklıkla kullanılmıştır. Cümle başında kullanılan bu bağıntı ögesi cümleler arasında anlam bütünlüğü sağlamaktadır.

- Biraz **evvel (Ar.)** ayak seslerini duyduğum kimse, hissediyorum ki yaklaşıyor. (89/24)

Yine Arapçadan dilimize girmiş ve kullanımda olan zaman ifadesi veren bağıntı ögelerinden biri de “evvel”dir. Roman boyunca az rastladığımız bağıntı ögelerinden biridir.

15.1.5. Birlik İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- Onda **ve (Ar.)** bende acayip bir tutukluk vardı (79/7).
- Ama, Cennet bahsi dışında hiçbir şey konuşmuyor **ve (Ar.)** o bahis açılınca, gözleri, bir kara akik parlaklığı alıyordu (91/24-25).
- Hemen üstümüze atılmağa hazır bir düşman gözünün parıltısına benziyor **ve (Ar.)** düşman, işte bu sinsi aydınlıkta ilerliyor (123/23-24).
- Çeşme meydanındaki cami yapılıp bittiği günden beri, burası, yalnız bayram, teravih namazları **ve (Ar.)** mevlit için kullanılır olmuş (107/24).

Türk dilinde en çok kullanılan bağıntı öğelerinden biri de “ve”dir. Bu bağıntı ögesi Arapçadan dilimize girmiş bağıntı öğelerinden biridir. Yakup Kadri’nin de en çok kullandığı bağıntı öğelerinden biridir. Birlik ifade eden bu bağıntı ögesi cümle içinde aynı türden sözcükleri birbirine bağlar.

- İşte, bu vak’a esnasındadır ki, **hem** Mehmet Ali’nin karısı **ve hem de (Far.)** kız kardeşleriyle karşılaştım (37/20).

Birlik ifade eden yabancı kökenli bağıntı öğelerinden biri de “hem...hem de”dir. Farsçadan dilimize girmiş olan bu bağıntı ögesi çok sık olmamakla birlikte romanda yer yer bu bağıntı ögesine rastlanmaktadır.

15.1.6. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Yabancı Kökenli Bağıntı Öğeleri:

- **Kâh** yerden aldığı bir diken veya saman çöpü ile kızcağızın ensesine dokunuyor, **kâh (Far.)** parmaklarının ucu ile çıplak tabanını gıdıklamaya çalışıyor. (70/30)
- Yolda **kâh** yaya yürüdük, **kâh (Far.)** açıkta yattık. (75/6)
- **Kâh** zihnimi büyük ve önemli şeylerle işgal ederek, acımı unutmaya çalışıyorum. **Kâh (Far.)** okuyorum, okuyorum, okuyorum. (82/3)
- Onların yırtık şalvarları ve kırmızı mintanlarıyla yalınayak gelişlerini; sonra haki elbiseleri içinde **kâh** sırtüstü, **kâh (Far.)** yüzükoyun düşüp ölüşlerini görüyorum (39/3).

Dilimize Farsçadan giren ve almaşım ifade eden yabancı kökenli bağıntı öğelerinden biri “kâh...kâh”dır. Bir cümle içinde iki cümleyi bağlayan bu bağıntı ögesine Yakup Kadri’nin, “Yaban” romanında yer yer rastlamaktayız. Bu bağıntı

öğesine cümle içinde rastlayabileceğimiz gibi cümle başlarında da görmek mümkündür.

- **Ya** ben giderken o dönüyor **yahut (Far.)** ben dönerken o gidiyor.
(79/3)

- **Ya** Sibiryaya yollarında bir sürgünüm, **ya** Moskova sokaklarında aç bir serserinin, **ya (Far.)** sınır boyunda bir han odasında kaçmak çarelerini düşünen bir suçlunun kabı içine giririm. (89/5-6)

Tercih bildiren yukarıdaki bağıntı öğeleri de Farsçadan dilimize girmiş bir bağıntı ögesidir. Bu romanda çok fazla kullanılmamıştır.

15.2. Karışık Kökenli Bağıntı Öğeleri:

15.2.1. Karşıtlık İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Öğeleri:

- Bunun **böyle olduğunu bilmekle beraber (Tür. - Far.)** gene Emeti Kadın'a soruyorum. (122/22)

Romanda rastladığımız, karşıtlık ifade eden karışık kökenli tek bağıntı ögesi yukarıdaki örnekte verilmiştir. Türkçe ve farsça karışımı bu bağıntı ögesi yazı ve konuşma dilimizde kullanılan bir ögedir.

15.2.2. Sebep İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Öğeleri:

“Mademki” Arapça ve farsça karışımı sebep ifade eden bir bağıntı ögesidir. Yakup Kadri'nin “*Yaban*” romanında az rastladığımız bağıntı öğelerinden biridir. **Madem** Arapçadan, **-ki** Farsçadan gelerek birleşmiş ve bir bağıntı ögesi oluşturmuştur.

- **Mademki, (Ar. - Far.)** gelenler bizi kurtarmağa geliyormuş, bunlar kime karşı silah kullanıyorlar? (122/26)

- **Öyle ki (Tür.-Far.),** İzmir'e vardığım gün sahilin herhangi bir noktasında yüzükoyun düşeceğim (119/6).

Yukarıda verilen örnekteki bağıntı ögesi Türkçe ve Farsçanın birleşmesinden oluşan sebep ifadeden bir bağıntı ögesidir. Romanda “öyle ki” bağıntı ögesine az rastlanmaktadır.

15.2.3. Sonuç İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Karışık kökenli ve sonuç ifade eden bağıntı ögelerinden romanda rastladığımız tek bağıntı ögesi “şu halde”dir. Türkçe ve Arapçanın birleşmesiyle oluşan bu bağıntı ögesine romanda bir kez rastlanmıştır.

- **Şu halde (Tür.-Ar.)**, bunlar, diyorum, ne yapmağa gittiler?
(122/25).

15.2.4. Zaman İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Türkçe ve Arapça iki kelimenin birleşmesinden meydana gelen aşağıdaki zaman ifade eden bağıntı ögeleri, metnin tamamında çok az kullanılmıştır. İşaret adıkları olan “bu ve o”nun Arapça zaman bildiren kelimelerle birleşmesinden oluşan bu bağıntı ögeleri cümleleri anlam bakımından birbirine bağlamakta ve olayların zamanını bildirmektedir.

- **Bu anda (Tür.-Ar.)**, bu memlekette, onlardan başka ne ettiğini bilen var mı? (122/30).
- **Ya o zaman (Tür.-Ar.)** kabul edecek misin (91/29).

15.2.5. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Karışık Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- O beni her yerde her dakika izliyor, tek kurtuluş deliğim olan odama kadar sokuluyor; yıkanırken, giyinirken, soyunurken **veya (Ar. - Far.)** traş olurken bir an yakamı bırakmıyor (21/8-10).

15.3. Türkçe Kökenli Bağını Ögeleri:

15.3.1. Karşıtlık İfade Eden Türkçe Kökenli Bağını Ögeleri:

Bu gruba giren bağlaçlar, cümlelerden birinin gösterdiği yargıyı ötekine karşı çıkarma işlevi ile bağlayan bağlaçlardır. Bu bağlaçlardan bir kısmı doğrudan doğruya zıtlık bildirirken bir kısmı zıtlık işlevini başında bulunduğu cümlenin anlamından alır. Türkçe kökenli karşıtlık bildiren bağını ögeleri bu metinde sıklıkla kullanılmıştır. Farklı bağını ögeleriyle verilen karşıtlık anlamı cümlelerde anlam bütünlüğü oluşturmuştur.

- Sahi yazmayı unuttum. **Oysa (Tür.)**, benim için mevsiminin en büyük hadiselerinden biri de bu olmuştu (98/2-3).
- Görüyorum ki, fikir ve hayal âleminde henüz yere inmiş değilim. **Oysa (Tür.)**, ben İstanbul'dan çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının kafamda olduğuna karar vermişim. (67/21)
- Köpekler arkamdan havlamıyorlar mı? **Oysa** ben ne acayip ne korkunçtum (20/9).
- İsmail, seninle konuştuğumu istemiyor. Bırak beni kuzum, bırak beni. – **Oysa** kendisi bırakıp gitse de olabilir (168/20-30).

“Oysa” bağını ögesi metinde en sık karşılaştığımız Türkçe kökenli karşıtlık ifade eden bağını ögelerindedir. İki cümleyi anlam ve yapı bakımından bağlayan bu bağını ögesi ikinci cümlenin başında kullanılmaktadır.

- Ve onu konuşmaktan menederdim. **Yalnız (Tür.)**, sık sık gülmesine ve hayreti, öfkeyi, inadı şuhluğu ifade eder nidalar koyuvermesine izin verirdim. (100/21)
- Bunların dilinden anlayanlar da, bilmezler. **Yalnız (Tür.)**, hayretle bildiğim ve gördüğüm bir şey var ki...(121/11)

Karşıtlık ifade eden Türkçe kökenli bağını ögelerinden biri de “yalnız”dır. Metinde bu bağlaça yer yer rastlamaktayız. İki cümleyi birbirine bağlayan bu bağlaç ikinci cümlenin başında kullanılır.

- Fakat, ona **ancak (Tür.)** bir alegori nazarıyla bakardım (112/28).

- Kaç defa onunla şakalaşmak istedim, sonunda **ancak (Tür.)** bozulduğumu hissettim (113/3).
- Kendim işe yaramazsam **bile (Tür.)** , sana bir adam tutar, bütün hizmetlerini gördürürüm, dedim (54/23).
- Ateş içinden henüz çıkmış olan Mehmet Ali **bile** artık bunları geçmiş zamana ait bir masal gibi dinliyordu (26/26).
- Hele bir başka gece, gördüğüm rüyada o kadar realite çeşnisi var ki, gözlerimi açtıktan **sonra bile (Tür.)** , uzun bir süre gerçeği rüyadan, rüyayı gerçekten ayırt edemedim (124/8-10).
- Herkesin içinde, hatta benim bulunduğum yerlerde **bile (Tür.)** elini kolunu sallayarak, göğsünü gere gere dolaşır (51/19).

Yukarıda verilen örneklerdeki bağlaçlar da romanda rastladığımız, karşıtlık bildiren Türkçe kökenli bağıntı ögelerindedir. Bu bağıntı ögelerinden “ancak” ögesinin metinde az bulunmasına karşın “bile” bağıntı ögesine daha sık rastlanmıştır. Cümle içinde kullanılan bu bağlaçlar cümlede verilmek istenen düşünceleri kuvvetlendirerek okuyucuya vermiştir.

15.3.2. Sebep İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Sebep ifade eden Türkçe kökenli bağıntı ögelerinden romanda rastladığım tek bağıntı ögesi “öyle”dir. Tam olarak sebep bildirmeyen bu bağıntı ögesi durumu desteklemek için kullanılmıştır.

- O vakitten, bunun ne kadar imkânsız olduğunu düşündüğü için midir ki, **öyle (Tür.)** susup gülümsüyordu (20/18).
- Evire çevire, **öyle (Tür.)** inceliyorum (118/4).

15.3.3. Sonuç İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- İsmail’in buruşuk suratı onun taze yüzü üstüne yapıştı. **Artık (Tür.)**

bunu ondan ayırmanın imkânı kalmamıştı. (115/4)

- Sonra gene içimizden bir ses: “**Artık (Tür.)** imkân kalmadı.” der.

(115/16)

- **Artık (Tür.)** odamdan dışarıya çıkamıyorum (106/27).

Türkçe kökenli sonuç ifade eden bu bağıntı ögesi, romanda çok fazla olmamakla birlikte ara sıra kullanılmıştır. İki cümleyi sonuç yönüyle birbirine bağlayan bu bağıntı ögesi ikinci cümlenin başında kullanılmaktadır.

15.3.4. Amaç İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri:

- Çeşme meydanındaki cami yapılıp bittiği günden beri, burası, yalnız bayram, teravih namazları ve mevlit **için (Tür.)** kullanılır olmuş (107/24).

- Fakat ben, buraya yalnız düşman zulmünden masun kalmağa gelmedim. Kendi kafamın cevrenden kurtulmak **için (Tür.)** de geldim (26/9).

Amaç ifade eden Türkçe kökenli bağıntı ögelerinden romanda rastladığımız tek bağıntı ögesi “için”dir. “İçin” bağıntı ögesi içinde bulunduğu cümlede ifade edilmek istenen düşüncenin gerçekleştirilmesinin çeşitli durumlara bağlı olduğunu bildirir. Yukarıdaki örneklerde de bir durumun gerçekleşmesindeki amaçlar ifade edilmiştir.

15.3.5. Zaman İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Türkçe kökenli zaman belirten bağıntı ögelerinden biri “sonra”dır. Bu bağıntı ögesinin kullanıldığı cümlelerde dikkat çeken durum, belirli bir durumun gerçekleşmesinin ardından geçen süreyi belirtmesidir.

- O zaman manasını anlamadığım bu sözde, şimdi yirmi beş yıl **sonra (Tür.)**, derin bir anlam keşfediyorum (106/22-23).

- Sabahı güç ettim ve herkes uyandıktan **sonra (Tür.)** ilk işim ev halkına vakayı haber vermek oldu (90/7-8).

- **Sonra (Tür.)** ben de, yavaş yavaş köylüleşmeye başlayınca, bu olayı, çevrenin kişi üzerindeki etkisine vermekte güçlük çekmedim (26/1).

- Bir defa Cennet'i bulmak için haftalarca köy köy dolaşmış. **Sonra (Tür.)**, bilmem nerede, ikisine birden rast gelmiş (90/12-13).

Yukarıda verilen örneklerde “sonra” bağintı ögesi bazen cümle başında bazen de cümle ortasında kullanılmıştır. Örneklerde belli bir zaman diliminin geçmesi ve bu zaman diliminden sonra olan olaylar anlatılmıştır.

- **Bugün (Tür.)** içime doğmuş (60/34).

- Ne olursa olsun, körpe geyik; **bugün (Tür.)** seni bırakmayacağım (61/5).

Zaman ifade eden Türkçe kökenli bağintı ögelerinden bir diğeri de “bugün”dür. Bu bağintı ögesi içinde bulunduğu zaman dilimini belirtmekte kullanılır.

- **Önce (Tür.)** yatak takımını ve seyyar karyolamı saran iki harar beziyle bu tavanı örtmek... (25/3).

- **Önce (Tür.)**, bu Süleyman'ın kim olduğunu hatırlayamadım (90/1).

Romanda zaman ifade eden Türkçe kökenli bağintı öğeleri çeşitlidir. Kullanılan bir başka bağintı ögesi de “önce” ögesidir. Bir olayın gerçekleşmesinden önceki süreyi belirten bu öge cümle başında kullanılır.

15.3.6. Katkı/ Süretilik Anlamı İfade Eden Türkçe Kökenli Bağintı Öğeleri:

- He, he, **şimdi (Tür.)** anladım (103/ 18).

- O zaman manasını anlamadığım bu sözde, **şimdi (Tür.)** yirmi beş yıl sonra, derin bir anlam keşfediyorum (106/22–23).

- Şu halde, bunlar, diyorum, ne yapmağa gittiler? **Şimdi (Tür.)** ne yapıyorlar? (122/25)

- Sen beni üç defa boşadın. **Şimdi (Tür.)** seninle tekrar evlenmem için “hülle” yapmak gerek, demiş (90/25).

- Fakat, bu maddi yoksulluğun içinde bir manevi varlık bulacağımı sanıyordum. **Şimdi (Tür.)** ne görüyorum? (110/16-18).

- O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi bitti. **Şimdi (Tür.)** elinde orak, buraya hasada gelmişsin (111/9-10).

Katkı sürerlilik bildiren Türkçe kökenli ilk bağıntı öğemiz “şimdi”dir. Bu bağıntı ögesi özellikle daha önceden de aynı durumlarla karşılaştığı ya da bir duruma açıklama getirileceği zaman kullanılmaktadır. Ayrıca durumların devamlılığını sağlayan bu bağıntı ögesi çoğunlukla cümle başında kullanılarak iki cümle arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.

- O **andan beri (Tür.)**, sanki İsmail’in elini kolunu bağlayan sihir bozuldu (78/15).

- Zira savaşlardan **beri** seyyar karyolamı hiç bırakmadım (25/8).

- Zaten buraya geldiğimiz **günden beri** Mehmet Ali benim hükmümden büsbütün sıyrılmış, tamamıyla asker olmazdan **önceki** haline dönmüştür (25/29-30).

- Birkaç **günden beri** cephenin nasıl çözüldüğünü gözle görmek mümkündür (127/21-22).

Yukarıdaki örneklerde verilen “-den beri” bağıntı ögesi, zaman içerisinde devam eden, sürerlilik gösteren olayları belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

- Sakın köye girdikten **sonra** beni büsbütün unutmasın (22/25).

- Daha doğusu, dört yıllık bir ayrılıktan **sonra** köyüne kavuşan bu erin yanında kendimi fazla buluyordum (22/27).

Metnin içerisinde son olarak tespit ettiğimiz Türkçe kökenli sürerlilik ifade eden bağıntı ögesi “-dan sonra”dır. Metin içerisinde yer alan karakterlerin geçirmiş oldukları belirli zaman dilimlerini belirtmek amacıyla bu bağıntı ögesi kullanılmıştır.

15.3.7. Birlik İfade Eden Türkçe Kökenli Bağıntı Ögeleri:

Aşağıda verilen örneklerde bulunan birlik ifade eden Türkçe kökenli bağıntı öğemiz “ne...ne de..”dir. Bu bağıntı ögesi cümle içerisinde çeşitli görevler üstlenmektedir. Görevdeş veya zıt anlamlı kelimelerin başına gelerek bunların arka

arkaya sıralayan bu bağıntı ögesi aynı zamanda sıraladığı öğelere bir “red” bir “olumsuzluk” anlamı yüklemektedir.

- **Ne** imamın çeşme başında abdest alışları, **ne** muhtarın yüzünün kırçıl kılları arasında sırtışları, **ne de...** (Tür.) (94/27-28)

- **Ne o, ne de** (Tür.) ben bir tek kelime söylemeğe lüzum görmeyiz. (95/7)

- **Ne** bu zırhlardan, **ne** bu ordudan, **ne** (Tür.) sokak başlarındaki bu makineli tüfeklerden korkuyorum. (110/2)

- Lakin **ne** işiyor, **ne** konuşuyor, **ne de** (Tür.) sözlerimden bir şey anlamış görünüyor. (62/25)

- Sonradan benim **ne o, ne de** şu olmadığım, benim bir hiçten ibaret olduğum anlaşılınca irkinti ile... (20/32).

15.3.8. Almaşım (art arda gelme) İfade Eden Türkçe Kökenli Bağntı Öğeleri:

- Mamafih, **gerek** köyün içindekilerden, **gerek** (Tür.) gelip geçenlerden kim isterse burada yatıp kalkabilir. (107/25)

Eski Türkçenin *kerge* fiilinden “ker-ge-k” gerek gelişmesiyle oluşan bu bağıntı ögesi, kelimeleri, kelime gruplarını veya görevdeş öğeleri sıralama yoluyla birbirine bağlar. Bağladığı öğelerden önce gelir ve sıralanan öğelerin hepsini içine alan bir eşitleme, birleştirme görevi yüklenir.

- Varsam, kendime, bu evden **başka** bir yer bulsam diye düşündüm (93/18).

Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek "ne olurdu" anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki <http://www.tdk.gov.tr/>

- **Keşke** (Far.), ne İsmail’le ne de Zeynep Kadın’la, Emine bahsi aramızda hiç geçmemiş olsaydı. **Keşke** (Far.), bilmeksizin, rastgele İsmail’in almak istediği bir kıza talip çıkmış bir adam durumunda kalsaydım (104/21-23).

Yakup Kadri, “Yaban” romanında hem çok sık hem de çok çeşitli bağıntı ögesi kullanmıştır. Yabancı, Türkçe ve karışık kökenli olan bu bağıntı öğeleri cümleler arası anlam ve yapı ilişkisini kuvvetlendirmiştir.

16. METİNLERARASILIK

Metinler arasındaki ilişkiler yapısı ve metinlere ilişkin bilgilerin kullanımları sırasında etkinleşmesi olarak tanımlanabilecek metinlerarasılık kavramını, Beaugrande/Dressler (1981:188), mevcut bir metnin üretimi ve alınılması ile iletişime katılanların diğer metinlere ilişkin bilgileri arasındaki bağlantı biçiminde açıklarlar. Metinlerarası ilişkiler çeşitli biçimde gerçekleşebilir:

Gönderimsel Metinlerarasılık:

Bir metnin doğrudan doğruya özgün başka bir metne gönderimde bulunmasıdır. Örneğin paradilerde bu tür gönderimler görülür. İki metin, örneğin parodilerde bu tür gönderimler görülür. İki metin, örneğin bir gazete haberi ve o habere ilişkin bir yorumda olduğu gibi, dil dışı gerçeklikteki aynı olguya gönderimde bulunuyorsa, bu her iki metin arasında gönderimsel metinlerarası ilişkiden söz edilebilir. Gönderimsel metinlerarasılık, en çok alıntılarda, özetlerde, kitap tanıtımlarında ortaya çıkar. Çevirilerde de aynı durum gözlenir. Çevrilmiş bir metni okuyan alıcı, aslında başka bir metine gönderimde bulunan bir metni okuyor demektir (Toklu, 2003; 131).

Yapısal Metinlerarasılık:

Bu tür metinlerarası ilişkiler, metinlerin işlevsel ve yapısal yönden ortak özelliklerine ilişkindir. Çeşitli metin örneklerini anlama ve onları sınıflandırmaya yönelik olup metin türlerini saptanarak tanımlanması açısından önemlidir.

Edebiyat biliminden alınan bir terim olan metinlerarasılık, kolajların, montajların, alıntılarının ve parodilerin belirleyici özelliklerini açıklamak için müziğe ve güzel sanatlara da uygulanmış bir kavramdır (Toklu, 2003; 131).

17. METİNLERARASILIK TESPİTLER

Yakup Kadri, roman alanında eserlerini vermeden evvel malzeme yönünden oldukça zengin bulunuyordu. Servet-i Fünun yazarlarının hemen hepsini okuyan yazar Fransız roman yazarlarını da göz ardı etmemiştir. Okuduğu bu romanlardan kendi romanlarında da faydalanmıştır. Yabancı yazarların kendilerine ve eserlerine “*Yaban*” romanında hatırı sayılır derecede gönderimde bulunmuştur.

- Kendileri çekildikten sonra kokuları havada kalan dilber ve nadide kadınlar, sesleri bir ana sesinden daha yakın, daha dokunaklı arkadaşlar, nur çehreli ihtiyarlar, coşkun suya benzeyen berrak gözlü, Dante'nin Beatrice'i, Petrarka'nın Leonora'sı, Romeo'lar, Juliettalar ve daha birçok tatlı hayaller. Kimi yatağın üstünde yan yana, kimi bir küçük çocuk gibi benim kucagımda, kimi bir iskemlede tek başına, kimi ayakta, kimi pencerenin kenarında dirseğine dayanmış (22/1-8).

Yukarıda verilen cümlelerde yazar okuduğu yabancı yazarlardan ve eserlerinden bahsederek onlara gönderimde bulunmuştur. Ahmet Celal, bu köye gelirken kitaplarını da getirmiştir. Köylülerin pek hoşuna gitmeyen bu kitap okuma işi, Ahmet Celal için bu köyde en zevk aldığı işlerden biridir. Okuduğu kitaplara kendini oldukça kaptıran Ahmet Celal, okuduğu kitaplardaki kahramanları adeta canlı gibi hayal eder.

- Ben, için için ta ilk gençlik anlarımdan beri, için için bir dramın bütün safhalarını yaşadım. Sanki, kendi kendimi seyreden, kendi için oynayan sessiz bir aktördüm. Bir tragedya aktörüydüm. Şimdi son perdeyi oynayacağım sırada birdenbire rolümü değiştirip bir başka adam mı olayım? Yok; Hamlet gibi başladım, Hamlet gibi bitireceğim. Benim için, bu, bir “kariyer” meselesidir. Birdenbire, yüzümün kara sarı boyasını silip, dayak tiryakisi bir topal uşak, bir kambur âşık, bir korkak ihtiyar makyajı yapamam (133/10-13).

“*Yaban*” romanından alınan yukarıdaki cümleler William SHAKESPEARE'in “*Hamlet*”adlı tiyatro oyununa gönderimde bulunmuştur. Oyunun başkahramanı olan Hamlet zor bir hayat geçirmiş, bunalımlara girmiş fakat amacından sapmamıştır. Bu tiyatro eserinde, yaşamın ve ölümün, varlığın ve

yokluğun anlamı ve değeri sürekli olarak değişen bakış açılarıyla birlikte değişir. Her bir kavram, her bir değer toplumsal ve evrensel ölçütlere göre başka görünüm kazanır. Shakespeare bu oyunda da tragedya ile komedyayı bir arada kullanmıştır. “Yaban” romanının başkahramanı olan Ahmet Celal, kendisini Hamlet’e benzetmiştir.

- Ben, gittikçe artan bir merak ve heyecanla bu acayip “Odise” kahramanına bakıyorum. Ülis de, on yıl denizlerde kaybolurdu. Memleketine döndüğü gün bir domuz çobanının ağılında, delikanlı olmuş oğluyla karşı karşıya geldiği zaman ne oğlu onu ne de o oğlunu tanıdı. Fakat, iffetli ve sabırlı karısı Penelope, henüz hiç kimseyle evlenmemiş, onu evinde bekliyordu (136-137/29-2).

Yunan mitolojisine ait “İlyada ve Odise” destanına gönderimde bulunan Yakup Kadri, “Yaban” romanındaki bazı kahramanlarını bu destandaki kahramanlara benzetmiştir.

- Tevekkeli, Eşrefoğlu: “Arı biziz bal bizdedir” , dememiş. Bu söz, şairlerin “maşuka” adını verdikleri yaratığı, derhal ortadan kaldırıyor (60/3-4).

Bir tasavvuf şairi olan Eşrefoğlu Rumi Hacı Bayram Veli’nin damadıdır. Yunus Emre yolunda yürüyen Eşrefoğlu’nun çok temiz bir Türkçesi vardır. Yakup Kadri bu şairin bir şiirinden aldığı mısrası ile hem şaire gönderimde bulunmuş hem de kendi anlatımını güçlendirmiştir.

- Şimdi, şu söğüt dalının altından haykırsam Yunus Emre bana ses verecektir:

“Derviş yolu taş gerek
Gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek” (66/26)

Yunus Emre, Anadolu’da tasavvuf akımının ve Türkçe şiirin öncüsüdür. İnsanlık sevgisine dayanan bir görüş geliştirmiştir. Yabancı yazar ve şairlere gönderimde bulunan Yakup Kadri, Türk şairlerine de gönderimde bulunmuştur. Yunus Emre’nin dizelerinden faydalanarak romanının üslubunu zenginleştiren Yakup Kadri, aynı zamanda büyük Türk şairlerinden olan Yunus Emre’ye gönderimde bulunmuştur.

18. ÖRTÜK YAPILAR

Eski Hint'ten, Yunan'dan beri bilim adamları, çeşitli tanımlarla dilin niteliklerini açıklamaya çalışmışlardır; tüm araştırmacılar, onun düşünce aracı oluşu, düşünceyi aktarmaya yarayan bir dizge, sistem oluşu üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Dili bir iletişim aracı olarak insanın en belirgin, ayırt edici özelliklerinden olduğu sık sık vurgulanmıştır. Dilin oluşumu, mantıksal yapısı, sözcüklerin sıralanışı vb. merak konusu olmuş; cümlelerin biçimsel yapılarının çözümlenmesi ile bunlara açıklık getirilmiş, kurallar belirlenmiştir. Ancak bunlar yapılırken, dilin anlam yanı göz ardı edilmiştir. Oysa son yıllarda yapılan çalışmalarla, dilin anlam yanı ön plana çıkarılmış, cümlelerin biçimsel yapılarının yanı sıra bir de onları derindeki yapılarının göz önünde bulundurulması gereğine dikkat çekilmiştir. Mademki dil, bir iletişim aracıdır ve bizler anlamak için dili kullanıyoruz, o halde sağlıklı iletişime ulaşmak, cümlelerin derindeki mantıksal yapılarını da çözümlenmelere dâhil etmekle gerçekleştirilecekti (Üstünova, 2002:166).

Her dilin kendi kullanım olanaklarından kaynaklanan özel durumları vardır. Bu durumlar yoluyla bir bilgi açık olarak alıcıya aktarılabilceği gibi, örtük bir biçimde de, önvarsayımsal olarak da aktarılabilir (Günay, 2003:70/72).

Örtük yapıları anlamak için metnin bünyesinde barındırdığı yüzeysel ve derin yapının bilinmesi gereklidir. Nitekim örtük yapılar metnin çoğu zaman derin yapısında olup bazen de yüzeysel yapısında görülen öğeleridir.

Yüzeysel yapı için “somut yapı”, derin yapı için de “soyut yapı” kavramlarını kullanır. Okurun zihninde uyanan çağrışım ve göndermelerin yatay ve dikey birleşmesinden (kombinezonundan) yüzey yapı meydana gelir. Metnin yüzey yapısındaki herhangi bir cümle, yatay ve dikey olarak ortak özelliklerin kesiştiği noktada oluşturulur. Yani görünen cümle ile görünmeyen, ama bilinen anlamlar arasında bir ilişki kurulur. Bu ilişki sonucunda görünmeyen kavram ve ifadelerin anlamını da içeren ve metinde görebileceğimiz bir cümleye ulaşır. İşte bu cümle yüzey yapıda yer alan cümledir. Bu cümlelerin anlamlandırılması için, görünmeyen kavram ve ifadelere (derin yapıya) ihtiyaç vardır. Derin yapı metnin

anlamlandırılmasında, o metinde bulunmayan kavram, terim ifade ve cümlelerin kullanılmasını zorunlu kılar. Cümle ötesi (bir anlamda metin ötesi) bir alanı işaret eden derin yapı, “söylenen”den, “söylenmek istenenin çıkarılması” sürecini de kapsar. Metindeki bazı ipuçları yoluyla söylenmek istenene ulaşan dikkatli okur, daha önceden sahip olduğu art alan bilgisiyle metnin her unsurunun işlevini bulur (Sağlık, 2002:89).

Örtükleşme (fr. *Implication*), dolaylı ya da dolaysız yoldan ulaşılabilecek bilgiler için kullanılır. Bir sözcüde, paragrafta bazı bilgiler açık olarak verilmez. Böylece bazı bilgiler verilse de gizli bir biçimde sözcüde bulunur. Bazı durumlarda kültürel örtüklükten de söz edilebilir. Bir toplumsal grup ya da düşünce akımının tek bir sözcük ya da kavrama indirgenebildiği yananlamsal kullanıma kültürel örtüklük denir (Günay, 2003:70/72)

Günay, farklı çıkarım biçimlerinden de söz eder. Birinci olarak dil kullanımına bağlı olarak bir çıkarım söz konusu olabilir. “Hasan’ın babası artık yaşamıyor” demek dilsel olarak “Hasan’ın babası daha önceden yaşıyordu” bilgisini barındırır. Yani ikinci sözcüde, birinci sözcüğün varsayımıdır. Türkçeyi bilen birisi “artık” belirtecini nerede kullanıldığını ve ne tür anlam içerdiğini bilir. Yine aynı sözcüden “Hasan’ın bir babası var” bilgisini de içerir. İkinci tür çıkarım ise bağlama dayalıdır. Bir bütüncü içinde farklı yerlere yerleştirilmiş bilgileri birbirleriyle ilişkilendirerek bağlama dayalı çıkarımlar yapabilir. O halde sezdirime dayalı çıkarsama, bağlamsaldır; önvarsayım dayalı çıkarsama dilseldir. Bir başkası durumsal çıkarımdır. Bir çay bahçesinde yüksek tondaki müzikten rahatsız olan birisinin “müziği duyamıyorum, biraz sesi arttırabilir misiniz?” türü sorusu, ilgili kişi için tersi durumun söz konusu olduğu durumsal olarak çıkarılabilecektir (Günay, 2003:70/72).

Yazınsal metinler alıcıya bir şeyi esinleme, onda bir şeyi çağrıştırma gücüne sahiptir. Ancak yazınsal metinlerde bildirinin tüm yanları çok açık ve kesin bir biçimde ortaya konmaz. Aktarılan bildirinin belirli kısımlarının okuyucu tarafından doldurulması gereklidir. Bu doldurma bir yanıyla okuyucunun daha önceden getirdiği bilgi birikimi, ansiklopedik bilgi, diğer okumalarla kazandığı deneyimlerle olacaktır. Yani çıkarsama, örtüklük, üstkural, önvarsayım ve sezdirim gibi durumlar

okuyucunun bildiriği algılaması ve anlamlandırması sırasında yaptığı etkinliklerle ilgilidir (Günay, 2003:70/72).

19. ÖNVARSAYIM

Önvarsayıtlılar, kullanım bağlamından çıkartılabilecek bazı örtük bilgileri belirtir. “Hasan artık Hayfa’da yaşıyor” sözcüğü örtük olarak “Hasan’ın daha önce Hayfa dışında, başka bir yerde yaşadığı” bilgisini de içerir. Bir sözcüğü başka sözcüğü daha belirgin olarak aktarmak için söylenmiş olabilir. “Ali şaraptan nefret etmiyor” cümlesi “Ali şarabı seviyor” cümlesini sezdirir (Günay, 2003:70/72).

Önvarsayım kavramı, ilk olarak felsefe içinde ele alınmış, sonraları dilbilimciler tarafından üzerinde geniş incelemeler yapılarak cümle anlamına yönelik incelemeler ve kullanım tabanlı çalışmalar için açıklanması gereken birincil değişken konumuna gelmiştir. Anlam ve kullanım çalışmalarında kazanmış olduğu bu öncelik, bu çalışmalarda, başvurulması gereken pek çok kavramın ya kendisinden yola çıkılarak var olmasından ya da şu veya bu biçimde onunla ilintili olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, bu derecede önem taşımaya karşın, yine de eksiksiz bir önvarsayım kavramının yokluğuna karşın felsefeci Frege’nin 198’li yıllardaki çalışmalarından günümüze kadar geçen sürede bu konuda önemli gelişmeler sağlanmış, önvarsayım kavramının içeriğiyle ilgili önemli bilgiler elde edilmiştir.

Bugün dünyanın hemen hemen her yerinde var olan diller içerisinde önvarsayım kavramı varlık göstermektedir. Her dilin kendi kullanım olanaklarından kaynaklanan özel durumları olmasına karşın her dilde farklı isimlerle karşımıza çıkan önvarsayım genel olarak aynı anlamı karşılamaktadır (İşsever, 1995:19-25).

Önvarsayımın otaya çıkışını neyin sağladığı üzerinde düşünülen bir konudur. Bağlam özellikleri ve konuşucu-dinleyici ilişkisi, önvarsayımların oluşumunda önemli olan etkidir. Bunların yanı sıra, dilsel birimler de önvarsayımların oluşumunda oldukça önemlidir. Yani, kimi sözcüklerin sözcüklerin önvarsayımlarını belirleme güçleri bulunmaktadır. Bunlara önvarsayım tetikleri (pre-supposition triggers) adı verilir (İşsever, 1995:19-25).

19.1. Önvarsayım (Çıkarım) Tespitleri

- Köylüler artık benden nefret etmeğe, bana kızmağa bile lüzum görmüyorlardı. Bana yalnız acıyorlar (49/1).

Ahmet Celal, köye geldiğinden beri köylüler tarafından sevilmemiş hep elin yabancı olarak görülmüştür. Zamanla arayı düzeltmeğe çalışan Ahmet Celal, Şeyh Yusuf'un köye gelmesi ve şeyhin onun yüzünden kaçarak gitmesiyle köylüler tarafından tamamen yalnızlığa itilmiştir.

- Macerasını öğrendiğim günden beri, onun (Süleyman) candan dostuyum (52/1).

Süleyman ile Ahmet Celal her zaman iyi anlaşmışlardır. Fakat Süleyman'ın başından geçen olaylardan sonra araları daha iyi olmuştur. Süleyman hastalandığında Ahmet Celal, ona bakmış, yatak ve yemek vermiştir. Yukarıdaki cümlede bu iki kişinin arasının gün geçtikçe daha iyi olduğu çıkarımı verilmiştir.

- Bu, benim bir kadına ilk tutuluşum değildir.

Ahmet Celal otuz iki yaşında bekâr bir subay emeklisidir. Bu köye geldiğinden beri kadınlarla arası iyi değildir. Köyün kadınları onunla konuşmaz bile. Bir gün, çevre köylerin yanlarında dolaşırken bir kız görür ve ona aşık olur. Yukarıdaki cümle Ahmet Celal'in daha öncede aşık olduğunu çıkarım yoluyla vermiştir.

- Bu, köyde, bütün hayvanların, davarların dönme saatidir. Arka tepelerden inen mandaların ayak sesleri, katı bir satıh üzerine bir yaz yağmurunun düşüşünü andırıyor. Kuzular meliyor, anaları onlara cevap veriyor. Derken bir eşek anırmağa başlıyor. Yakındaki bir kümesten, bir tüneme hazırlığının bütün küçük gitgıdakları geliyor ve uzaktan uzağa köpekler havlıyor. Nuh'un gemisi dolmakta...(83-84/23-29/1).

- Hay bu Tevratî akşam şerefine, seni, adaşın İsmail gibi bir taş üstüne yatırıp boğazlamak kabil olsaydı (84/4-5).

Yakup Kadri bu romanda örük yapıları çok ustaca kullanmıştır. Yukarıdaki örnekler, okuyucunun ancak bu olaylarla ilgili bilgisi olması durumunda anlaşılabilir satırlardır. Okuyucu Nuh Tufanı ve Hz. İbrahim'in, oğlunu kurban

etmesiyle ilgili bilgiye sahipse romanın bu bölümlerinden çıkarım yapabilir. Olaylar arasındaki benzerliği görebilir.

- Ben, bir kenardan, yüreğim boğazıma tıkanmış bir halde, milli bir felaketin arifesindeki bu basit, bu aşağılık konuşmaları dinliyorum. Artık ağzımı açıp bir şey söylemek istemiyorum (126/24-26).

Romanın başkahramanı olan Ahmet Celal, bu köy halkının savaşa, düşmana olan duyarsızlığını bir türlü anlayamaz ve bunun için onlarla çoğu kez çatışır. Savaşı ciddiye almayan bu köy halkını bilinçlendirmeye çalışır fakat nafile. Yukarıda verilen cümlelerden Ahmet Celal'in önceden bu konuşmalara sessizi kalmadığı fakat artık onun da mücadeleden bıktığı sonucunu çıkarabiliyoruz.

- Düşman kıtası, köyü sömürmeğe devam ediyor. Meğer bu kara kuru köyün ne kadar çok adamı ne çok zaman besleyecek özü varmış (162/1-2).

Düşman askerleri köye girdiğinden beri köy halkını kandırarak onların yiyeceklerine el koyuyor. Yukarıdaki cümlelerden köyün önceden de sömürüldüğü ve bunun devam ettiği çıkarımına varıyoruz. Ayrıca Ahmet Celal'in köyde bulunan erzaklara olan şaşkınlığı ve bunları daha önceden bilmediği verilmiştir.

-Bundan sonra gelen olursa peşin para isterim. Başka türlü ne bir damla süt, ne de bir tane yumurta veririm (163/26-27).

Bu cümlelerden, daha önce düşman askerlerine verilen erzakların paralarını alamadıkları sonucuna varırız.

- Sonrasını artık kendi de bilmiyor. Sanırım, köylüler ona artık ekmeğe vermez olmuşlar; o da aç kalıp dönmüş gelmişler (91/18).

Süleyman, Cennet'in peşinden onun gittiği köye gider. Orda köylülerin yardımıyla yaşar. Yukarıdaki cümleden Süleyman'a önceleri yiyecek verdikleri fakat sonradan vermedikleri çıkarımına varırız.

- Sonra, yavaş yavaş hep aynı şeyleri tekrar ede ede büsbütün manasız biz adam oldu; artık semtine hiç kimse uğramadı (92/1-2).

Süleyman kendi köyüne döndüğü zaman, köy halkı onunla ilgilendi, yemek verdi. Fakat zamanla onlar da Süleyman'dan bıktılar.

- Rahatız, yiyecek, içecek bol. Subaylarımız çok iyi. Eskisi gibi dövmek, sövmek yok (92/6-7).

Mehmet Ali, Ahmet Celal ile köye geldikten bir müddet sonra tekrar askere gider. Aralık ayında bir defa on günlük izne gelir ve yaşadıklarını anlatır. “Dövmek, sövmek yok” cümlesinden önceden askerlerin kötü muamele gördükleri ama artık böyle bir durum olmadığı ortaya çıkar.

- Artık havalar soğumağa başladığı günden beri, kapısı açık kalmış ahırlarda birleşen kambur oğlanla kör kızın kaçışıp kovalaşmalarına şaşmıyorum. Ne imamın çeşme başında aptes alışları, ne muhtarın yüzünün kırçıl kılları arasından sırtışları, ne de... Artık bunların hepsine alıştım (94/23-27).

Köye ilk geldiğinden beri köy halkının yaşam tarzını yadırgayan Ahmet Celal gün geçtikçe bazı olaylara alışır. Kambur oğlanla kör kızın yakınlaşmasına ilk başta şaşırان Ahmet Celal zaman geçtikçe bunları normal görmeye başlar.

- Hangimiz kendimizden emin olduk? Biz, erkekler, zavallı yaratıklarız (96/2).

Yazar, burada erkeklere genel bir yargıyla yaklaşmıştır. Erkeklerin kadınlar karşısında daima güçsüz olduğunu, ne yapmak istediğini bilmeyen varlıklar olarak göstermiştir. Ahmet Celal, Emine’yi istemek için günlerce düşünür. Gece yatağına yattığında çok normal gibi görünen bu durum, sabah evden çıktığında imkânsız bir hayale dönüşür. Bu yüzden Ahmet Celal, erkekleri zavallı yaratıklar olarak düşünür.

- Süleyman hala kımıldamıyor. Tıpkı bir Hint fakirini andırıyor (108/10).

- Bu ıssız, engin Anadolu bozkırının ortasında bir ikinci Robinson Crusoe oldum. Oturduğum evin bir ıssız adadan farkı yok (108/25-26).

Çıkarımlar, okuyucunun ansiklopedik bilgilerini de hesaba katar ve her şeyi açıklamaz. Bazı bilgileri okuyucunun bildiğini varsayar. Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU da bu biçimdeki yapılara sıkça yer vermiştir. Okuyucu eğer Hint fakiri ve Robinson Crusoe hakkında bilgiye sahip değilse burada söylenmek isteneni hayalinde canlandıramaz. Yazar kahramanı Robinson Crusoe’a benzeterek onun yalnızlığını bir kez daha vurgulamak istemiştir.

20. SEZDİRİM

Sezdirim, bir bağlam ya da sözcüleme durumunda verilen bilgilerden çıkarım yoluyla ulaşılabilecek bir bilgiyi belirtir. Sezdirimler (*fr. Sous-entendus*) cümlelerin var olan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütme ile kazanılacak ek bilgileri içerir. Anlatı açısından her şeyi yüzeysel yapıda belirtmemek için yazar çoğunlukla bazı şeyleri sezdirir. Bir durumu, olayı doğrudan değil de, dolaylı yollardan söyleyen yazar sözcükleri tutumlu kullanmış olabilir. Dikkatli bir okurun gözünden kaçmayacak bu sezdirimler gerek çözümlemede, gerekse yorumlamada önemli ipuçları olarak işlev görürler. Konuşan kişinin niyetinin sezilmesi, alıcının belli bir çıkarımda bulunmasına olanak verir. Bir bildirin ilettileri ile (bildiri olarak) söylenenler her zaman çakışmaz ya da yazarın ortaya koyduğu sezdirimin okuyucu tarafından doğru anlaşılma durumu da olabilir. Aktarılan bildiri ile söylenenlerden daha fazlasını öğrenmek olasıdır (Günay, 2003:70-71).

Sezdirim, vericinin metninde açık olarak belirtmediği, ama dolaylı olarak çıkarılmasını istediği bilgilerdir. Sezdirim, yazar tarafından yapılan bir dil kullanma becerisidir. Çıkarımlar, verici tarafından iletilen bir bildirden, alıcının çıkarabileceği anlamları belirtir. Sezdirim olarak metne yerleştirilen bu bilgilerin çıkarılmasına alıcı (okuyucu) tarafından bulunması gerekir. Bir bakıma bu, söylenmemiş olanı sezmedir (Günay, 2003:70-71).

20.1. Sezdirimsel Tespitler

- Onun, çok kere, küçük boz eşeğin taşıyamadığı en ağır yükleri alnından bir ter akmadan dimdik taşıdığını görmüş ve tarlada, saatlerce, belini doğrultmaksızın çalıştığına şahit olmuşumdur. Zeynep Kadın, bir gün, bir komşu kavgasında, paylaşılmayan bir kocaman dibek taşını, huşunetle teperek bir hamlede yere devirmişti (37/10-15).

Zeynep Kadın, tam bir Anadolu kadınıdır. Kocas yoktur fakat oğulları, kızları ve gelinleri vardır. Zeynep Kadın yaşına rağmen evin tüm işlerine koşar, evde yaptığı sucuk, yoğurt gibi ürünleri saatlerce yürüyerek pazara götürür. Çok sert bir

mizacı olmakla birlikte fiziksel olarak da çok güçlü ve dayanıklıdır. Yukarıda Zeynep Kadının yaptığı işler verilerek onun çok güçlü olduğu sezdirilmiştir.

- Süleyman, insan yadırgar bir yaratıktır. Ancak küçük çocuklarla bir arada oturabiliyor. Süleyman yarım saatte bir kelime söyler. Süleyman, karısının sesini işitince bir ok gibi yerinden fırlar. Titrek, ince ve yavaş bir sesle mırıldanarak karısına doğru yürür (52/3-19).

Süleyman'ın hayatı, yaşadığı köy halkı tarafında yadırganmaktadır. Onun hala onu aldatan karısıyla birlikte yaşamasını köy halkı sindiremez ve onu daima yalnızlığa iter. Süleyman bütün bunlara rağmen karısını çok sever ve ondan ayrılamaz. Cennet, Süleyman'ın kendisini ne kadar çok sevdiğinin farkındadır ve bunu kendi lehine kullanmaktadır. Verilen cümlelerde Süleyman'ın karısından korktuğu sezdirilmiştir.

- Beyim her gün tıraş olmayıver. Beyim, bu dağın başında sabah akşam dişlerini fırçalamak neyine gerek. Beyim, bizde saçlarını kadınlar tarar. Beyim, geceleri sabahlara dek mırıl mırıl ne okuyup duruyorsun? Seni büyü yapar sanırlar (21/18-21).

Ahmet Celal, bu köye geldiğinde beri köylülere ve onların yaşantılarına hep uzak kalmıştır. Ne köylüler ona, ne de o köylülere alışabilmiştir. Ahmet Celal, romanda *aydın* kesimi temsil eder. Romandaki aydın-köylü çatışması yukarıdaki cümlelerde sezdirme yoluyla verilmiştir.

-Beni kimler anlar? Kimler derdime deva bulur? Beni bu illetten, beni bu gurbetten kim kurtarabilir? Hangi kardeş? Hangi hemşire? Hangi can yoldaşı? Hey, ana toprak, ne kadar merhametsiz, ne kadar katınsın? Benim ıstırabıma ne kadar yabancısın? Ben senin üvey evladın mıyım? Yoksa sen mi benim üvey anamsın? Eğer, ben senin üvey evladın isem bu kolu kimin yoluna feda ettim? Niçin şu anda, bu genç yaşımda bir derenin kenarında bir insan viranesiyim (85-86/28-1).

Kurtuluş savaşı yıllarında yaşanan aydın-köylü çatışmasının işlendiği bu roman, aynı zamanda bir yalnızlık romanıdır. Romanın başından sonuna kadar Ahmet Celal yalnızdır. Bu köyde onu anlayacak, onun acılarına ortak olacak ve ona yarenlik edecek hiç kimse yoktur. Köy halkıyla havadan sudan, hayvandan, tarladan başka bir şey konuşamayan Ahmet Celal, tuttuğu günlüğü kendine dost sayar. Bu

vatan, bu millet için kolunu savaşta kaybeden Ahmet Celal, en sonunda yalnız kalmayı kendine sindiremez ve kendini bu vatanın üvey evladı gibi görmeye başlar. Yukarıdaki satırlarda Ahmet Celal'in yalnızlığı çok güzel bir üslupla sezdirilmiştir.

- İsmail, dayaktan sonra bir kat daha ahlaksızlaştı. Evin içinde, köyün içinde, adeta muzır bir yaratık halini aldı. Zaten bir kuş, bir tavşan bakışını andıran gözlerine büsbütün hayvani bir ifade geldi. Öyle ki, ara sıra benimle konuşurken, bir büyük tarla faresi dile gelmiş sanıyorum (93/8-16).

Ahmet Celal köye ilk geldiğinden beri İsmail'i hep garip yaratıklara, hayvanlara ve cüceye benzetmiştir. İlk başta onunla dost olmaya çalışan Ahmet Celal, Emine meselesinden dolayı ondan büsbütün nefret etmiştir. Yakup Kadri, bu romanında hayvan benzetmesini çok sık kullanmıştır. Yukarıda da Ahmet Celal'in nefretini, İsmail'i hayvana benzeterek sezdirim yöntemiyle vermiştir.

- Ve yüzü, küçük İsmail'in yüzünden bin kat daha şirindir (94/18).

Mehmet Ali'nin evinden taşınan Ahmet Celal, yeni evinin altındaki ahırda bir eşek beslemeğe karar verir. Bu eşeğin İsmail'den daha sevimli olacağını düşünür. Yakup Kadri eşeğin daha şirin olduğunu söyleyerek, İsmail'in sevimsizliğini sezdirmek ister.

- Ellerim titreyerek, kirli buruşuk kâğıt parçasını lambaya doğru uzatıyorum. İkinci İnönü Zaferi... Yüreğim ağzıma geldi. Bir şiir parçası okuyormuşum gibi ajansın satırlarını içimde terennüm ediyorum (96/8-11).

Ahmet Celal köye geldiğinden beri savaşla ilgili bir haber almak için yanıp tutuşuyor. Savaşla ilgili en ufak haber onu heyecanlandırıyor. Yukarıdaki satırlarda da kahramanın çok heyecanlandığı açık açık değil de sedirim yoluyla verilmiştir.

- Lakin çıplak ayaklı, çıplak göğüslü köylüler, gülle ve kurşun taşıyan kağnıları önlerine katmış gidiyorlar. Bu, kirli, pırtık yorgana sarılı şey ne? Bir top arabası... Tâ orada, o hendeğin içinde birikmiş insanlar ne yapıyorlar? Bunlar, bir manda leşini yüzmeler meşguldür. Ne için? Derisinden askere, çarık olur.

- Düşmanlar ise, üzerimize sağlam İngiliz kunduralarıyla yürüyorlar. Top arabalarını, etrafı keten bezli perdelerle örtülü Berliez kamyonları içinde bir put gibi taşıyorlar (17/25).

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk halkının çektiği zorluklar bu romanda da sezdirim yoluyla okuyucuya verilmiştir. Yakup Kadri, İngiliz askerleriyle Türk askerlerini karşılaştırarak bu iki ordunun eşitsizliğini en basitinden kunduraları örnek göstererek okuyucuya vermiştir.

- Niçin şu dakikada gene onu (annesini) hatırladım? Ey beyaz hayalet; senin burada ne işin var? Bu çakılların üzerinde yürüyemezsin. Bu rendelenmemiş tahta kapıya elini dokunduramazsın. Bu taştan sert kerevette oturamazsın. Burası pis ve lizol kokuludur. Ocağın içinde gördüğün bu kara yığınlar, adını yalnız darbu mesellerde işittiğin “tezek” denilen bir şeyin külleridir. Sana kıyamam, benim daima temiz, titiz ve sabun kokan beyaz anneciğim! Seni burada bir saniye alıkoyamam (100/3-10).

Bu köyde hep yalnız olan Ahmet Celal ara sıra ölmüş olan annesini hatırlar ve hayalinde onunla konuşur. Yakup Kadri, yukarıdaki cümleleriyle İstanbullu bir kadınla köylü kadınlar arasındaki farkı sezdirim yoluyla vermiştir. Şehirli bir kadının ne kadar nazik ne kadar kırılğan ve ne kadar temiz olduğu, böyle bir yerde yaşayamayacağı vurgulanmıştır.

- Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır. [...] Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun (110/18-32).

Bu köye ilk geldiğinden beri köylüleri vatana karşı duyarsızlık ve sevgisizlikle suçlayan Ahmet Celal romanın sonuna doğru özeleştiri yapar. Onun

kafasında kurduğu Anadolu böyle bir yer değildir. Onun kafasındaki Anadolu insanı saf, temiz, nifak ve pisliklerden arınmış kutsal bir yerdir. Fakat onu hayal kırıklığına uğratan, bu düşüncelerin tam tersi bir Anadolu'yla karşılaşmasının sebebi nedir? Bunu düşünen kahraman suçlu olarak Türk aydınını görür. Aşağıdaki cümleler de bunu destekler.

- Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı! İşletemedin. Onu hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O katı toprakla kuru göğün arasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin? (111/5-11).

Ahmet Celal'in köy halkını suçsuz olarak gördüğü, aydın kesimi ilgisizlikle, bencillikle suçlamaya başladığı satırlar yukarıda verilmiştir. Bu kadar ilgisizlikten sonra kendisinin gelip de bu cahil kalmış köy halkından çok şey beklediğini düşünür. Medeniyetten nasibini almayan bu halkın, softaların, şeyhlerin eline terk edildiği ve onların kendilerine lider olarak seçtikleri şeyhlerin onları bu hale getirdiği aşikârdı.

21. ANLATICI

Bir anlatma sanatı olan romanda, olup biten her şey okura, bazen roman kişilerinden biri, bazen da roman kişiler dışında olup bütün her şeyi bilen "biri" tarafından aktarılır. Söz konusu olan bu "biri"ne, anlatma esasına bağlı metinlerde "**anlatıcı**" denir. Anlatıcı, roman kişilerinden biri ise "iç anlatıcı", roman kişileri dışında biri ise de "dış anlatıcı" adını alır. *Anlatıcı*, romancının kendisi değildir. Romancı bütün oluşumundan sorumlu biri olarak, anlatıcıya göre daha üst bir konumda yer alır. Çünkü, bütün romanlık öğeleri kurgulayıp düzene koyan romancı, bu işi yaparken herhangi bir kişiye de "anlatıcılık" görevini verir. Yani anlatıcı, romandaki romanlık öğelerden herhangi biridir. Romandaki öykü, kişiler, zaman, mekân vs. gibi anlatıcı da kurmaca bir varlıktır. Anlatıcı da romanın diğer öğeleri gibi bir "kâğıt varlık"tır. Gerçek bir figür olan romancıyla, kurmaca bir varlık olan anlatıcıyı asla birbirine karıştırmamalıyız. "Kurgusal metinlerde gerekli olan yazar ve anlatıcı ayrımı temel olarak o anlatıcı biçimindeki anlatı yazını için de geçerlidir. Çünkü anlatıcının, anlatılanla ilişkisi kurulur ve bu ilişki kesinlikle doğrudan yazarın

görüşünü dile getirmeye izin vermez. Anlatıcı kavramı, edebiyat literatürüne son zamanlarda girmiştir. Daha önceleri, ya romancıyla karıştırılmış, ya da romandaki “konuşucu” gibi adlarla anlatılmaya çalışılmıştır (Akbayır, 2005:199).

Üç tür anlatıcı tipi vardır:

a) Gözlemci Anlatıcı: “Üçüncü kişi anlatıcısı”, “O anlatıcısı”, “yazar anlatıcısı”, “Observer- narrator”, “Auktoriyal” da denir. Destanlar devrinden bu yana kullanılan ve romanlarda en fazla tercih edilen anlatıcı tipidir. Bu anlatıcı görgü tanığı konumundadır ve adeta bir haber sunucusu gibi gözlemlediği olayları belirli bir mesafeden aktarır.

b) Özne Anlatıcısı: Buna “kahraman anlatıcı”, “tanık anlatıcı”, birinci kişi anlatıcı”, “ben anlatıcısı” denir. Anlatıcı olayın hem yapıcısı olan bir özne hem de anlatıcı, aktarıcı olan kişisidir. Kişi başından geçenleri, bizzat yaşadıklarını, gördüklerini, izlediklerini, duygu ve düşüncelerini değerlendirme ve yorumlarını kendisi anlatır. İç konuşmalara da başvurabilen özne anlatıcı, roman yazar olabildiği gibi başka bir roman kişisi de olabilir.

c) Çoğul Anlatıcı: Roman kişilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatması ve kendi kendilerini ifade etmeleridir. Ayrıca bir romanda birden çok anlatıcı tipine yer verilmesidir (Çetin, 2003:25).

Anlatı, kendi içindeki anlatıcının ya da gönderilenin (anlatılan) imgesini belirtebilir ya da silebilir. Hatta anlatıcının değişik biçimlerde bulunması ya da bulunmaması anlatı içinde bir rol de gerçekleştirebilir (Günay, 2003:122).

22. ANLATICI TESPİTLERİ

Yakup Kadri, “*Yaban*” romanında *özne anlatıcısı* tekniğini kullanmıştır. Roman milli mücadele döneminde kolunun birini kaybeden bir subayın, onu köyüne davet eden bir eriyle onun köyüne gitmesi ve orada yaşadığı olayları anlamasıdır. Adı Ahmet Celal olan bu subay, yaşadıklarını bir günlüye yazmıştır. Bu roman onun günlüğüdür. Romanın anlatıcısı olan Ahmet Celal, hem başından geçen olayları hem iç konuşmalarını hem de duygu ve düşüncelerini yazmıştır.

Tetkiki Mezalim Heyeti bu köye gider ve bu defteri bulur. Fakat defterin kime ait olduğu ortaya çıkmaz. Böyle bir girişten sonra Ahmet Celal'in başından geçenler Ahmet Celal'in ağzıyla verilmiştir.

- Dünyadan elini eteğini çekmiş bir kimse için Anadolu'nun bu ücra köşesinden daha uygun neresi bulunabilir? Ben, burada diri diri, bir mezara gömülmüş gibiyim. Hiçbir intihar bu kadar şuurlu, bu kadar iradeli, bu kadar sürekli ve çetin olmamıştır.

- Daha otuz beşimize basmadan her şeyin bittiğini, işin tamam olduğunu; aşkın, arzunun, ümit ve ihtirasın artık bir daha uyanmamak üzere sönüp gittiğini kendi kendimize itiraf etmek; kendi kendimize, bütün mutluluk ve başarı kapılarının kapandığını söylemek ve gelip, burada bir ağaç gibi yavaş yavaş kurumağa mahkûm olmak. Böyle mi olacaktı? Böyle mi sanmıştım? Lakin işte böyle oldu ve böyle olması lazımdı.

- Mehmet Ali, bana: “Gel beyim, seni bizim köye götüreyim; buralarda, yalnız başına sersebil olursun” dediği vakit, bir Anadolu köyünün ne olduğunu bilmiyor değildim.

Yakup Kadri, giriş kısmını saymazsak “Yaban” romanına yukarıdaki cümlelerle başlar. Bu ilk satırlarla birlikte okuyucu Ahmet Celal ile tanışır. Ahmet Celal'in bu köye nasıl geldiği, bu köyde onun başından geçenler ve onun içinde bulunduğu ruhsal durum bu satırlarda kendini göstermeğe başlar.

Romadaki her şey Ahmet Celal'in bakış açısıyla verilmiştir. Duygular ona yüklenmiş, tasvirler Ahmet Celal tarafından yapılmıştır. Bu romanda tek bir anlatıcı var o da Ahmet Celal'dir.

- Çocuk, aynı noktadan gene bana bakıyor. Bu; çocuktan ziyade bir cüceye benziyor. Bakışlarının bir büyük adam bakışlarından farklı olmaması şöyle dursun, yüzü şimdiden yıpranmış, vücudu katılaşmış, hareketleri ağırlaşmıştı (24/13-16).

Köy halkının fiziksel ve ruhsal durumunu Ahmet Celal'in tasvirlerinden anlıyoruz. Bu tasvirler genellikle kahramanların dışa vurmuş iç yüzüdür. Ahmet Celal, bu köy halkıyla yaptığı sohbetleri de birebir aktarır. Fakat yer yer onun iç

konuşmaları, öz eleştirileri, hayata olan küskünlüğü Yakup Kadri tarafından yine Ahmet Celal'in ağzından verilmiştir.

- Mehmet Ali, beni buraya getirdiğine şimdiden pişman mı? Acaba evde anasıyla kardeşleri onun bir konukla geldiğini haber alır almaz kendisine çıktılar mı? Eşyamın arkasından acayip bir sıkılganlıkla yürüyorum. Ayaklarım kâh bir çukura giriyor, kâh bir taşa çarpıyor. Kâh karpuz, kavun kabuklarını andıran birtakım zıypak şeyler üzerinde kayıyor. Ve köy bataklıkta bir uyuz manda gibi kokuyor.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Yakup Kadri, “*Yaban*” romanında özne anlatıcı tekniğini kullanmıştır. Bu roman, bir subayın savaş yıllarında bir köyde başından geçenlerdir. Aydın- köylü çatışmasını işleyen bu roman Yakup Kadri'nin en beğenilen romanlarından biridir.

23. ÜSLÛP

Roman bir sentezdir. Bu sentez, romanlık öğelerin dil ile yoğrulmasıyla “roman”ı oluştururlar. Dil burada en büyük araçtır. Roman dili deyince, bir romancını çıplak anlamda kullandığı dili veya grameri kastetmiyoruz. Bundan, bir romanda, roman kişilerinin konuştukları dili de anlamıyoruz. Roman dili deyince, “daha bütünsel bir şeyi, içerikle biçimin ve biçemin belli bir uyumla devinimini, gelişimini; böylece bütün öğelerin yeni bir enlem-boylama yerleşimin, yeni bir anlama dönüşerek “cümleleşmesini” anlıyoruz. Wellek/Warren, roman dilini, Roman İngarden'in “Tabakalar Teorisi” ile açıklar. Bu teoriye göre, roman dilinin bir romanda görünümü şöyledir:

1. Ses tabakaları: Sözcüklerden oluşur.
2. Anlam tabakaları: Sözcüklerin anlamlarından oluşur.
3. Nesnelere (yargılar) tabakaları: Cümlelerden oluşur.
4. Romancının dünyası: Gizli anlamlar ile okurda uyanan çağrışımlar bu tabakayı oluşturur (Akbayır, 2007:310-313).

Okur, romanı iki nedenden sever ve okuyabilir. Bunlardan biri, romandaki serüvendir. Romandaki serüven, sürükleyiciliği ve uyandırdığı merak duygusuyla

romanın bir çırpıda okunmasını sağlar. Diğer bir roman okunma nedeni de biçemdir (üslûp). Romandaki biçem, okur üzerinde uyandırdığı etki ile ve yine okuru sürekli olarak canlı tutuşu ile, romanın sonuna kadar ilgiyle okunma nedeni olabilir. Romanda görülen “biçem”le ilgili özelliklerden biri de “ayrıntı” kavramıdır. Gerçek yaşamda neredeyse lüzumsuz bilgileri anlatan, hatta yer yer olumsuz anlamda kullanılan “ayrıntı” roman için vazgeçilmez bir kavramdır. Romanın seçici bir sanat olmasının bunda büyük payı vardır (Akbayır, 2007:310-313).

Son asır Türk edebiyatının en kudretli artistik nesir sanatkârı, Yakup Kadri'dir. Gerçi Yakup Kadri'nin lisanı, mesela Refik Hâlid Türkçesinde olduğu gibi, temel malzemesini ana dilimizin en güzel konuşulduğu yurt ve ev-aile Türkçesinden almış değildir. Bu nesirler sanatkârın şüphesiz pek geç tanıdığı ve Anadolu'da Oğuz Türkçesinin ilk mucizelerinden olan klasik ve edebi Dede Korkutlisanı arasında hiçbir münasebet yoktur. Yakup Kadri'nin nesri mesela İstimdâd isimli mensur hitabe ile, Servet-i Fünun nesrinin daha hareketli bir devamı olarak başlamış; sonra, bilhassa Kitab-ı mukaddes tercümesinin gerek üslup, gerek ruh bakımından kuvvetli tesirleriyle gelişerek işlenmiş, işlendikçe güzelleşmiş ve sanatkârının kendi mistik ruhundan kopan kıymetlerle süslenerek, zevkli, musikili ve çok kere mâverâi bir âlemden sesleniyormuş gibi, tılsımlı bir sanat halini almıştır. Fakat bu kuvvetli üslup, mistik ve artistik bir nesri olmakla yetinmeyip de bir gazete makalesi, bir hikâye bir roman haline geldiği zaman Yakup Kadri'nin eserleri en az nesirlerindeki güzelliği aratan bir tat eksikliği ile güzel fakat kifayetsizdir. Kendini okuyucularında, ancak romanda da üslup yapmağa kalktığı sahifelerde hatırlatır. Buna mukabil, bilhassa realist romanın icabettirdiği sade ve tabii söyleyişlerinde, adeta istediği zevki duymayan yazan bir yazarın, bunu okuyucuları da sezdiren, kifayetsiz ve isteksiz bir ifadesi vardır (Banarlı, 1201).

Yakup Kadri sağlığında romanın dilini sadeleştirmiş. Yaptığım karşılaştırmaya göre bu sadeleştirmede eski kelimelerin yerine doğrudan yeni karşılıkları konulmuş. Ya da daha anlaşılabilir. Somut birkaç örnek sıralayalım: Hallihamur, hasır nesir, emare-belirti, levspislik, istihale-değişme, hassa-duygu vb. Ama yazarın metni sadeleştirirken üslup kaygısından da sıyrılmadığı görülüyor. Söyle de söyleyebiliriz buna: Motomot bir değiştirme değil Yakup Kadri'nin yaptığı. Söz gelimi, bugün de anlaşılabilir hakikat kelimesini gerçek olarak değiştiriyor da

intikal etmek tecerrüt, gibi birçok kelimeye dokunmayabiliyor. Bunu, cümle yapısını bozmamak düşüncesine bağlayabildiğimiz gibi, eski kelimenin taşıdığı anlamın nüansını verememek kaygısına da bağlayabiliriz. Ayrıca yine diyelim hakikat kelimesinin bir yerde değiştirilmişken başka bir yerde olduğu gibi bırakıldığını da görüyoruz. İşte bunu açıklamak güç. Sadeleştirmeden öte üzerinde durulması gereken olumlu bir tavır daha var Yakup Kadri'nin. Bilindiği gibi birçok romanlarında Batı kaynaklı dediğimiz kelimeleri bolca kullanır yazar. Ama daha sonra Yakup Kadri'nin bu kelimelerin yerine Türkçesini kullandığını görüyoruz... Öte yandan çok az olmakla birlikte kimi cümleleri değiştirdiğini de görüyoruz. Bunu ya cümledeki eski kelimelerin zorlaması sonucu yapıyor, ya söyleyişte yalınlığı sağlamak için ya da daha önce bir örneğini verdiğim gibi farklı bir düşünüsün etkisiyle..." (Özkırımlı, 1977: 32).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun üç yüz on beş sayfalık "Yaban" eseri, Anadolu coğrafyası ve insanını, I. Dünya Savası sonu ve Sakarya Savası'nın kazanılması arasında geçen süredeki görünüşü ile ele alan bir eserdir. Yakup Kadri, romanlarında daha çok realist romanların düz anlatım tekniğini benimser. Yazar, eserde her figürü kendi bakış açısından konuşturur. Eser kahramanları kendi yasayıları, ilgi ve yaklaşımlarıyla karsımıza çıkar. Aydın-halk çatışması bu eserin asıl konusudur. İmparatorluğun son dönemlerinde aydın, kendi özünden ve kaynağından uzaklaşır. Köylü ise, yüzyıllarca kendi kaderine terk edilmenin sonucu kendi içine kapanır, kalıplaşmış yaşam tarzı içinde değerlerini kaybeder, varlığını sürdürmek için gerekli olan toprağı tek ve değişmez değer haline getirir. Yalnız korkunun dilini bilir, dünyayı, din adına kendisine sunulan cahil hoca ve düzenbaz ağaların dikkatiyle algılar. Eserlerinin bir diğer özelliğı de büyük bir zaman parçasını dilim dilim önümüze koymasıdır. "Yaban"da da bu zaman sıralaması söz konusudur (Karadeniz, 2006: 82).

Yakup Kadri roman alanında başarılı eserlerini vermeden evvel malzeme yönünde oldukça zengin bulunuyordu. Servet-i Fünun romancılarının hemen hepsini okumuştı. Fransız romancılarını da gözden uzak tutmamıştı: Sırasıyla Balzac, Maupassant, Flaubert Jules Romains vb. Anadolu'yu yer yer dolaşmış müşahedeye dayanan malzeme toplamıştı. İstanbul'un işgalini ve şehrin nasıl çirkefe saplandığını yakından görmüştü. Her şeyi ruh açısından görmeyi, yani olayların gerçeklik

derecesi ne olursa olsun o bu olayları kendi ruhi potasında eritip yoğurmayı ön planda tutar. Bu özellik hemen bütün romanlarında hâkim bir özelliktir (Gözler, 1982:34).

İşte bu malzeme ile yüklü bulunan Yakup Kadri teknik bakımdan kuvvetli romanlar yazmış, siyasi roman türünün en güzel örneklerini ermiştir. Ancak Yakup Kadri'nin romanlarında objektif bölümlerle subjektif bölümler arasında bir kaynaşma görülemez. Objektif bölümler çoğu romana sonradan eklenmiş hissini vermektedir. Mesela, Hüküm Gecesi adlı romanında en kuvvetli malzeme “İttihat ve Terakki” şeflerine ait yazılanlardır. Ancak bu malzeme romana iyice kaynaştırılamamıştır. Romana sonradan eklenmiş hissini vermektedir. Hâlbuki hayatta yaşamış olan ve her türlü alışkanlıkları bilinen bu şahıslar, biraz roman tekniğine uydurulup nitelikleri, olduğundan fazla gösterilmiş olsaydı romanın en canlı kişileri haline pekâlâ gelebilirdi. Romanın kahramanı bile dağınık ve siliktir (Gözler, 1982:34).

24. ÜSLÛP TESPİTLERİ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “*Yaban*” romanını 1932 yılında yazmıştır. Birçok yabancı sözcük kullanan yazar daha sonra bu kelimelerin bazılarını Türkçeleştirmiştir. “*Yaban*”, Sakarya savaşıdan sonra bir erinin isteği üzerine onun köyüne gelen ve oraya yerleşen Ahmet Celal’le köylüler arasında yaşanan olayları anlatır. Aydın-köylü çatışmasını işleyen “*Yaban*”, Ahmet Celal’in günlüğü şeklindedir. Tüm olaylar Ahmet Celal’in ağzından aktarılmaktadır.

Yakup Kadri yaşadığı ve romanı yazdığı yılların etkisiyle aydın diliyle yazılmıştır. Aynı zamanda Yunanca, Arapça ve Fransızca kelimeler kullanmıştır.

- Ben sizi *müşkülünüzü* (Ar.) hallederim (41/7).
- Fakat, artık, korunun *rustâ* (Far.-Ar. köylü) perisinden eser görmüyorum (49/12).
- Ve onu, *muhayyilemde* (Ar. hayal gücü) tekrar canlandırmağa çalışıyorum (49/14).
- Kadının söylediğine göre, meğer bu kadar *tevatüre* (Ar. Bir haberin ağızdan ağıza yayılması, yaygın söylenti) sebep olacak bir şey yokmuş (51/10).

- Şevkli bir savaşı kesilmediyse bile *tevekküllü* (Ar. Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma) bir asker tavrını aldı (54/27).

-Bu zahmet, bu *meşakkat* (Ar.) ne için? (59/23).

- Dudaklarında *takallüs* (kasılma) yerine rahat bir gülümseme, bir güzel rüyaya dalmış adamın gülümsemesi... (179/8).

- Anadolu köylüsünde ta cinsiyete, ta içgüdüye kadar hükmeden bu mahallilik, bu *tecerrüt* (Ar.) (soyunma, çıplak olma) duygusu acaba ruhları yalnızlığa, uzlete davet eden bu ıssız yaylaların tesiri midir? (140/2-5).

“1921’de Yahya Kemal’in şu satırlarıyla karşılaşırız: “Birkaç senedir Yakup Kadri edebiyatın yazı denilen cephesini kaldırarak ruh denilen ötesini görmeğe çalışıyor.” Aynı yıl Halit Fahri’nin şu yazısını okuruz: “Yakup Kadri bizde her muharrirden ziyade kelimelerin yekdiğeriyle imtizacından yepyeni bir ahenk bulup ortaya çıkarmıştır... Bu cihetten Yakup Kadri Bey son nesil edebiyatımızda Refik Halit Bey’in tamamiyle zıddı bir seciyeye maliktir... Refik Halit Beyde... bir fırça gibi renk ve ziya dağıtan kalem, Yakup Kadri’nin elinde kalbinin kan damarlarını akıtan bir hançer gibidir... Gözlerinden ziyade ruhuyla görmektedir... Realistleri memnun edecek hikâyeleri de vardır: Baskın, Bir Tercüme-i hal... Bir Serencam tamamiyle ideal hususiyetlere maliktir. Nebbaş, Yalnız Kalmak Korkusu, Şapka, İki Meçhul Şahıs, Yakup Kadri Bey’in garip ve esrârâmiz tecellilere aşına, mistik ruhunun en bariz tezahürleridir. Onlarda bir zakkum gibi acı, fakat tılısımlı bir tesir vardır... Yakup Kadri’nin bu hikâyeleri kadar maveranın esrarını size hiçbir şey ihsas edemez.””(Akı, 2001:201)

Yakup Kadri, bu romanda köylülerin konuşmalarını bazen köylülerin ağzından çıktığı gibi, o köyün ağzıyla vermiştir.

- *Dee*, sizin gibi yabanın biriydi (16/5).

- Bizim köy de uzak değil. *Te*, şuracıkta... (44/21).
- De... aha*, Cennet'in nedir o su, dedi (56/19).
- Ne idermişin, bakalım? (57/29).
- *Dinliyor* mu? Ay oğul, *dinliyor* mu (83/11).
- *Dedüğün* gibi, beyim (79/27).
- *Donduzlar, donguzlar!* Aha şimdi de bizden yana *gelirler* (179/26).
- Ay oğul, onlar da bencileyin. Ne *ittiklerini* bilirler mi ki... diyor (122/29).

Ahmet Celal, bu köyde kendine göre sevebileceği bir kız bulamaz. Bir gün civar köylerde dolaşırken bir kıza rastlar ve ona âşık olur. Ahmet Celal, yaşadığı köydeki kadınları hiç beğenmezken, onlar hakkında acımasızca eleştiri yaparken, Emine'yi ayrı bir kefeye koyar. Onu İstanbullu kızlara benzetir.

- Endamı, onlar kadar ince, yürüyüşü, onların yürüyüşü gibi ahenkli ve onlar kadar işvebaz değil mi? Hiç şüphesiz, bunun ayakları çıplak ve belki topukları da çatlaktır. Fakat vücudunu saran kaba saba kumaşları altında, kusursuz taze bir bedenin bütün cazibesini hissediyorum (50/1-4).

Ahmet Celal, köyün kadınlarını birçok kez tasvir eder. Bu tasvirlerinin içine kendi hayal ve düşünce gücünü de katar. Romanda kişiler anlatılırken ayrıntılar titizlikle seçilmiştir. Kişilerin dış görünümüyle ilgili ayrıntılardan çok, kişiliklerin dışı vurumu sonucu oluşan davranışlardan bahsedilir.

- İşte, köy kadınlarının, köy kızlarının hepsi gözümün önündedir ve hepsi de yeni, süslü düğünlük esvaplarını giymişlerdir. Dizi dizi altınları başlıklarının etrafında kırk zil parçaları gibi birbirine çarpıyor. Çoğu biçimsiz, bücür, yusuvarlak veya lüzumundan fazla iri olmakla beraber aralarında kat kat kumaş yığınlarına rağmen, insana narın, körpe ve tombul hissini veren vücutlar da yok değil (34/14-20).

Yakup Kadri yukarıdaki cümlelerde, köylü kadını Ahmet Celal'in de hislerini katarak tasvir etmiştir. Bu tasvirler o kadar canlıdır ki okuyucunun zihninde o kareler hemen oluşur. Yakup Kadri, "*Yaban*" romanında köylü kadınına, onun hislerine, fiziksel özelliklerine hatırı sayılır derecede yer vermiştir. Yakup Kadri kişilerini verirken kaba bir tasvire girmez. Ayrıntılar titizlikle seçilir, anlatılan kişiyi

yansıtabak en tipik çizgiler belirgin bir şekilde ortaya konulur. Kişilerin dış görünüşüyle ilgili ayrıntılardan çok, kişiliklerinin, benliklerinin dışı vurumu olan davranışlar belirginleşir. Romanın, Ahmet Celal'in anıları biçiminde yazılmış olması öz-biçim uyumundandır. Konuşan Yakup Kadri'dir, Ahmet Celal'in arkasına gizlenmiş olması yazarın anlatım biçimini rahatlatır.

- Anadolu'da, köylü kadını şuhuktan, naz ve işveden o kadar yoksundur ki, onların hangi biriyle böğür böğüre, koyun koyuna yatsam, vücudumun hiçbir şey duymayacağını tahmin ediyorum. İhtimal ki çok da fena kokarlar.

“Yaban”da Ahmet Celâl'in kadınlara bakış açısı, genel olarak dünyayı ve çevresini algılayış biçiminden farklı değildir. Kullandığı benzetmeler, bu benzetmelerin nesnelereyle ilgili düşüncelerinin hep olumsuz imgelerle çarpıtıldığını göstermektedir. Bulunduğu mekân dolayısıyla her ne kadar köylü kadınlar hakkında düşünüyor ve yer yer onları İstanbul kadınlarından ayırıyorsa da, Ahmet Celâl'in imgelemine yakından bakıldığında, köylü olsun ya da olmasın, kadın hakkındaki düşüncelerinin onların “kaçınılması gereken varlıklar” olduğu noktasında bütünleştiği görülür (Serdar, 2002; 78).

“Yaban” romanında, Yakup Kadri benzetmelere çok yer vermiştir. İnsanla doğayı iç içe yaşattığı bu romanda, kahramanları, onların tavırlarını, hırçınlıklarını hayvanlara ve doğaya benzeterek kahramanları karakterlerini okuyucuya daha etkili bir şekilde vermiştir.

- Yavrusunu savunmaya hazırlanmış bir dişi kurt gibiydi (54/9).
- Zavallı Süleyman her başını kaldırmak isteyişte ya bir kaya gibi rakibinin önünde dikildiğini görüyor, ya da karısının bir dişi kaplan kükreyişinden daha korkunç kahkahasıyla karşılaşılıyor (57/11-14).

Yukarıdaki örneklerde yazar köylü kadınları vahşi, yırtıcı hayvanlara benzeterek kadınların karakterlerini etkili bir şekilde vermiştir. Hırçın, güçlü kadınları yırtıcı hayvanlara benzeten Karaosmanoğlu, Ahmet Celal'in âşık olduğu Emine'yi yabani bir çiçeğe benzetmiştir.

- Bir hayal için, bir yabani çiçeğin gölgesi için. Bari güzel kokuyor mu? Bari, dokusu dudaklara hoş mu? (59/24).
- Salih Ağa tuzaga düşmüş bir çakal gibi pençemde kıvranıyor (73/5).

Birkaç defa Salih Ağayı döven Ahmet Celal, yine onu döverken karşısındaki halini bir çakala benzeterek Salih Ağayı okuyucunun gözünde küçültmüştür. Yakup Kadri romanı Ahmet Celal'e anlattırıldığı için tüm benzetmeler de onun bakış açısıyla verilmiştir.

- Durduğu noktada, bir Mevlevi dervişi gibi dönüyor (135/6).

Kahramanlarını hayvanlara benzeten Yakup Kadri romanın çeşitli bölümlerinde kahramanlarını farklı benzetmelerle de anlatmıştır.

“ *Yaban* ” romanı, Ahmet Celal'in hatıra defteri olarak düzenlenmiş olup, eser boyunca aynı kişinin gözlemleri ve değerlendirmeleri dikkatlere sunulmaktadır. Romandaki olayların birinci teklik şahıs ağzından nakledilmesi, olay, mekân ve insanın kahraman anlatıcıya has bakış açısıyla dikkatlere sunulmasına imkân verir. “ *Yaban* ” romanını Yakup Kadri'nin diğer romanlarıyla birlikte ele almak gerekir. *Kiralık Konak, Nur Baba, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore, “Yaban”* birbirini tamamlar mahiyettedirler. Bu romanlar, zaman bakımından da iç içe girmiş görünürler. Hepsi birden bütün kuruluşlarıyla çözülmüş, kendi içinde çürümüş bir toplumun görünüşünü gözler önüne serer. Bu, Osmanlı'nın çözülüşünün hikâyesidir.”(Büyük Türk Klasikleri, 2004;170).

Yakup Kadri, hayvan benzetmelerini o anki duruma o kadar isabetli vermiştir ki okuyucu bu benzetmeleri hiçbir zaman yadırgamaz.

- O andan beri, sanki İsmail'in elini kolunu bağlayan sihir bozuldu. Kabuk yarıldı, içinden çıkan hiçbirimizin tanımadığı yeni yaratık bir salyangoz gibi esrarlı, cıvık ve “sinik”tir. Bir yanında dokunulduğu vakit, sertleşir, “anten”lerini uzatır ve elinizin üstüne sümüğünü bırakır (78/16-20).

İsmail'le arası hiç iyi olmayan Ahmet Celal, onu sürekli çirkin, iğrendirici hayvanlara benzetmiştir.

Yakup Kadri, romanda aynı zamanda önemli edebi şahsiyetlerden de faydalanmıştır. Eşrefoğlu ve Yunus Emre'den alıntılar yaparak yazdıklarını güçlendirmiştir.

- Tevekkeli, Eşrefoğlu: “Arı biziz bal bizdedir” , dememiş. Bu söz, şairlerin “maşuka” adını verdikleri yaratığı, derhal ortadan kaldırıyor (60/3-4).

- Şimdi, şu söğüt dalının altından haykırsam Yunus Emre bana ses verecektir:

“Derviş yolu taş gerek
Gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek” (66/26)

Yakup Kadri'nin, “Yaban” romanında cümleler kimi zaman çok uzun kimi zaman kısadır. Uzun, tasvirli ve bol virgüllü cümleler kullanılmıştır. Bağlaçların da çok sık kullanıldığı bu romanda bağlaçlardan hemen sonra da virgül kullanılmıştır.

- Karısı bir iki defa hıçkırırım dedi, fakat, Mehmet Ali öyle ters ters baktı ki; kadın bütün hıçkırıklarını katı lokmalar yutar gibi içine çekti (55/15).

- Evvel Allah, biz düşmanın hakkından geliriz ama, silahımız, cephanemiz yok, diyorlar, dedi (55/4).

“Fecr-i Ati'nin önde gelen tenkitçilerinden bir olan Yakup Kadri, Yeni Lisan Hareketi'nin de karşısında yer alır. Aslında Yakup Kadri, -daha sonraları itiraf ettiği gibi- o zamanlar dil hakkında muayyen bir fikre de sahip değildir. Zaten Ziya Gökalp'ı tanıdıktan sonra bu konudaki kanaatleri de değişir. Yakup Kadri'nin bütün bu saldırılarında rağmen Yeni Lisan çevresi, onu Türkçe'yi en güzel kullanan yazarlar arasında göstermektedir. Yakup Kadri, Atatürk devrinde yapılan dilde sadeleşme hareketlerinde dil kurultayında yer alır. Dildeki değişmelerin mutlaka ilmi bir temele dayandırılmasını isteyen Yakup Kadri Nurullah Ataç devresinde yapılan işlerde de Macar Türkiyatçısı Meysaruş ile muhalefette kalır” (Büyük Türk Klasikleri, 2004;167).

Yakup Kadri'nin cümleleri kurallıdır. Devrik cümle yok denecek kadar azdır. Hareket ve ahenk için uzun cümlelerin hemen arkasında kısa cümleler kullanmıştır.

- Hep ayaklarımızın arasında dolaşır, arkamızdan koşar, siperlerin içine girer çıkar, geceleri şunun bunun çadırı önünde nöbet beklerdi. Haline acır vuramazdık (132/23).

- Emine'nin bütün varlığından İsmail'e karşı sızan bu kayıtsızlığın, belki, bu tiksintinin nedenin kendine sorsam, o da bana anlatamaz. Bu bir zeka işi değildir (139/25-27).

- Böyle düşünürken, karşıma, çoktan beri görmediğim Süleyman çıkageldi. Sanki, bütün Anadolu köylüsünün, tasavvur ettiğim sefalette en tipik örneğiymiş gibi önümde dikili durdu. Esvap diye taşıdığı paçavralar, vücudunu yarı yarıya örtebiliyordu. Kolları iki ince değnek ve bunların üstünde, göz oyuklarına kor sokulmuş bir iskelet kafası. – Oo, Süleyman neredeydi bakalım? (142/3-9).

Çok uzun cümleleri olan Yakup Kadri'nin “Yaban” romanında kısa cümleleri de vardır. Bazen art arda kısa cümleler sıralamıştır. Bu cümleler kim zaman soru kimi zaman düz cümlelerdir.

- Pekâlâ, evine git. Ben sana çorba gönderirim. Fakat böyle ayakta dolaşma. Sonra çok fena olursun (142/28).

- Ne o? Gök mü gürlüyor? Yok canım. Bu havada gök gürleri mi? (143/18).

Yakup Kadri sıfatları tüm romanlarında kullandığı gibi “Yaban” romanında da sıklıkla kullanmıştır. Bazen bir ismi ikiden fazla sıfatın nitelediği görülür.

- Derisi bir Hintli derisi gibi kararmış, uzun ve kırçıl sakallı bir adam (135/16-17).

- Uzun, parlak tüylü gerdanına kolumu dolayıp derin, siyah gözlerine bakacağım. Onunla uzun uzadıya için için konuşacağım (94/12-13).

- Cennet, levent, gelgelli, kahkahası bol ve keskin bakışlı bir kadındır (51/16).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Yakup Kadri, bol sıfat kullanmıştır. Bir ismi iki bazen daha fazla sıfat nitelemiştir.

SONUÇ

Yakup Kadri, Fecriati edebiyatı döneminin en başta gelen sanatçısıdır. O bu topluluğa girişini şöyle anlatır:

“ Yirmi yaşında toy bir delikanlı idim. Koltuğumun altında 3.5 franklık sarı kaplı Fransızca kitaplarla Babıali caddesine sersem sepet dolaşıyordum. Arkadaşlarımdan biri karşı kaldırımında, içinde yürüdüğü bir kümeden ayrılıp bana doğru ilerledi: “Haydi bizimle gel. Bir edebi cemiyet kurmağa gidiyoruz” dedi. Yüreğim ağzıma geldi. Edebiyat benim için her şeydi ve edebi bir zümreye girmek – Veleve adsız ve şanssız bir aza sıfatıyla- tasavvur edemeyeceğim kadar yüksek bir ikbalı. Arkadaşımın beni ulaştırdığı küçük grubun yanına varınca bir de ne göreyim: Devrin en meşhur simalarından üçü dördü bir arada abideler gibi dikilip duruyorlar. Heyecandan az kalsın ağlayacaktım. Bir küçük odada toplandık. Cemiyetin ismi ne olacaktı? Üstaplardan biri Fecriati dedi. Ya gayesi? Uzun müzakereler, münakaşalar. Bu pırl pırl parlayan tezgâhta ben hayran bir mürit. Hep dinliyorum ve her dinlediimi doğru buluyorum. Nihayet meydana şöyle bir formül, bir düstur çıktı: “Sanat şahsi ve muhteremdir. Sanat şahsi ve muhteremdir.” Bu cümleyi içinde bir dua ezberler gibi yüz defa tekrar ederek evimize döndüm. Sanat şahsi ve muhteremdir.” (Gözler,1982:32).

Yakup Kadri'nin ilk nesirlerinde bu edebi topluluğun Edebiyat-ı Cedide'den gelme derin etkisi görülür. Fecriati'nin “Sanat şahsi ve muhteremdir.” Prensibine Yakup Kadri ta Balkan Savaşı'na kadar bağlı kaldı (Gözler,1982:32).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanları, içerdiği dönemin toplumsal – siyasal olaylarını yansıtan özellikler gösterir. Bu romanların çoğu bir tez içerir. Romanlarındaki bu özellik, Yakup Kadri'nin, kendi içinde bir dönüşüm geçirerek, Fecr-i Ati oluşumundan kopuşuyla, daha toplumcu bir düşünce tarzı kazandığı dönemlere denk düşer. Romanlarında, ön tarafta gördüğümüz olay genellikle bir aşk öyküsü, bir aile dramı olabiliyor. Ancak bu görünümün arkasında, daha büyük bir plan, toplumun genel yapısını yansıtan bir özellik görülür. Romanlara tek tek bakıldığında belli bir dönemin tespiti gibi görülebilir. Bu özelliklerine uygun olarak da, romanlar, içeriklerine uygun olarak kronolojik bir biçimde dizilebilmektedir.

85 yıllık ömrüyle, Milli Mücadele yıllarının olduğu kadar cumhuriyet döneminin de en önemli yazarlarında biri olan Yakup Kadri'nin Anadolu'ya açılan romanı “Yaban”dır. Olaylarının, Eskişehir, Kütahya, Simav olaylarında geçtiği romanda Milli Mücadele yıllarının Anadolu'su verilirken, köyün ve köylünün durumu yansıtılır. Yaban'ı izleyerek Ankara'da da Milli Mücadele yıllar ile Cumhuriyet'in ilk yıllarının Ankara'sı verilerek bir kalkınışın öyküsü anlatılır. Yakup Kadri'nin romanlarında genellikle toplumun geçirdiği tarihsel evreleri buluruz.

Bu çalışmada İletişim Yayınları'nın 2007 yılında yayınlamış olduğu “Yaban” romanı esas alınırken özellikle romanda çok bulunan metindilbilimsel unsurların ne ölçüde kullanıldığına dikkat edilmiştir. Metinde ilk olarak artgönderimsel yapılar tespit edilmiştir. Metinde en çok rastladığımız metindilbilimsel tespitlerden biri artgönderimlerdir.

- Muhtar, jandarmalar, **Mehmet Ali** ve kendisiyle çağrılan bir iki kişi kapının önünde toplanmış duruyorlar... **Ben** sana dimedim mi idim? (53/15–20)

- Ben Yedek Subay **Ahmet Celal**; Celal Paşa'nın oğlu **Ahmet**; Porsuk Çayı'nın kenarında böyle bir tohum haline girdim (67/6).Oysa **ben (Ahmet Celal)** İstanbul'dan çıkarken bütün ıstıraplarımın kaynağının kafamda olduğuna karar vermiştim (67/21).

- Geldiğim gece, **İsmail** de benim üzerimde bir cüce etkisi bırakmadı mı? (38/24) [...] **Sen**, iki üvey ananın yavrususun. Biri demin **seni** döven anandır, öbürü de **seni** her gün döven, doğduğundan beri her gün döven yurdundur (38/30).

- **Sana** (Emine) ne yapacağımı sanıyorsun (61/15)?

- Hiç **sana** (Emine) benden bir kötülük geldi mi (61/24)?

- Muhtarın evinde, **Şeyh Yusuf**'un oturduğu oda tıka basa insanla dolu. **O**, köşede bir hasır üstünde bağdaş kurmuş oturuyor (47/17-18).

- **Mehmet Ali**'nin asi bir hali var. **Onun** bu tarafını görmemişim (54/3).

Yukarıdaki örneklerde “Yaban” romanında adıl kullanımı ile yapılan artgönderimler vardır. Romanda adıl kullanımı ile yapılan artgönderimler oldukça siktir. Bir cümlede bazen birden fazla adıl kullanımı ile artgönderim yapılmıştır. Ve

ya art arda gelen cümlelerde birçok adıl kullanımı ile yapılan artgönderime rastlamaktayız. Romanda adıllar, kahramanları, somut nesnelere, soyut kavramları ve cümleleri karşılamaktadırlar. Adıllar önceki cümlede söylenen adları karşılayarak artgönderim yapmışlardır. Artgönderim yapısı sayesinde romanda sözcük, sözcük öbeği ve cümlelerin tekrarı azalmıştır. Sözcük tasarrufu sağlayan bu yapıyı Yakup Kadri, incelediğimiz romanda ustalıkla kullanarak metni daha akıcı hale getirmiştir. Kelime tekrarından kaçınarak okuyucunun ilgisinin dağılmasını önlemiştir. Romanda rastladığımız bir diğer adıl da dönüşlülük adılı olan “kendi”dir.

- Ben de **kendimi** (Ahmet Celal) topladım (55/11).
- Bu sözü söylerken, **kendim** de (Ahmet Celal) pek inanmıyordum (163/27).
- Bana, cephe ardında kalanlar, **kendim** (Ahmet Celal) başta olmak üzere, birer tabiat garibesi gibi görünüyorlar (122/32).
- **Millet, kendisi** savaşıyor (54/18).

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi “kendi” dönüşlülük adılı bu romanda, genellikle romanın anlatıcısı durumunda olan Ahmet Celal’in iç konuşmalarında kendine yönelik durumları anlatmasında kullanılmıştır.

- Köylüler konuşurken, işte ben **kendi kendimle** (Ahmet Celal) böyle konuşuyorum (127/16).

Bu örnekte hem basit dönüşlü adıl (kendi) hem de değişken dönüşlü adıl (kendine) kullanılmıştır. Bu durumda bir sözcüğün birden fazla dönüşlülük adılıyla aynı cümle içinde karşılanabileceğini gösterir.

Romanda artgönderim tespitleri kadar olmasa da karşılaştığımız başka bir gönderim türü de öngönderimlerdir. Bu gönderim türünde önce adıl söylenir, sonra karşıladığı isim veya nesne söylenir.

- Beyim, hele **şuraya** bir otur, dedi ve bana, odanın köşesinde **bir şilte** gösterdi (24/3).
- Bugün gidip cephede vuruşmazsan, yarın **burada, kapının önünde** vuruşmağa mecbur kalırsın (54/15).

Verilen örneklerde öngönderim yapısını görmekteyiz. Aynı cümle içinde önce söylenen adıl sonra söylenen varlıkları karşılamaktadır. Bu yapı genel olarak az karşılaştığımız bir yapıdır.

Göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim tespitlerini Yakup Kadri, “Yaban” romanında ustalıkla kullanmıştır. Aynı nesne ya da durumu farklı dilsel kullanımlarla karşılayan Yakup Kadri, romana akıcılık ve renk katmıştır. Romanda hem birinci dereceden kahramanlara hem de diğer kahramanlara göndergenin yinelenmesiyle artgönderim yapmıştır. Yakup Kadri, bu yapıyla roman kahramanlarının hem fiziksel görünümünü, hem ruhsal durumlarını, hem de birbirleriyle olan ilişkilerini yansıtmıştır. Yakup Kadri aslında, kahramanlarını tasvir ederken onların dışa vurmuş iç yüzlerini yansıtır. Bu romanda, doğayla insan yaşamını iç içe veren yazar, kahramanlarını çoğu kez hayvanlara veya doğadaki olaylara benzetmiştir. Bu benzetişler sonucu göndergenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim yapısı çoğalmıştır. Aydın-köylü çatışmasının verildiği bu romanda, cahil, bilinçsiz diye adlandırılan köy halkı, kötü göndergelerle yinelenmiştir. Kimi zaman kurnaz bir tilkiye benzetilen köy ağalarına kimi zaman cüceye benzetilen küçük çocuklara bu romanda rastlamaktayız. Kullanılan bu göndergeler sözcük, sözcük öbeği ve cümleleri karşılamaktadırlar.

Romanda karşılaştığımız bir diğer gönderim türü ise çokbağimli artgönderimlerdir. Aynı sözcüğün metnin farklı yerlerinde, çeşitli ekler alarak kullanılması bu gönderim türüdür. Bu gönderim türü adıyla yapılabildiği gibi farklı sözcüklerle de yapılmıştır.

Belirteçle yapılan artgönderim tespitleri “orada” ve “burada” işaret adlarının bu artgönderim dâhilinde en sık kullanılan atgönderimler olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlamıştır. Yer belirtecinin yanında zaman belirteçleriyle de artgönderimler yapıldığı görülmektedir.

Metin içinde sözcükler, sözcük grupları ve cümleler çoğu zaman tekrar edilmek zorunda kalır. Fakat bu tekrarlar birebir sözcük ve cümlelerle değil adlarla yapılır. Bu tür kullanımlara gösterenin yinelenmesiyle yapılan artgönderim denir. Yakup Kadri bu yapıyı “Yaban” romanında oldukça sık kullanmıştır. Tekrardan kaçınan yazar, hem okuyucuyu sıkmamış hem de daha sürükleyici bir anlatım sergilemiştir. Sözcük, sözcük öbeği ve cümlelerin tekrardan kaçınmak için yapılan bu gönderim türü romanda sık kullanılmıştır.

Gösterilenin yinelenmesi olarak yapılan artgönderim türü romanda yok denecek kadar azdır. “-ki” ekiyle yapılan bu yapı romanda en az kullanılan artgönderim türüdür.

Metinde geçen kişi, durum ya da nesnenin metinde yeri geldikçe yinelenmesi, cümleler arasındaki bağıntıyı sağlamaktadır. Bu öğeler her zaman aynı adla anılmayabilir. Her dilde aynı kişiyi, eşyayı, durumu, nesneyi belirtmek için değişik kullanım imkânları vardır. Bu adıl kullanımıdır, eş anlamlı bir kelimedir ya da çağrışımsal bir adlandırmadır. İncelediğimiz metinde yineleme yapısı oldukça ustaca kullanılmıştır. Yazarın özellikle vermek istediği, üstünde durduğu konuları yinelemesi, okuyucunun dikkatini çeker ve zihninde daha etkili yer edinir. Romanda üç tür yineleme çeşidi vardır. Bunlar sözcüklerin yinelenmesi, sözcük öbeklerinin yinelenmesi ve cümlelerin yinelenmesidir.

Romanda incelediğimiz bir diğer ana başlıkta eksilteli yapılarıdır. Romanda en çok rastlanan eksilteli yapı türü özne eksikliğidir. Bu bölümde cümlelerde eylemi yapan kişi ya da nesnelere eksik bırakılmıştır. Yüklem eksikliği de (özellikle noktalama işaretleri ile yapılanlar) romanda karşılaştığımız eksilteli yapılarıdır. Nesne eksikliği, tamlayan ve tamlanan eksiklikleri de romanda kullanılan eksilteli yapılarıdır. Romanda Yakup Kadri, eksilteli yapıları okuyucuya hissettirmeden vermiştir. Önceki ya da sonraki cümlelerden anlaşılan eksilteli yapılar okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılabilir. Tümleş eksikliği de romanda kullanılan bir diğer eksilteli yapı türüdür. Yönelme, bulunma ve ayrılma tümleşlerinin hepsi eksilteli yapı içindedir.

Bağıntı öğeleri bu romanda çok önemli bir yere sahiptir. Çok sık ve çeşitli olan bu bağıntı öğeleri cümlelerin anlam ve yapı bakımından birbirlerine bağlanmasını sağlamıştır. Bu romanda yabancı kökenli bağıntı öğeleri, karışık kökenli bağıntı öğeleri ve Türkçe kökenli bağıntı öğeleri kullanılmıştır. Bunlar da kendi içlerinde bildirdikleri görevler bakımından çeşitlidirler. Metin boyunca çok sık kullanılan bu bağlaçların kimi günümüzde konuşma ve yazı dilimizde hala sık kullanılmasına rağmen bazılarının kullanımı fazla değildir.

Metinlerarasılık yapısı metindilbilimin başka bir koludur. Kolay kolay her metinde rastlanmayan bu yapıya Yakup Kadri'nin “Yaban” romanında yer yer rastlamaktayız. Öğrenim gördüğü okullar, yaşadığı şehirler ve okuduğu kitapların bir

birikimi olarak Yakup Kadri, “Yaban” romanında yabancı ve Türk edebiyatçılarına gönderimde bulunmuştur. Kendi karamanlarını, yabancı kitaplardaki kahramanlara benzeten, Türk şairlerinden örnekler veren Karaosmanoğlu, hem kendi metnini zenginleştirmiş hem de bilgi birikimini ortaya koymuştur.

Her dilin kendi kullanım olanaklarından kaynaklanan özel durumları vardır. Bu durumlar yoluyla bir bilgi açık olarak alıcıya aktarılabilceği gibi, örtük bir biçimde de, önvarysayımsal olarak da aktarılabilir. Romanda, örtük ve sezdirimsel yapılar rastlamaktayız. Bu yapılar okuyucunun da kendi bilgi birikimini ölçmesi bakımından çok önemlidir. Okuyucunun bilgi birikimi ve sezgilerinin kuvvetli olması durumunda anlaşılabilir bu bilgiler incelediğimiz romanda ustaca verilmiştir.

Romanda öznel anlatıcı türünü kullanan Yakup Kadri, “Yaban” romanın anlatıcısı olarak Ahmet Celal’i seçmiştir. Aynı zamanda romanın başkahramanı olan Ahmet Celal, milli mücadele döneminde bir köyde başından geçen olayları, kendi ruhsal durumunu, insanların içinde buldukları sıkıntıları, aydın- köylü çatışmasını anlatmıştır.

Bir üslup yazarı olan Yakup Kadri’nin, bu romanında da üslubunu en iyi şekilde kullanmış olduğunu görmekteyiz. Yaşadığı devir itibarıyla romanında yabancı kelimeler ve ağır bir dil kullanan yazar, daha sonra dilde sadeleşmeyi savunarak romanındaki yabancı kelimelerin çoğunu Türkçeleriyle değiştirmiştir. Uzun ve bileşik cümleler kullanmayı seven Karaosmanoğlu, bu cümlelerini bol bağlaç kullanarak bağlamıştır. Cümleleri kurallıdır. Devrik cümlesi yok denecek kadar azdır. Hareket ve ahenk için uzun cümlelerden sonra arkasından hemen kısa cümleler kullanmıştır. Benzetmelere özellikle hayvan benzetmelerine romanda sıkça rastlamaktayız.

Bu romanı inceleme sebebimiz, Türk dili ve edebiyatı için çok yeni bir inceleme sahası olan metindilbilimin araştırma boyutlarının bu romanda çok sık kullanılmasıdır. Dilbilimin ülkemizdeki geçmişi çok uzak değildir. Türk edebiyatı için klasik sayılan Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU’nun “Yaban” romanının bu incelemeyle metindilbilimsel boyutunu ortaya çıkarmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

- AKBAYIR, Sıddık** (2007): “Cümle ve Metin Bilgisi” Pagem Yayıncılık, Ankara.
- AKBAYIR, Sıddık** (2004): “Metin Bilgisi Okuma Anlama Yorumlama Çözümleme”, Deniz Kültür Yayınları, Samsun.
- AKI, Niyazi** (2001): Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan- Eser- Fikir- Üslup, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKIN, Cüneyt** (2005): “Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler”
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- AKSAN, Doğan** (2003): “Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKSAN, Doğan** (2004): “Dilbilim ve Türkçe Yazıları”, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- AKSAN, Doğan** (2005): “Türkçenin Gücü”, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- AKYÜZ, Kenan** (1993): “Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923”, İnkılâp Yayınları, Ankara.
- AYATA ŞENÖZ, Canan** (2005): “Metindilbilim ve Türkçe”, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BANARLI, Nihad Sami** : “Resimli Türk Edebiyatı Tarihi”
- BÜYÜK TÜRK KLASİKLERİ** 12.Cilt, Söğüt Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- BANGUOĞLU, Tahsin** (2004): “Türkçenin Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet** (1984): Türk Dili Tarihi, Enderun Yayınları, İstanbul.

- ÇELTEK**, Aytaç (2003) : “Türkçe Sözlü Söylem Yapısı ve Artgönderim”, Dokuz Eylül Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ÇETİN**, Nurullah (2003): “Roman Çözümleme Yöntemi (Ders Notları)”, Öncü Yayınevi, Ankara.
- ÇİFTÇİ**, Musa (2007): “Tanzimat Dönemi ve Günümüz Romanlarında Cümle Bağlayıcı Bağlaçların İşlevleri ve Kullanım Sıklıkları” Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı: 662.
- DEMİR**, Tufan (2004): Türkçe Dilbilgisi, Kurmay Yayınları, Ankara.
- DEMİR**, Tazegül (2006): “Peyami Safa'nın "Yalnızız" Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kars.
- DEVELLİOĞLU**, Ferit (1999): Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ERGİN**, Muharrem (2000): “Üniversiteler İçin Türk Dili”, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GENCAN**, Tahir Nejat (2001): Dilbilgisi, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GÖZLER**, H. Fethi (1982): “Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sanatı Üzerine” Millî Kültür Dergisi, Cilt:3, Sayı:8, Kültür Bakanlığı.
- GÜLEN**, Tülay (2007): “Metin Çözümlemesine Farklı Bir Yaklaşım” U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 8, Sayı: 13.
- GÜLENSOY**, Tuncer (2000): Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları.
- GÜLLÜ**, Nuray (1994): “Sessiz Ev Üzerine Bir Metindilbilim Çalışması”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- GÜNAY**, Doğan (2003): “Metin Bilgisi”, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- HENGİRMEN**, Mehmet (1999): “Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü”, Engin Yayınevi, Ankara.

- İŞSEVER**, Selçuk (1995): “Türkçe Metinlerdeki Bağlantı Ögelerinin Metinbilim ve Kullanımbilim Açısından İşlevleri” Ankara Üniversitesi: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KARAHAN**, Leyla (2007): Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARADENİZ**, F. Aylin (2006): “Valentin Grigoryeviç Rasputin’in” Yaşa ve Anımsa” ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “Yaban” adlı Eserlerinde Savaş ve İnsan” Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KARAOŞMANOĞLU**, Yakup Kadri (2007): “Yaban”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARAKAYA**, Şerafettin (2007): “Dil Gelişimi ve Dil Politikası”, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- KARHAN**, Hülya (1998): “Yabancı Dil Öğrenimindeki Metin Kullanımına İlişkin Metindilbilimsel Çözüm ve Öneriler”, Marmara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KILIÇ**, Veysel (2002): “Dilin İşlevleri ve İletişim” Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- KIRAN**, Zeynel-Ayşe (2002): “Dilbilime Giriş”, Ankara.
- KOÇAOĞLU**, İlknur AYGÜN (2006): “Cengiznâme Üzerinde Şekil Ve Cümle Bilgisi Çalışması” Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- KOCAMAN**, Ahmet (John LYONS)(1983): “Kuramsal Dilbilime Giriş”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KOÇ**, Ayşegül (2006): “Arapça ve Türkçede Adıllar Karşıtsal Çözümleme”, Ankara.
- KOÇBAŞ** Dilara-AKAR Didar (2007): “Açıklayıcı Metinlerde Bağlılık

Oluşturma Yöntemi Olarak Göndergenin Gelişimsel İzleği”, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Dilbilim Araştırmaları, İstanbul.

KORKMAZ, Zeynep (1995): “Türk Dili Üzerine Araştırmalar”, Birinci Cilt, TDK Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (2003): “Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi”, TDK Yayınları, Ankara.

ONURSAL, İrem (05.20.2008): “Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık Ve Tutarlılık”, <http://www.ege-edebiyat.org/docs/238854.pdf>

OYMAK, Rifat (2007): “M. Kemal Atatürk’ün Sözcelerinin Tarihsel Bağlamda Dilbilimsel Çözümlemesi” Eğitim Dergisi E-Eğitim, Bilim ve Sanat Dergisi, Sayı:16, Kocaeli Üniversitesi.

ÖZKAN, Mehmet (1996): “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metin Bilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ankara.

ÖZKIRIMLI, Atilla (1977): “Yaban”, İstanbul.

ÖZTİN BAĞDER, Duygu (1999): “Sinema Göstergebilimi”, Dilbilim Araştırmaları, Simurg Yayınları, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (2005): “XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, 2. Temel Metinler”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (2005): “XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünce”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

SAUSSURE, Ferdinand (2001): “Genel Dilbilim Dersleri”,

(Çeviren: Berke VARDAR), Multilingual Yayınevi, İstanbul.

SELEN, Nevin (1989): “Toplumsal Dilbilime Giriş”, T.C Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No:77, Eskişehir.

- SERDAR**, Ali (2002): “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Cinsellik”
Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- SAĞLIK**, Şaban (2002): “Mescid-i Aksa Şiiri Örneğinde Bir Şiirin Dilbilim Terimleriyle Çözümlemesi” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* II, Sayı:2.
- ŞENEL**, Mustafa - **ERDAĞI**, Selma (2008): “Ömer Seyfettin’in “Pembe İncili Kaftan Ve Diyet” Adlı Öykülerinin Metindilbilimsel Açısından Çözümlemesi”, 2. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu, (Basılmamış Bildiri), Gönen, Balıkesir.
- TEKİN**, Talat (1997): “Dilbilimi İlke ve Yöntemleri Işığında Türkiye’de Türk Dilbilimi” VIII. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-8 Ağustos, 1996, Ankara.
- TOKLU**, Osman (2003): “Dilbilime Giriş”, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- TURAL**, Sadık Kemal (2008): “Dilin Bağımsızlığı ve Şiirin Gücü”
<http://www.haberkademi.net>. (03.06.2008)
- UÇMAN**, Abdullah- **OKAY**, Orhon- **AKTAŞ**, Şerif (2004): “Büyük Türk Klasikleri”, Söğüt Yay., Ankara.
- UZUN** Subaşı, Leyla (1995): “Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*:7, Ankara.
- ÜSTÜNOVA**, Kerime (2002): “Dil Yazıları”, -Eksilteli ya da Sıfır Tekrar- Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜNOVA**, Kerime (2000): “Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem”, *Türk Dili*, Ankara, S. 582.
- ÜSTÜNOVA**, Kerime (2002): “Dil Yazıları”, -Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri- Akçağ Yayınları, Ankara.

Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları, Socrates'ten Saussure'e Batı Geleneği, Roy Harris ve Tablot J. Taylor (Çevirenler: Eser E. Taylan ve Cem Taylan), TDK Yayınları, 2002.

YILMAZ, Engin - **JAHIÇ**, Nadira (11.06.2008): “Vire” Hikâyesi Üzerine Metin Dilbilimsel Bir İnceleme” <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM>

YILMAZ, Engin (11.06.008): “Sait Faik'in İlkbaharı: Bir İlkbahar Hikâyesi” <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI>

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>

<http://www.tdk.gov.tr/>

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=272> (09.04.2008)

<http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Dilbilim> (27.05.2008)

ÖZGEÇMİŞ

- 1979 Kars'ın Akyaka ilçesinde doğdu.
- 1991 Kars Gazi Ahmet Muhtar Paşa İlkokulu'nu bitirdi.
- 1994 Akyaka Lisesi Ortaokulu'nu bitirdi.
- 1996 Akyaka Lisesini bitirdi.
- 2002 Erciyes Üniversitesi Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi.
- 2005 Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak girdi.
- 2006 Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans sınavını kazandı.